

รายงานผลการวิจัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เรื่อง

เอกลักษณ์เรือนพื้นถิ่นจังหวัดแพร่ กรณีศึกษา ตำบลแม่ทราย
อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

IDENTITY OF PHRAE' VERNACULAR: A CASE STUDY ON
TOMBON MAESAI AMPUR RONGKWANG PHRAE PROVINCE

โดย

จันทร์จิรา นันตา และ ศตพล กัลยา

2552

รายงานผลการวิจัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เรื่อง เอกลักษณ์เรือนพื้นถิ่นจังหวัดแพร่ กรณีศึกษา ตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่
IDENTITY OF PHRAE' VERNACULAR: A CASE STUDY ON TOMBON MAESAI
AMPUR RONGKWANG PHRAE PROVINCE

ได้รับการจัดสรรงบประมาณวิจัย ประจำปี 2550
จำนวน 100,000 บาท

หัวหน้าโครงการ นางสาวจันทร์จิรา นันตา
ผู้ร่วมโครงการ นายศตพล กัลยา

งานวิจัยเสร็จสิ้นสมบูรณ์

10 / พ.ค. / 52

เอกลักษณ์เรือนพื้นถิ่นจังหวัดแพร่ กรณีศึกษา ตำบลแม่ทราย

อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

IDENTITY OF PHRAE' VERNACULAR: A CASE STUDY ON
TOMBON MAESAI AMPUR RONGKWANG PHRAE PROVINCE

จันทร์จิรา นันตา และ ศตพล กัลยา

JUNJIRA NUNTA AND SATAPHON KUNLAYA

สถานที่ทำงานผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยแม่โจ้ - แพร่ เฉลิมพระเกียรติ

บทคัดย่อ

ในแต่ละท้องถิ่นมีรูปแบบเรือนพื้นถิ่นมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม ประเพณี รวมถึงค่านิยมของคนในแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไปด้วย ในปัจจุบันคนให้ความสำคัญกับเรือนพื้นถิ่นน้อยลง ค่านิยมทางตะวันตกและค่านิยมในการสร้างบ้านรูปทรงใหม่ทันสมัย ทำให้ผู้คนไม่ตระหนักถึงสิ่งที่มีคุณค่าที่ชุมชนของตนมีอยู่และละเลยการใส่ใจดูแลและอนุรักษ์ ในการวิจัยครั้งนี้มีมุ่งศึกษาลักษณะทางกายภาพและรูปแบบเฉพาะของเรือนพื้นถิ่นในพื้นที่ศึกษาเพื่อเปรียบเทียบเรือนล้านนาทั่วไปและสรุปหาแนวทางการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตหลักปฏิบัติและความเชื่อของคนในพื้นที่

ผลการวิจัยพบว่าลักษณะของเรือนพื้นถิ่นจังหวัดแพร่มีความเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากเรือนพื้นถิ่นทางภาคเหนือเพียงเล็กน้อย รูปแบบเดิมถูกปรับเปลี่ยนวัสดุตามพฤติกรรมการอยู่อาศัย และลักษณะพื้นที่ ความเชื่อประเพณีและวิถีชีวิตมีความคล้ายคลึงกันและความเชื่อดั้งเดิมตามแนวของบรรพบุรุษยังคงดำรงอยู่ คนในท้องถิ่นรุ่นใหม่มีความรักและเข้าใจในวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมน้อยกว่าผู้สูงอายุและคนที่อาศัยในพื้นที่มานาน ดังนั้นในการจัดการหรือนโยบายใดๆในพื้นที่ควรมีการคำนึงถึงการกระทบต่อสภาพทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของคนในท้องถิ่นและควรมีการกระตุ้นและส่งเสริมการสร้างค่านิยมที่ถูกต้องเพื่อให้คนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าและช่วยกันรักษาสິงที่มีอยู่ของตนให้สืบไปจนถึงลูกหลานภายหน้า

ABSTRACT

Each local community has its unique housing pattern which reflects its culture, tradition, including the value of local people in each community differently. Nowadays, people pay less attention to local housing. As people are interested in western value and modern form of housing, they aren't aware of valuable things exist in their community as well as neglect to concern, take care of, and conserve. This research aimed to study physical characteristics and unique pattern of local housing in the study area in order to compare general Lanna housing and sum up for finding conservation guideline that was suited with folkways, practice and belief of local people.

The research findings revealed that the characteristics of local housing in Phrae province had its unique identity which was slightly different from local housing in the North, but some characteristics were adapted to suit behaviors and the area. Beliefs, tradition, and ways of life were similar and traditional belief from their ancestors still existed. Young local people loved and understood traditional culture and custom less than the older who had resided here long time ago. So, any management or policy in this area should consider the effect on physical condition involved with folkways and belief of local people. Also there should have some encouragement to enhance value of local people in order that they would be aware of its advantage and help conserving their existing value for the next generations.

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้ดำเนินการวิจัยขอแสดงความขอบคุณต่อสำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ซึ่งได้ให้เงินทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ 2550 และพร้อมกันนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ที่ให้ความช่วยเหลือในงานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อันได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 , 2 , 3 และ 4 ตำบลแม่ทราย ผู้อำนวยการโรงเรียนและอาจารย์โรงเรียนบ้านแม่ทราย (คุรุราษฎร์เจริญวิทย์) ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลเอกสารและอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูล

คณะผู้ดำเนินการวิจัย

จันทร์จิรา นันตา

ศตพล กัลยา

2552

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	2
1.3 ประโยชน์ของการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ	2
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	2
1.5 ระเบียบวิธีวิจัย	2
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	
2.1 นิยามความหมายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น	4
2.2 ความหมายและโลกทัศน์บางประการที่แฝงอยู่ในเรือนล้านนา	5
2.3 วัฒนธรรมประเพณีล้านนา	6
2.4 เรือนพื้นถิ่นในภาคเหนือ	8
2.5 ลักษณะหมู่บ้านล้านนาแบบประเพณี	10
2.6 ลักษณะการวางผังเรือน	11
2.7 ลักษณะสภาพแวดล้อมของบริเวณเรือนพักอาศัยล้านนาดั้งเดิม	11
2.8 ส่วนประกอบเรือนล้านนา	12
บทที่ 3 สภาพทั่วไปพื้นที่ศึกษา	
3.1 ประวัติความเป็นมา	22
3.2 สภาพทั่วไปของตำบล	23
3.3 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ	23
3.4 อาณาเขตตำบล	23
3.5 จำนวนประชากรของตำบล	23
3.6 ข้อมูลอาชีพของตำบล	23

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการศึกษา	
4.1 วัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อ	25
4.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับบ้าน	25
4.2 ผลการสำรวจภาคสนาม ลักษณะทางกายภาพภายในพื้นที่ศึกษา	32
4.2.1 ลักษณะเรือนพื้นดินและสภาพแวดล้อม	32
4.2.1.1 ลักษณะการวางผังเรือน	32
4.2.1.2 ลักษณะทางกายภาพเรือนพื้นดิน	32
4.2.1.3 ลักษณะพื้นที่ใช้สอย	43
4.3 ผลการวิเคราะห์แบบสอบถาม	63
4.3.1 คุณลักษณะประชากร สังคม เศรษฐกิจ	63
4.3.2 ทศนคติที่มีต่อคุณค่าและความสำคัญต่อพื้นที่	65
4.3.3. ความคิดเห็นในด้านวัฒนธรรมและการอนุรักษ์วัฒนธรรม ภายในท้องถิ่น	68
4.3.4 ปัญหาสำคัญในการอนุรักษ์	69
4.3.5 โครงการเยาวชนรุ่นใหม่ตระหนักและอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น	69
4.3.5.1 ผลจากการสัมภาษณ์	69
บทที่ 5 สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปและอภิปรายผลการศึกษา	71
5.2 วิจารณ์ผลการวิจัย	72
5.3 ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน	73
5.4 ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชุมชน	74
5.5 ปัญหา อุปสรรค และการแก้ไขในการดำเนินการวิจัย	74
5.6 ข้อเสนอแนะในการทำงานวิจัยต่อไป	75

บรรณานุกรม

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก ภาพเรือนพื้นถิ่นตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ แบ่งตามอายุบ้าน	78
ภาคผนวก ข ภาพ ผังบริเวณภายในเรือนพื้นถิ่นบ้านแม่ทราย	99
ภาคผนวก ค แบบสอบถามผู้อยู่อาศัยตำบลแม่ทราย	113
แบบสัมภาษณ์	116
แบบสังเกต/สำรวจ	118
ภาคผนวก ง แบบประเมินผู้เข้าสัมมนาโครงการเยาวชนรุ่นใหม่ตระหนักรู้และอนุรักษ์	119
สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น	
ตารางผลการประเมินผู้เข้าสัมมนาโครงการเยาวชนรุ่นใหม่ตระหนักรู้และอนุรักษ์	120
สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น	
ประมวลภาพการสัมมนาโครงการเยาวชนรุ่นใหม่ตระหนักรู้และอนุรักษ์	121
สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น	

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงประเภทเรือนพื้นถิ่นตำบลแม่ทราย ตามโครงสร้างอาคาร	35
ตารางที่ 2 คุณลักษณะเศรษฐกิจสังคมประชากร	63
ตารางที่ 3 แสดงทัศนคติที่มีต่อคุณค่าและความสำคัญต่อพื้นที่	66
ตารางที่ 4 ความคิดเห็นในด้านวัฒนธรรมและการอนุรักษ์วัฒนธรรมภายในท้องถิ่น	68
ตารางที่ 5 ผลประเมินโครงการสัมมนาเยาวชนรุ่นใหม่ตระหนักรู้และอนุรักษ์ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น	70

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 การบูชาท้าวทั้งสี่	7
ภาพลายเส้นที่1 แสดงเสาเรือนเสาคอม่อ เสาไม้ต่างใหม่	15
ภาพลายเส้นที่2 แสดงตง และลักษณะการวาง	16
ภาพลายเส้นที่3 แสดงไม้แป้นตอง	16
ภาพลายเส้นที่4 แสดงซื่อ แป้วเสา	16
ภาพลายเส้นที่5 แสดงส่วนประกอบโครงสร้างหลังคา	18
ภาพลายเส้นที่ 6 แสดงเชิงชาย เค้า สะพานหนู แปลอย ค้ายัน	18
ภาพลายเส้นที่ 7 แสดงก่อนก่อ	20
ภาพลายเส้นที่ 8 แสดงลักษณะฝาเรือน	20
ภาพที่ 2 แสดงที่ตั้งพื้นที่ศึกษา ตำบลแม่ทราย อำเภอวังทอง จังหวัดแพร่	22
ภาพที่ 3 อาชีพหลักของประชาชนในพื้นที่คือเกษตรกรรมการปลูกข้าวโพดและยาสูบ	24
ภาพที่ 4 สภาพแวดล้อมบริเวณหมู่บ้าน	24
ภาพที่ 5 ตะแหลัง	28
ภาพที่ 6 น้ำเต้า	28
ภาพที่ 7 แสดงอุปกรณ์การทำพิธีปลูกเสกเสา	29
ภาพที่ 8 แสดงการทำพิธีบูชาท้าวทั้งสี่	29
ภาพที่ 9 แสดงพิธีการปลูกเสกเสา	29
ภาพที่ 10 การทำพิธีกรรมส่งเคราะห์บ้าน	30
ภาพที่ 11 อุปกรณ์ประกอบพิธีกรรมส่งเคราะห์บ้าน	31
ภาพที่ 12 ลักษณะการวางผังเรือนและสภาพแวดล้อม	32
ภาพที่ 13 บ้านไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง หลังคามุงกระเบื้องดินเผา	36
ภาพที่ 14 บ้านชั้นเดียวยกใต้ถุนสูงหลังคาจั่วเดียว	36
ภาพที่ 15 บ้านไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูงหลังคาจั่วแฝด	36
ภาพที่ 16 บ้านไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูงหลังคาปั้นหย่า	36
ภาพที่ 17 บ้านไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูงแบบเสาชานขนาดใหญ่	37
ภาพที่ 18 บ้าน 2 ชั้น ครึ่งไม้ครึ่งปูน	37

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 19 บ้านไม้สองชั้น	37
ภาพที่ 20 แสดงแผนที่การสำรวจลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นหมู่ที่ 1	38
ภาพที่ 21 แสดงแผนที่การสำรวจลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นหมู่ที่ 2	39
ภาพที่ 22 แสดงแผนที่การสำรวจลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นหมู่ที่ 3	40
ภาพที่ 23 แสดงแผนที่การสำรวจลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นหมู่ที่ 4	41
ภาพที่ 24 หน้าต่างบานเพี้ยมแบบยาว	42
ภาพที่ 25 หน้าต่างฝาไหล	42
ภาพที่ 26 หลังคาที่ยื่นปกคลุมบันได	42
ภาพที่ 27 ส้อมรินหรือรางริน	42
ภาพที่ 28 ครัวไฟ	44
ภาพที่ 29 เติ้น	44
ภาพที่ 30 ชานหลังเรือนเป็นส่วนชักล้าง	45
ภาพที่ 31 เกลียงด้านหน้าเรือน ส่วนนั่งพักผ่อนต้อนรับแขก	45
ภาพที่ 32 ช่องหรือบริเวณลานบ้าน	45
ภาพที่ 33 ฮ้านน้ำ	45
ภาพที่ 34 หล่องข้าวหรือยุ้งข้าว ลักษณะต่างๆ	46
ภาพที่ 35 การใช้สอยพื้นที่ใต้ถุนบ้าน	46
ภาพที่ 36 ลักษณะภายนอกบ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 3	47
ภาพที่ 37 ลักษณะภายในบ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 3	47
ภาพที่ 38 ผังพื้นการใช้สอยภายในเรือน	48
ภาพที่ 39 ลักษณะภายนอกบ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 1	49
ภาพที่ 40 ลักษณะภายในบ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 1	49
ภาพที่ 41 ผังพื้นการใช้สอยภายในเรือน	50
ภาพที่ 42 ลักษณะภายนอกบ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 3	51
ภาพที่ 43 ลักษณะภายในบ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 3	51
ภาพที่ 44 ผังพื้นการใช้สอยภายในเรือน	52

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 45 ลักษณะภายนอกบ้านเลขที่ 37/1 หมู่ที่ 1	53
ภาพที่ 46 ลักษณะภายในบ้านเลขที่ 37/1 หมู่ที่ 1	53
ภาพที่ 47 ผังพื้นที่การใช้สอยภายในเรือน	54
ภาพที่ 48 ลักษณะภายนอก บ้านเลขที่ 47/1 หมู่ที่ 3	55
ภาพที่ 49 ลักษณะภายใน บ้านเลขที่ 47/1 หมู่ที่ 3	55
ภาพที่ 50 ผังพื้นที่การใช้สอยภายในเรือน	56
ภาพที่ 51 ลักษณะภายนอก บ้านเลขที่ 66/1 หมู่ที่ 3	57
ภาพที่ 52 ลักษณะภายใน บ้านเลขที่ 66/1 หมู่ที่ 3	57
ภาพที่ 53 ผังพื้นที่การใช้สอยภายในเรือน	58
ภาพที่ 54 ลักษณะภายนอก บ้านเลขที่ 23 หมู่ที่ 1	59
ภาพที่ 55 ลักษณะภายใน บ้านเลขที่ 23 หมู่ที่ 1	60
ภาพที่ 56 ลักษณะภายนอก บ้านเลขที่ 33 หมู่ที่ 1	61
ภาพที่ 57 ลักษณะภายในบ้านเลขที่ 33 หมู่ที่ 1	61

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหา

ในแต่ละท้องถิ่นมีรูปแบบเรือนพื้นถิ่นมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม ประเพณี รวมถึงค่านิยมของคนในแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไปด้วย แต่ปัจจุบันคนให้ความสำคัญกับเรือนพื้นถิ่นน้อยลง ค่านิยมทางตะวันตกและค่านิยมในการสร้างบ้านรูปทรงใหม่ทันสมัย ทำให้ผู้คนไม่ตระหนักถึงสิ่งที่มีคุณค่าที่ชุมชนของตนมีอยู่และละเลยการใส่ใจดูแลและการอนุรักษ์ ในปัจจุบันการมุ่งพัฒนาพื้นที่เน้นเฉพาะมิติสภาพแวดล้อมทางกายภาพเป็นหลักก่อให้เกิดความเสียหายต่อวัฒนธรรมการอยู่อาศัย และสภาพสังคมสะท้อนในวิธีการปรับตัวของคนในชุมชนเพื่อตอบสนองกับสภาพบริบทแวดล้อม ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของชุมชนเรือนพื้นถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ยังคงหลงเหลืออยู่มากบ้างน้อยบ้างตามลักษณะเฉพาะของชุมชน จะช่วยให้ความเป็นไปในการพิจารณาศักยภาพในการคงอยู่ของหมู่บ้าน บ้าน และวัฒนธรรมพื้นถิ่นมีความแน่ชัดขึ้น

ดังนั้นหากพิจารณาเนื้อหาของภูมิปัญญาและเทคโนโลยีชาวบ้านให้ถ่องแท้จะสามารถเสนอแนะแนวทางการดำรงอยู่ของเรือนพื้นถิ่นใหม่ได้บนพื้นฐานที่แนบแน่นของภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่นและสามารถจะผสมผสานชีวิตปัจจุบันกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของคนในชุมชนแทนที่จะแปรเปลี่ยนไปตามยุคการกรม ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาเฉพาะเรือนพื้นถิ่นจังหวัดแพร่ กรณีศึกษา ตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ โดยศึกษาคติและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการวัฒนธรรมการอยู่อาศัย การปลูกเรือน สถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นในฐานะที่เป็นผลงานการสร้างสรรค์และแก้ปัญหาการอยู่อาศัย การจัดพื้นที่และการก่อสร้าง ยังครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความหมายของพื้นที่ต่อวิถีชีวิตทางสังคม ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของท้องถิ่น เชื่อมโยงมิติทางวัฒนธรรม และการวางผังชุมชนและผู้วิจัยเห็นว่าเรือนพื้นถิ่น ตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ควรศึกษาเพื่อบันทึกไว้เป็นหลักฐานให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้า และเรือนพื้นถิ่นในพื้นที่นี้ยังไม่มีเคยมีผู้ใดศึกษามาก่อน รวมถึงจะเป็นการสร้างค่านิยมที่ถูกต้องให้กับคนในพื้นที่ตำบลแม่ทรายได้เห็นคุณค่าและช่วยกันรักษาสืบต่อไป ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งจะศึกษาลักษณะทางกายภาพและรูปแบบเฉพาะของเรือนพื้นถิ่น ตำบลแม่ทราย เพื่อนำผลสรุปที่ได้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านในพื้นที่ศึกษา
2. เพื่อศึกษารูปแบบเรือนพื้นดิน ตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบเรือนพื้นดินแม่ทรายและเรือนล้านนาทั่วไป
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ลักษณะทางกายภาพและสภาพแวดล้อมของเรือนพื้นดินในพื้นที่ศึกษาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน

1.3 ประโยชน์ของการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ

1. คาดว่าผลการวิจัยที่ได้จะมีประโยชน์ต่อการศึกษาลักษณะรูปแบบเรือนเฉพาะของท้องถิ่น และยังมีประโยชน์ต่อการศึกษาเปรียบเทียบและการศึกษาพัฒนาการของเรือนพื้นดินทางภาคเหนือต่อไป

2. การศึกษาเรือนพื้นดินจะเป็นการช่วยอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ และเป็น การช่วยกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจเอกลักษณ์และสิ่งที่มีคุณค่า พร้อมทั้งมีค่านิยม ที่ถูกต้องในการช่วยรักษาและอนุรักษ์เรือนพื้นดินของชุมชนให้คงอยู่สืบไป

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยนี้ครอบคลุมถึงเรื่องต่างๆ ดังนี้

1. การใช้ที่ดินและกิจกรรมของพื้นที่ศึกษา
2. องค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อมของเรือนพื้นดินในพื้นที่ศึกษา
3. รายละเอียดของเรือนพื้นดิน
4. การใช้สอยตามความต้องการของสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.5 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยการหาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ และการสำรวจเก็บข้อมูลภาคสนามเรือนพื้นดินตำบลแม่ทราย โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้จะใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสำรวจทางกายภาพและการสัมภาษณ์แบบสอบถามประชาชนทั่วไป และการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยวิธีสำรวจด้วยภาพถ่าย การรังวัด การถ่ายภาพ การสัมภาษณ์แบบสอบถาม และแบบสังเกต/สำรวจ เพื่อศึกษาลักษณะเรือนพื้นถิ่น และการใช้สอยพื้นที่ภายในเรือน (ดูภาคผนวก)

2.2 การจัดทำสัมมนาโครงการเยาวชนรุ่นใหม่ตระหนักและอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในพื้นที่ศึกษาเพื่อทราบความต้องการในการอนุรักษ์และความตระหนักของเยาวชนในท้องถิ่น

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมจะนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบโครงสร้างและรูปแบบเรือนพื้นถิ่นและแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย จากนั้นนำค่าที่ได้เป็นข้อมูลพรรณนาสรุปผลการวิจัยในการเสนอแนวทางการอนุรักษ์เรือนพื้นถิ่นตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องพื้นที่เพื่อใช้ประกอบในการทำวิจัยดังนี้

2.1 นิยามความหมายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

วิโรฒ ศรีสุโร กล่าวว่า “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” นั้น ย่อมหมายความถึง สถาปัตยกรรมที่ถือกำเนิดขึ้นมาจากภูมิปัญญาของชุมชนที่มีได้อยู่ในเมืองหลวง ส่วนใหญ่จะอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ อันเป็นชนบททางไกลความเจริญทางวัฒนธรรม ดังเช่น สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของอีสานอันกว้างใหญ่ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของทางภาคใต้ และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคเหนือ เป็นต้น

ในวิทยานิพนธ์ของ Anna Dattillo Rubbo กล่าวว่า สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนั้นได้ให้บทเรียนและความรู้แก่ผู้ที่ศึกษาค้นคว้าได้เข้าใจถึงสภาพของสังคมชัดเจนขึ้น เพราะรูปทรงของอาคารสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของประชาชน (Popular culture) ที่แฝงอยู่ในรูปทรงและแผนผังของอาคารทั้งยังถือว่าการสร้างสรรค์ที่สำคัญและยิ่งใหญ่อย่างหนึ่งของมนุษยชาติ การศึกษาเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นในแต่ละภูมิภาคนั้นย่อมทราบถึงกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่พักอาศัยอยู่ภายในอาคาร เนื่องด้วยว่าบ้านเรือนพักอาศัยนั้นเป็นศูนย์รวมของชีวิตในทุกสังคม รูปทรงของเรือนพักอาศัยของชาวบ้านนั้นส่วนใหญ่มักมีรูปร่าง ขนาด วัสดุ และระเบียบวิธีการก่อสร้างเหมือนกันในแต่ละท้องถิ่นเพราะไม่ได้เป็นงานที่ออกแบบมีลักษณะเฉพาะตัวของสถาปนิก หากแต่เป็นงานออกแบบที่เป็นลักษณะรวมของสังคม ที่เรียกว่า “Communal architecture” ซึ่ง Pietro Belluschi สถาปนิกที่มีชื่อเสียงในยุคปัจจุบันได้ให้คำจำกัดความของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนี้ว่าเป็นงานศิลปะที่ไม่ใช่ผลผลิตของคนที่มีชาตินิยมหรือผู้ชำนาญเพียงสองสามคนแต่หากว่าเป็นงานคิดค้นและสร้างสรรค์ที่เป็นไปตามธรรมชาติและกิจกรรมที่ต่อเนื่องของประชาชนทั้งหมดในแต่ละสังคม เพราะอาศัยประสบการณ์และความชำนาญของกลุ่มชนทั้งหมดของสังคมสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมขึ้นมาและถ่ายทอดต่อสมาชิกของสังคมรุ่นหลังๆ ซึ่งเปรียบดังการมรดกทางวัฒนธรรมการก่อสร้างของแต่ละสังคม นับเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงถึงศักยภาพทางวัฒนธรรมและสุนทรีย์ของสังคมแต่ละกลุ่ม

2.2 ความหมายและโลกทัศน์บางประการที่แฝงอยู่ในเรือนล้านนา

สังคมล้านนาไทยในอดีตได้พัฒนาระบบความเชื่อและโลกทัศน์มาจากความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชนล้านนาเอง และคติคำสอนของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเป็นส่วนใหญ่ วิธีการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้นชาวล้านนาเชื่อว่า ความสุขและความทุกข์นั้นเป็นผลของการกระทำ(วิบาก) ซึ่งการกระทำหรือกรรมนี้ได้ทำมาแล้วแต่อดีต และยังเชื่อว่าความทุกข์บางอย่างอาจจะจัดได้ด้วยพุทธมนต์ คือการสวดมนต์พระปริตต์ซึ่งพระสงฆ์ได้ใช้สวดในงานมงคลและงานอวมงคลต่างๆ นอกจากนี้ชาวล้านนายังเชื่อเรื่องโชคลาง ฤกษ์ยามยามดี ฯลฯ

ความเชื่อเหล่านี้ทำให้ชาวล้านนามีโลกทัศน์ต่อการดำรงชีวิตโดยเฉพาะเกี่ยวกับการปลูกสร้างที่พักอาศัยอย่างมากมาย ความเชื่อที่สำคัญอีกอย่างคือเชื่อเรื่อง “ผีบรรพบุรุษ” (ผีปู่ผีย่า) ว่ามีส่วนบันดาลความสวัสดิและความวิบัติแก่ลูกหลานที่ยังดำรงชีวิตอยู่โดยจะบันดาลความวิบัติให้แก่เครือญาติ ถ้าหากเครือญาติไม่ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือ “ฮีดฮอย” ที่บรรพบุรุษได้บอกกล่าวและประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา

เนื่องจากความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษนี้เอง เรือนในโลกทัศน์ของล้านนาจึงสามารถแบ่งได้เป็น 2 บริเวณกว้างๆ คือ “ส่วนใน” ได้แก่บริเวณหวงห้ามและเป็นบริเวณส่วนตัว (private zone) ของสมาชิกในตระกูลเดียวกันเท่านั้น ที่สามารถเข้าออกได้โดยเสรี ส่วนบริเวณที่เปิดเสรีสำหรับคนทั่วไปที่จะขึ้นเยี่ยมพุดคุยกับคนในบ้านนั้น คือ “ส่วนนอก” (public zone) ได้แก่บริเวณเอนกประสงค์ที่เป็นห้องโถงเปิดผนังบางส่วนโล่งเชื่อมกับชานและอยู่หน้าห้องนอน ซึ่งคนล้านนาเรียกบริเวณนี้ว่า “เต็น” และนอกชานและครัวตลอดจนบริเวณชานสำหรับซักล้าง

วิวัฒน์ เตมีย์พันธ์ กล่าวไว้ว่า เรือนพักอาศัยในความหมายของชาวล้านนานั้น เรือนมิใช่เป็นเพียงที่กำบังเพื่อพำนักอาศัยที่สะดวกสบายอำนวยความสะดวกทางกายภาพอย่างเดียว หากแต่ยังเป็นสิ่งปกป้องความชั่วร้ายที่ชาวล้านนาเข้าใจว่าเกิดจากสิ่งที่ไม่เป็นมงคลต่างๆ ยังผู้อาศัยให้เดือดร้อนวุ่นวายทั้งทางกายและทางใจ และตัวเรือนเองจะต้องเป็นสถานที่ที่เป็นมงคล ที่สามารถดลบันดาลให้ผู้อยู่อาศัยได้รับความสุขทั้งทางกายและทางใจ ทั้งยังต้องมีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ คอยคุ้มครองจิตวิญญาณของผู้พักอาศัยให้อยู่ในสภาพที่ปกติสุขและสามารถอำนวยความสะดวกมั่งคั่งสมบูรณ์แก่ผู้พักอาศัย

2.3 วัฒนธรรมประเพณีล้านนา

ประเพณีสู่ขวัญ

การสู่ขวัญ เป็นพิธีกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อเรียกขวัญ ขวัญ หมายถึง สิ่งที่เป็นสิริมงคล หมายถึงจิตวิญญาณ มีความเชื่อว่า ถ้า ขวัญหาย ขวัญหนี หรือขวัญบิน จะทำให้เกิดภัยแก่ตน ประเพณีการส่งเคราะห์

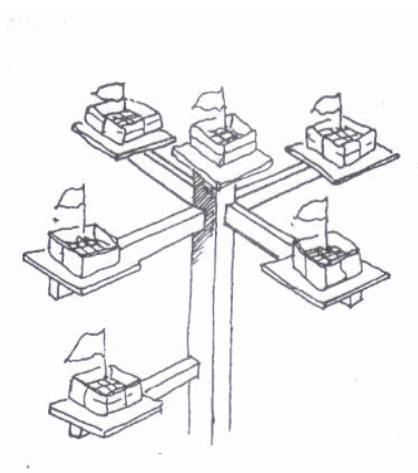
ประเพณีส่งเคราะห์ เป็นพิธีกรรมที่สร้างขึ้นตามความเชื่อของชาวบ้าน เป็นการเซ่นสรวง สะเดาะเคราะห์ด้วยการบูชา ปัดเป่าเคราะห์ร้ายให้กลายเป็นดี โดยมีอาจารย์ที่เคยบวชเรียนเป็นพระมา หรือเรียกว่า "หนาน" เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม โดยมีอุปกรณ์ในการทำพิธีเช่น สะตวง ทำด้วยกาบกล้วย หักมุมสี่เหลี่ยม บุด้วยใบตอง ทำเป็นช่องเล็ก ๆ ๑๑ ช่อง ข้างในจะใส่อาหารคาว หวาน ปั่นดิน เป็นรูปช้าง ม้า วัว ควาย คน และธงทิวเล็ก ๆ อาจารย์ประกอบพิธีจะอ่านตำราจาก ปี่ปสา ประเพณีการส่งเคราะห์ นิยมทำกันเมื่อมีคนเจ็บป่วย หรือผู้คนในบ้านประสบเหตุการณ์ที่ไม่ดี ไม่งาม หรืออุบัติเหตุ เป็นการเตือนสติไม่ให้ประมาท และเพิ่มขวัญ กำลังใจ หรือหากมีเหตุร้ายเกิดในหมู่บ้าน เช่น มีโรคภัยไข้เจ็บ มีโรคระบาด จะรวมกันทุกคนในหมู่บ้านประกอบพิธีส่งเคราะห์ เพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งเลวร้ายออกไปจากเขตหมู่บ้าน และสร้างความมั่นใจ สบายใจ เรียกว่า "ส่งเคราะห์หลวง"

ประเพณีขึ้นท้าวทั้งสี่

ขึ้นท้าวทั้งสี่ หรือภาษาเหนือว่า "ขึ้นตัวดั่งสี่" นั้น เป็นพิธีกรรมอันแรกที่ชาวเหนือจะทำก่อน พิธีกรรมอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกบ้านปลูกเรือน งานปอยหลวง ปอยน้อย ทำบุญเฉลิมฉลองต่าง ๆ ก็ต้องทำพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ก่อนอื่นส่วนที่ ๆ จะขึ้นท้าวทั้งสี่นั้นจะต้องเลือกมุมทางทิศตะวันออกของบ้านหรือสถานที่ที่จะทำพิธีสถานที่ที่จะทำพิธีมงคลที่เลือกเอาทิศตะวันออกเพราะชาวเหนือนิยมนอนเอาหัวไปทางทิศตะวันออก ซึ่งถือว่าเป็นทิศที่ดี หมายถึงความรุ่งโรจน์เป็นมงคลเครื่องสังเวทเทวดา ทั้งสี่ทิศ เครื่องสังเวทก็มีดอกไม้อูปเทียน หมากเมี่ยง บุหรี่ (บุหรี่) ขนม ข้าวต้ม จ้อ (ช่อ - ทำเป็นธงสามเหลี่ยมด้วยกระดาษต่าง ๆ) ใส่ "สะตวง" วางไว้ที่ปลายไม้ที่ชี้ไปทั้งสี่ทิศและตรงกลางเสาซึ่งจะสูงกว่าฐานไม้ที่รอง "สะตวง" ประมาณสองคืบเศษเป็น "สะตวง" ใหญ่สำหรับพระอินทร์ ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประมุขของเทวดาทั้งหลายที่อยู่เบื้องล่าง เหนือสะตวงก็มีกระดาษตกแต่งเป็นคล้าย ๆ "สัปทน" เล็ก ๆ กางให้ ส่วนฐานล่างสุดติดดินก็จะวางกระทงสะตวงให้พระแม่ธรณีสะตวงหนึ่ง รวมทั้งหมดมี 6 สะตวงด้วยกัน

การทำพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่จะมี "ปู่อาจารย์" เป็นคนทำพิธี จุดธูปเทียนบอกกล่าวและรำยโองการจาก "ปี่ปหนังสา" (สมุดข่อย) บนบานศาลกล่าวไปตามพิธีการ ซึ่งปู่อาจารย์จะมีขันครู ซึ่งมี

ข้าวตอก ดอกไม้และเงินค่ายกครูจำนวนหนึ่ง พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ใช้เวลาไม่มากนัก พอเสร็จพิธีแล้วพิธีอื่น ๆ ที่จะจัดขึ้นในวันนั้นก็จะเริ่มต้นได้

ภาพที่1 การบูชาท้าวทั้งสี่

ประเพณีสืบทอด

ประเพณีสืบทอด เป็นพิธีกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อต่ออายุให้ยืนยาวออกไป เป็นการเพิ่มความเป็นสิริมงคลให้กับตนเอง เป็นการสร้างเกราะกำบังให้กับตน ทำเรื่องร้ายกลายเป็นดี ประเพณีการสืบทอดมีหลายประเภท เช่น

ประเพณีสืบทอดคน เป็นเรื่องส่วนบุคคล จัดเนื่องในโอกาส ครบรอบอายุรับยศตำแหน่งใหม่ ขึ้นบ้านใหม่ ภูมิลำเนาใหม่ การเจ็บป่วยไม่สบาย โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธี อุปกรรมในพิธีกรรมมีหลายอย่าง เช่น กระจิมทำจากไม้ปอกเปลือกมัดรวมกัน ตั้งเป็นสามเหลี่ยม ผู้สืบทอดนั่งในกระจิมนี้ นอกจากนั้นยังมีผลไม้ นานาชนิด หมอน ธงทิ้ว เสื้อผ้า ด้ายสายสิญจน์ น้ำมนต์ ฯลฯ ทำพิธีที่วัดหรือที่บ้านก็ได้

ประเพณีสืบทอดบ้าน เป็นพิธีกรรมของคนทั้งบ้าน หรือทั้งหมู่บ้าน มีการเตรียม ที่สละล้างชำระกว่าสืบทอดคน ต้องอาศัยความร่วมมือกันหลายฝ่าย พระสงฆ์และอาจารย์เป็นผู้ประกอบพิธี ถือเป็นการประเพณีของความสามัคคี สร้างขวัญกำลังใจของคนทุกคนในหมู่บ้าน ประเพณีนี้กระทำในเดือนเจ็ด ปีใหม่เมือง ส่วนใหญ่เริ่มตั้งแต่หลัง วันปากปี เป็นต้นไป

2.4 เรือนพื้นถิ่นในภาคเหนือ

เรือนกาแล

เรือนกาแลเป็นเรือนโบราณของภาคเหนือ ซึ่งปัจจุบันหลงเหลืออยู่น้อยมาก ลักษณะเป็นเรือนแฝดแบบ 5 ห้องเสา รูปแบบของการจัดที่ว่างของเรือนกาแลมีระบบการจัดวางซึ่งผสมผสานระหว่างชีวิต การอยู่และความเชื่อ ผังพื้นของเรือนหลักซึ่งเป็นเรือนแฝด จะเป็นเรือนที่มีขนาดใหญ่เล็กต่างกัน เรือนที่เป็นเรือนนอนของพ่อแม่จะมีช่วงเสาด้านสกัดกว้างกว่าเรือนอีกหลังหนึ่ง มีฮ่อมรินเล่นกลางระหว่างเรือนแฝด ระดับพื้นของฮ่อมรินลดต่ำกว่าระดับพื้นเรือนนอน การปลูกเรือนทางเหนือนิยมปลูกเรือนทางตะวันออกเพื่อรับลมทางใต้ เรือนแฝดทั้งสองหลังกันฝาห้องเพียง 3 ช่วงเสา ที่เหลือ 2 ช่วงเสา เปิดโล่งมีเฉพาะฝาด้านยาว บริเวณเปิดโล่งนี้คือ เติ่น ซึ่งใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ พักผ่อน รับแขก และยังใช้นอนสำหรับแขกที่มาเยี่ยมเยียนด้วยปลายสุดของเติ่นต่อเนื่องด้วยระเบียงซึ่งอยู่ใต้ชายคาปีกนกของเรือนแฝด ระเบียงเป็นพื้นที่เชื่อมกลางระหว่างตัวเรือน และชานโล่งด้านหน้าที่อยู่ระหว่างเรือนแฝดและครัวไฟ ระเบียงนี้จะเป็นชานบันไดหลักของบ้านซึ่งอยู่ใต้ชายคาด้วย

เนื่องจากบันไดหน้าบ้านขึ้นตรงไปยังระเบียงซึ่งเริ่มจากเสาดั้งของเรือนหลัก ดังนั้น ตัวบันไดจะอยู่ใต้ชายคาปีกนกของตัวเรือน ชานล่างของบันไดจะเริ่มจากเสารับชายคา ซึ่งเรียกว่าเสาดั้งลวด ซึ่งเป็นเสาสูงจากพื้นดินรับชายคาของเรือนแฝด แบบเสานางเรียงของกุฎี หรือเสาแหล่หมาของเรือนไทลื้อ ครัวไฟตั้งอยู่ปลายสุดของชานโล่งที่เล่นกลางและอยู่ใต้ลม ที่ชานระหว่างครัวไฟและเรือนแฝดนิยมปลูกร้านน้ำเป็นเพิงเล็กๆติดกับชาน เพื่อวางหม้อน้ำและกระบวยไว้ต้อนรับแขกผู้มาเยือน ครัวไฟปลูกเป็นเรือนแยกต่างหาก อยู่เยื้องกับเรือนแฝด ภายในตั้งกระบะไม้ส้เหลียมสูงประมาณ 20-30 เซนติเมตร พื้นกระบะคาดสังกะสีและอัดด้วยดินเหนียวเพื่อใช้ตั้งเตาไฟ ปัจจุบันอาจพบแม่เตาไฟซึ่งยกพื้นสูงจากพื้นครัวเรือน เพื่อให้ความสะดวกในการยื่นทำครัวผิงและดูดควันของครัวไฟเป็นผนังโปร่งที่ต้องการให้ระบายอากาศและควันได้ดีและรวดเร็วบริเวณครัวไฟมักอยู่ใกล้กับยุงข้าวซึ่งปลูกแยกจากตัวเรือนหลัก

เรือนแฝดหลังใหญ่กัน 3 ห้องเสาเพื่อให้นอน และเปิดโล่ง 2 ห้องเสาเพื่อเป็นบริเวณรับแขก หรือเติ่นซึ่งเป็นพื้นที่มีชีวิตชีวาตามลักษณะการอยู่ของคนเมือง บริเวณเติ่นซึ่งอยู่ต่อเนื่องจากระเบียงหน้าจะยกระดับพื้นจากระเบียงประมาณ 30 เซนติเมตร เนื่องจากเรือนกาแลไม่มีการตีฝาเพดานดังนั้นในบริเวณเติ่นสามารถใช้พื้นที่ส่วนบนของจั่ว ตั้งแต่ข้อถึงยอดจั่วภายในเพื่อการใช้สอยต่างๆ ได้ เช่น การตีโครงโปร่งระหว่างข้อในบริเวณเติ่นเพื่อใช้เก็บของต่างๆ พื้นที่นี้เรียกว่า **คว้น** ใช้เป็นที่เก็บข้าวของเครื่องใช้ เป็นกระบุง ตะกร้า และบางครั้งตีโครงส้เหลียมตามตารางเพื่อเก็บน้ำตันอีกด้วย นับเป็นพื้นที่เก็บของที่ใช้งานได้ สะดวก เรียบร้อย ใช้โครงสร้างและที่ว่าง

ระหว่างโครงสร้างหลังคาภายในได้อย่างสร้างสรรค์ การใช้ที่ว่างภายในหลังคา นอกจากคันทันแล้ว ในเรือนกาแลภายในที่ว่างของโครงสร้างหลังคา ยังมีการแทรกโครงสร้างรองซึ่งเรียกว่า **ซั่วย่าน** ซึ่งเป็นไม้ไผ่ค้ำยันกระหนาบระหว่างคันทันทุกตัวไปจนจรดจุดจั่วหัวและท้ายเรือน ซั่วย่านนี้ใช้เป็นโครงเพื่อเตรียมไว้ซ่อมหลังคา และยังเป็นโครงสร้างรองที่ยึดคันทันให้แข็งแรง และสมดุลไปพร้อมๆกัน จุดจั่วของเรือนกาแลบางหลังใช้จุดจั่วแบบโปร่งตอนบนเพื่อระบายความร้อนใต้หลังคาอีกด้วย

ฝาเรือนกาแลด้านข้างเป็นฝาเรือนที่ผายออก ส่วนฝาเรือนด้านสกัดเป็นฝาตรงฝาเรือนที่ผายออกนี้จะมีเต้าจากเสาภายในบ้านยื่นออกมารับปลายสุดของฝาเรือน ลักษณะของฝาเรือนนิยมแบบฝาสายบัวต่อเนื่องทั้ง 3 ช่วงเสา ไม่แยกเป็นช่วงๆแบบเรือนภาคกลาง หน้าต่างของเรือนมีน้อยและมีขนาดเล็กเปิดแบบบานเดียว เนื่องจากอากาศค่อนข้างหนาว ตัวเรือนแผ่นนี้ฝาเรือนด้านนอกของทั้งคู่ จะติดตลอด 5 ห้องเสา แต่ฝาด้านคู่ในโดยเฉพาะ 3 ห้องเสา ในพื้นบริเวณเดินจะมีฝา 2 ด้านด้านสกัดจรดถึงจั่ว แต่ด้านข้างบันไดกรุเพียงครึ่งเดียว ด้านที่กรุเพียงครึ่งเดียวนี้บางครั้งก็นิยมตีฝาแบบฝาไหล ที่สามารถเปิดรับลมได้ ในช่วงตัวเมื่อนั่งพักผ่อนที่เต็น นับเป็นปัญญาสร้างสรรค์ต่อสภาวะสบายในการอยู่ ในเรือนนอนที่ติดกับเต็นนิยมติดหายนัต ซึ่งแผ่นไม้สลักเป็นลวดลายต่างๆไว้ เหนือประตูเพื่อป้องกันความอับมอคลและความชั่วร้ายต่างๆที่จะเข้ามาสู่คนในบ้าน ภายในเรือนนอนซึ่งมี 3 ช่วงเสาทางด้านข้าง และ 2 ช่วงเสาทางด้านสกัดจะมีการใส่แผ่นไม้ระหว่างช่วงพื้นเรือนที่พาดไปตามยาวของเรือน ไม้นี้เรียกว่า **แป้นตอง** ซึ่งแยกความต่อเนื่องระหว่างพื้นเรือน และใช้เดินตามยาว เพื่อไม่ให้พื้นเรือนลื่นสะเทือนรบกวนแก่ผู้ที่ยังนอนอยู่

ความต่อเนื่องระหว่างชายคาเรือนแผ่นที่เอียงลาดลงมาจรดกันในช่วงกลางเชื่อมต่อกันด้วยรางน้ำในมวลงของหลังคา และสะท้อนมายังพื้นที่ว่างภายในซึ่งเชื่อมระหว่างเรือนภายในรางน้ำหลังคา พื้นที่นี้เรียกว่า **ฮ่อมริน** ซึ่งเป็นพื้นที่ลดระดับจากระดับของตัวเรือนนอน การลดระดับพื้นบริเวณฮ่อมรินสัมพันธ์กับระดับต่ำของรางน้ำระหว่างชายคาของทั้งสองจั่ว

เมื่อกล่าวถึงเรือนโบราณทางเหนือ หรือเรือนกาแล สิ่งที่จะละแ่วนที่จะพูดถึงไม่ได้ คือ **กาแล** ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ไม้ไผ่ไวกัน 2 อันแกะสลักลวดลายติดตั้งอยู่ที่หน้าจั่วบนสันหลังคาตอนบน มีคำถามมากมายว่า กาแลคืออะไร และมีคำตอบหลากหลายเช่นกัน เช่น เพื่อป้องกันแรงและกาเกาะหลังคา ซึ่งถือเป็นเสนียดเพื่อให้ผดแปลกไปจากบ้านของพม่า เพราะถูกพม่าบังคับให้ทำ แต่หากพิจารณาลักษณะกาแลดังกล่าวจะพบว่าไม่ใช่มีเฉพาะในเรือนกาแลเท่านั้น แต่ในเรือนไทดำ เรือนลัวะ และเรือนในลาว เขมร อินโดนีเซีย มาเลเซีย และที่อื่นๆอีกหลายแห่ง ก็มีสัญลักษณ์กาแลเช่นเดียวกัน ซึ่งเมื่อศึกษาในรายละเอียดของความเชื่อและการอยู่แล้วพบว่า แหล่งต่างๆที่กล่าวข้างต้นล้วนแต่ใช้ควายเช่นไ้ว เพื่อประกอบพิธีกรรมทั้งสิ้น

2.5 ลักษณะหมู่บ้านลำนนาแบบประเพณี

1. ชุมชนเมือง

เป็นบริเวณที่ตั้งถิ่นฐานของเจ้าผู้ครองนครและขุนนางอาศัยอยู่ซึ่งประกอบด้วยหมู่บ้านขนาดใหญ่หลายหมู่บ้านตั้งอยู่ภายในบริเวณกำแพงเมือง มีคูน้ำล้อมรอบเรียกว่า “ในเวียง” ประกอบด้วย “คุ้มหลวง” เป็นที่พักอาศัยของเจ้าเมือง ติดกับคุ้มหลวงจะเป็นลานโล่งกว้างเรียกว่า “ช่วง” (สนามชัย) นอกจากนี้จะเป็นย่านพักอาศัยของพวกขุนนางและผู้มีฐานะซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมากในชนบทรอบๆ ตัวเมือง หมู่บ้านภายในตัวเมืองมีหลายหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านมีวัดหลักประจำหมู่บ้าน โดยเฉพาะใกล้กับวัดจะมีหนองน้ำขนาดใหญ่กระจายอยู่ทั่วไป มีถนนหลักและถนนซอยเชื่อมโยงหมู่บ้านต่างๆ ให้ถึงกัน ส่วนบริเวณรอบๆ กำแพงเมือง ยังมีหมู่บ้านขนาดใหญ่รายล้อมบริเวณตัวเมืองเอาไว้ ซึ่งหมู่บ้านที่อยู่ภายนอกและใกล้ติดกับกำแพงเมือง เรียกว่า “นอกเมือง”

2. ชุมชนหมู่บ้านบริวารของเมือง

หมู่บ้านบริวารของเมืองมักเป็นหมู่บ้าน ที่ถูกกวาดต้อนเป็นเชลยจากต่างเมือง มาตั้งถิ่นฐานภาษาพื้นเมือง เรียกว่า “ข้าปลายหอกงาช้าง” หมู่บ้านเชลยที่ตั้งชุมชนระดับหมู่บ้าน ใกล้เมืองนั้นมักเป็นกลุ่มชนชั้นสูง มีความรู้ความสามารถที่ต้องคอยควบคุมดูแลเพื่อรับใช้งานของเจ้าผู้ครองนคร ส่วนกลุ่มไพร่สามัญนั้นจะออกมาตั้งถิ่นฐานในชนบทที่ไกลจากเมืองออกไป

3. ชุมชนหมู่บ้านชนบท

ถัดจากหมู่บ้านบริวารของเมืองออกไปจะเป็นท้องนาปิดล้อมอีกชั้นหนึ่งและมีหมู่บ้านกระจายตัวตามทุ่งกว้าง หมู่บ้านเหล่านี้จัดเป็นชุมชน เรียกว่า “บ้านนอก” หมู่บ้านชนบทนั้นจะเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่เป็นศูนย์กลางรายล้อมด้วยทุ่งนาและหมู่บ้านขนาดเล็กหมู่บ้านใหญ่นั้นจะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการค้า มีตลาดใหญ่เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยมีหมู่บ้านบริวารกระจายตัวอยู่ตามทุ่งนากว้างรอบหมู่บ้านใหญ่ หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านจะมีต้นไม้ใหญ่หรือดงไม้อยู่แห่งหนึ่งถือว่าเป็นที่สิงสถิตของ “ผีประจำหมู่บ้าน” ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “หอผีเสื้อบ้าน” บางหมู่บ้านที่เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่จะมีการปัก “เสาหลักบ้าน” ไว้กลางหมู่บ้าน ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “เสาใจบ้าน” มักอยู่ติดกับทางสามแพร่ง หรือสี่แพร่งกลางหมู่บ้าน

2.6 ลักษณะการวางผังเรือน

ลักษณะเรือนล้านนาจะวางแนวแกนเรือนไปตามแนวทิศเหนือใต้ เป็นการวางเรือน “ขวางตะวัน” โดยหันหน้าจั่วไปในทิศเหนือและใต้ ชาวล้านนาถือว่าการวางตัวเรือนโดยหันหน้าจั่วไปในทางตะวันตกและตะวันออก ถือว่าเป็นอัปมงคลซึ่งภาษาพื้นเมืองว่า “วางแปขวางเมือง” อาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นการวิวัฒนาการมาจากคติดั้งเดิม เนื่องจากชาวเหนืออาศัยอยู่ในดินแดนแถบเหนือจึงต้องวางตัวเรือนขวางตะวันเพื่อรับแสงแดด อบอุณแก่ตัวเรือน ข้อวินิจฉัยอีกประการหนึ่งคือให้ความสำคัญเส้นแกนเหนือใต้ เป็นแกนสัญลักษณ์ ที่บ่งบอกถึงความสมบูรณ์อันเนื่องมาจากลักษณะทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมส่วนใหญ่จะทอดตัวไปตามแนวแกนเหนือใต้ ด้วยเหตุที่ว่ารูปทรงและทิศทางสิ่งใดที่อำนวยความสะดวกต่อการดำรงอยู่ รูปทรงและทิศทางนั้นย่อมเป็นสัญลักษณ์ที่เป็นมงคลต่อการดำรงชีวิต การวางแนวแกนของเมืองและบ้านคล้ายไปตามแนวสัญลักษณ์เท่ากับว่า เป็นการวางเส้นแกนของวิถีชีวิตให้ประสานสอดคล้องกับความอุดมสมบูรณ์ยังให้ผู้อาศัยประสบแต่ความสุข

2.7 ลักษณะสภาพแวดล้อมของบริเวณเรือนพักอาศัยล้านนาดั้งเดิม

2.7.1. ช่ວง เป็นภาษาพื้นเมืองหมายถึง เนื้อที่ว่างหรือลานกว้าง เป็นลานที่เชื่อมเส้นทางสัญจรหรือทางเดินเข้าสู่ตัวอาคารและกระจายไปสู่ลานในบ้านข้างเคียงและถนนหลัก ช่ວงทุกบ้านจะรักษาความสะอาดไม่ปล่อยให้สกปรก บริเวณช่ວงใหญ่จะอยู่ส่วนหน้าของบริเวณบ้านวางชิดถนน เวลามีพิธีเช่น สรงน้ำพระพรหมของกลุ่มชาวบ้านที่นับถือ “ผีผดผีเม็ง” จะใช้เป็นบริเวณปลูก “ปะรำ หรือ ผาม” หากบวชเณรหรือพระจะสร้าง “ห้างซอ” ไว้บริเวณชายช่ວงตลอดจนเวลาคนในครอบครัวตายลงจะเป็นที่ตั้งประสาธสำหรับบรรจุศพ เพื่อชักลากไปสู่ป่าช้า ขอบริมช่ວง นิยมปลูกไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ล้อมไว้ส่วนใหญ่เป็นไม้ผล สำหรับรับประทานและให้ร่มเงาแก่ลานโล่ง บริเวณที่ว่างหลังบ้านจะเป็นส่วนไม่ยืนต้น ลักษณะสวนเกษตรผสมผสานเพื่อประโยชน์ในการยังชีพ

2.7.2. รั้ว มีอยู่ 3 ประเภท คือ

รั้วสะลาบ คือ รั้วที่ทำด้วยไม้ขัดแตะตามแนวตั้งขัดชิดกันเป็นลายขัดแน่น ใช้เป็นรั้วหน้าบ้านที่อยู่ชิดกับถนนใหญ่

รั้วตาแสง คือ รั้วที่ไม้ขัดเป็นตารางโปร่ง โดยมากใช้เป็นรั้วข้างและรั้วหลังบ้านซึ่งจะเจาะช่องทางเอาไว้เดินติดต่อถึงเพื่อนบ้าน เชื่อมต่อไปยังลานหรือช่ວงแต่ละบ้าน

รั้วตั้งบ่ง คือ รั้วโปร่งใช้ไม้ลวกลำเล็กๆ มาวางสอดไว้ในช่องเสาไม้เนื้อแข็งตามแนวนอนห่างกันราวคืบกว่าๆ ไม้ไม่ประมาณ 3-4 ลำ รั้วชนิดนี้เป็นรั้วคร่าวก่อนที่สร้างรั้วเสาสาบและรั้วตาแสง

2.7.3. ตีอมอาบน้ำ หมายถึง ห้องอาบน้ำสำหรับหญิงสาว ตั้งอยู่ท้ายบ้านใกล้กับบริเวณบ่อน้ำ

2.7.4. บ่อน้ำ ชาวบ้านเลือกบริเวณที่มีแหล่งน้ำในดินที่มีคุณภาพ สำหรับเป็นบริเวณตั้งหมู่บ้านเพื่อจะขุดบ่อน้ำสำหรับใช้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้น้ำสำหรับบริโภคเฉพาะน้ำที่ขุดจากบ่อน้ำนั้น แม้บางหมู่บ้านจะอยู่ติดกับแม่น้ำใหญ่ บริเวณรอบๆ บ่อน้ำจะปลูกไม้ล้มลุก ไม้พุ่มที่มีดอกและใบประดับตกแต่งเป็น "สวนน้ำบ่อ" เพื่อบังสายตาในขณะอาบน้ำ โดยระบายน้ำที่อาบให้ไหลบริเวณขอบบ่อ ที่นิยมปลูกไหล ชำ ชิง ฉะนั้นน้ำที่อาบและซักล้างไม่สูญเปล่าประโยชน์ และยังไม่ทำให้เกิดมลภาวะ

2.7.5. สวน(เชิง)บันได เจ้าของบ้านนิยมปลูกไม้ดอกและไม้ประดับ ประกอบกับภาชนะใส่น้ำล้างเท้า ส่วนภายในบริเวณบ้านประกอบด้วย ตัวเรือน ยุ้งฉาง หรือหลอมข้าว บริเวณครกตำข้าว คอกวัวควาย(แล่งวัวควาย) โรงเก็บฟางแห้ง(ก้างเฟือง) ล้อมหลุมอยู่ชายบ้านด้านหลังศาลผีปู่ย่าบริเวณสวนครัวท้ายบ้าน(สวนอี) ด้านหลังสร้างเป็นเรือนหรือชั้นเล็กๆ ตรงขอบรั้วใกล้ประตูบ้าน สำหรับวางหม้อน้ำ(ทาน้ำ)

2.8 ส่วนประกอบของเรือนล้านนา

2.8.1 องค์ประกอบ ส่วนต่างๆของตัวเรือน

1. บันไดและเสาแหล่งหมา

บันไดของเรือนล้านนาจะหลบอยู่ใต้ชายคาบ้านมุมซ้ายมือ ดังนั้นจะมีเสาถอยรับโครงสร้างของหลังคาที่เรียกว่า เสาแหล่งหมา แต่ก็มีเรือนไม้บางแบบยื่นโครงสร้างออกมาส่วนหนึ่งทำเป็นชายคาคกลมบันได ส่วนเรือนแฝดประเภทมีชานเปิดหน้าเรือน ไม่หลบบันไดเข้าชายคา แต่จะวางบันไดชนชานโล่งหน้าเรือน โดยไม่มีชายคาคกลม

2. เติ่น

เป็นบริเวณห้องโถงกึ่งเปิดโล่ง ยกสูงจากระดับบ้านประมาณคืบกว่าๆ ถึงสิงคืบ เป็นบริเวณอเนกประสงค์ใช้เป็นกันฝาด้านเดียวหรือสองด้านๆ ที่นั่งเล่นรับประทานอาหาร รับแขก ทำบุญเลี้ยงพระในงานมงคล ตั้งสวดศพ เป็นที่หลบนอนของสมาชิกในครอบครัวบริเวณใต้หลังคาของเติ่น ซึ่งเป็นเพดานโปร่งจะทำเป็นตะแกรงไม้ไผ่หรือไม้เนื้อแข็ง ตะรางสีเหลี่ยมโปร่ง ยึดแขวนกับชิ้นจันทันและแปหัวเสาสำหรับเก็บภาชนะ ภาชนะล้านนาเรียกว่า "ควั่น" ทางด้านตะวันออกหรือ

ห้วนอน จะเป็นหิ้งพระ หรือภาพปีเกิดของเจ้าของบ้าน “รูปตัวเป้ง” และรูปพระธาตุเจดีย์ เนื่องจากความเชื่อของชาวล้านนาถือว่าคนที่เกิดในปีต่างๆ จะต้องไหว้พระธาตุประจำปีเกิดของตัวเองเพื่อเป็นสิริมงคล

3. รำนน้ำ

บริเวณชานโล่งหน้าบ้านหรือบ้านหรือชานใต้คา ตรงริมชานบันไดด้านหนึ่งจะมีหิ้งสำหรับวางหมอน้ำดื่มและจะทำหลังคาคลุมลักษณะคล้ายเรือนเล็กๆ เพื่อไม่ให้แสงแดดส่องหมอน้ำเพื่อรักษาความเย็นของน้ำดื่ม ภาษาเหนือเรียกว่า “ฮ้านน้ำ”

4. ห้องนอน

เป็นห้องที่มีฝาปิดล้อม 4 ด้าน ลักษณะทึบ ประตูทางเข้าจะค่อนข้างต่ำและค้อมมาทางปลายผนังส่วนตะวันออกเหนือช่วงประตูมีไม้แกะสลักลวดลายสวยงาม ชาวล้านนาเชื่อว่าเป็นแผ่นไม้ศักดิ์สิทธิ์เพื่อป้องกันอุปัทวต่าง ๆ เรียกว่า “ห้ายนต์” ตรงกรอบประตูล่างมีแผ่นธรณีประตูสูงกว่าขอบปกติเรียกว่า “ข่ม ประตู” เสมือนตัวแบ่งหรือเส้นกั้นอาณาเขตระหว่างห้องนอนกับเดิน แบ่งบริเวณส่วนตัวของสมาชิกภายในครอบครัวกับบุคคลภายนอก หากมีการละเมิดล่วงล้ำเข้าสู่บริเวณส่วนตัวซึ่งเป็นเขตหวงห้ามนี้ เรียกว่า “ผิดผี” ขนาดของห้องนอนจะกินเนื้อที่ 3 ห้องเสา ส่วนเรือนไม้บัวมีเนื้อที่ 2 ห้องเสา ขนาดห้องจะกว้างหรือยาว ขึ้นอยู่กับความยาวของชื่อและคานส่วนความยาวขึ้นอยู่กับความยาวของตงและระยะหางของห้องเสา เรือนไม้บัวเป็นเรือนยาว 4 ห้องเสา เรือนไม้จริง ส่วนมากสร้าง 5 ห้องเสา ไม่นับชานและอาจเพิ่ม 1 ห้องเสา เป็นที่รับเพิงหลังคาปีกนกหรือที่เรียกว่า “สตูป” ห้องนอนจะเป็นห้องโล่งสมาชิกทุกคนจะนอนด้วยกันในห้องนี้ โดยแบ่งเนื้อที่การนอนตามห้องเสา ห้องเสาช่วงในที่สุดเป็นบริเวณนอนของหัวหน้าครอบครัวและภรรยาเรียงกันตามช่วงเสา หากลูกคนใดแต่งงานก็จะเลื่อนมานอนในห้องเสาถัดไป การนอนจะแยกกลุ่มนอนด้วยการปูเสื่อที่นอนและกางมุ้งเป็นการบังสายตาให้มีความเป็นส่วนตัว แต่ละส่วนจะมีผ้ามางันปิดล้อมมิดชิด มางันนี้เรียกว่า “ผ้ากั๊ง” สมาชิกทุกคนนอนจะหันห้องนอนไปทางทิศตะวันออก บริเวณนอนจะอยู่ซีกตะวันออกของห้องนอน ส่วนซีกตะวันตกบริเวณปลายตีนนอนจะใช้เก็บของ การแบ่งซีกส่วนห้องนอนกับเก็บของจะแบ่งด้วยไม้หนากว้างประมาณ 7-8 นิ้ว หนา 3-4 นิ้ว เรียกว่า “แป้นต่อง” ทำหน้าที่ป้องกันการสั่นสะเทือนของพื้นในขณะเดิน และเป็นการลดความยาวของพื้นไม้กระดาน ซึ่งเรือนที่มีการวางไม้แป้นต่องนั้นจะมีเฉพาะเรือนรุ่นเก่าที่เหลืออยู่เท่านั้น

5. ครัวไฟ

บริเวณครัวจะอยู่ทางทิศตะวันตกของห้องนอนเสมอ ภายในครัวไฟจะมีเตาไฟคือ กระบะไม้จูดินและขี้เถ้าอัดแน่นวางเส้าหรือหิน 3 ก้อน หรือเหล็ก 3 ขา เหนือแม่เตาไฟเป็นชั้น

ตะแกรงโปร่งทำเป็นไม้ไผ่ขัดแตะหรือควั่น สำหรับเก็บภาชนะของแห้งของชาวบ้าน เรือนครัวจะแยกส่วนออกไปอีกหลังหนึ่งวาง

ขนานกับเรือนนอน โดยมีช่องทางเดินเป็นตัวเชื่อมช้ายคาของเรือนครัวและเรือนนอน จะมาบรรจบกันที่บริเวณช่องทางเดิน เหนือบริเวณช่องทางเดินมีรางน้ำเพื่อระบายน้ำฝน พื้นส่วนนี้จะลดระดับต่ำกว่าพื้นเรือน เรียกว่า “ฮ่อมริน”

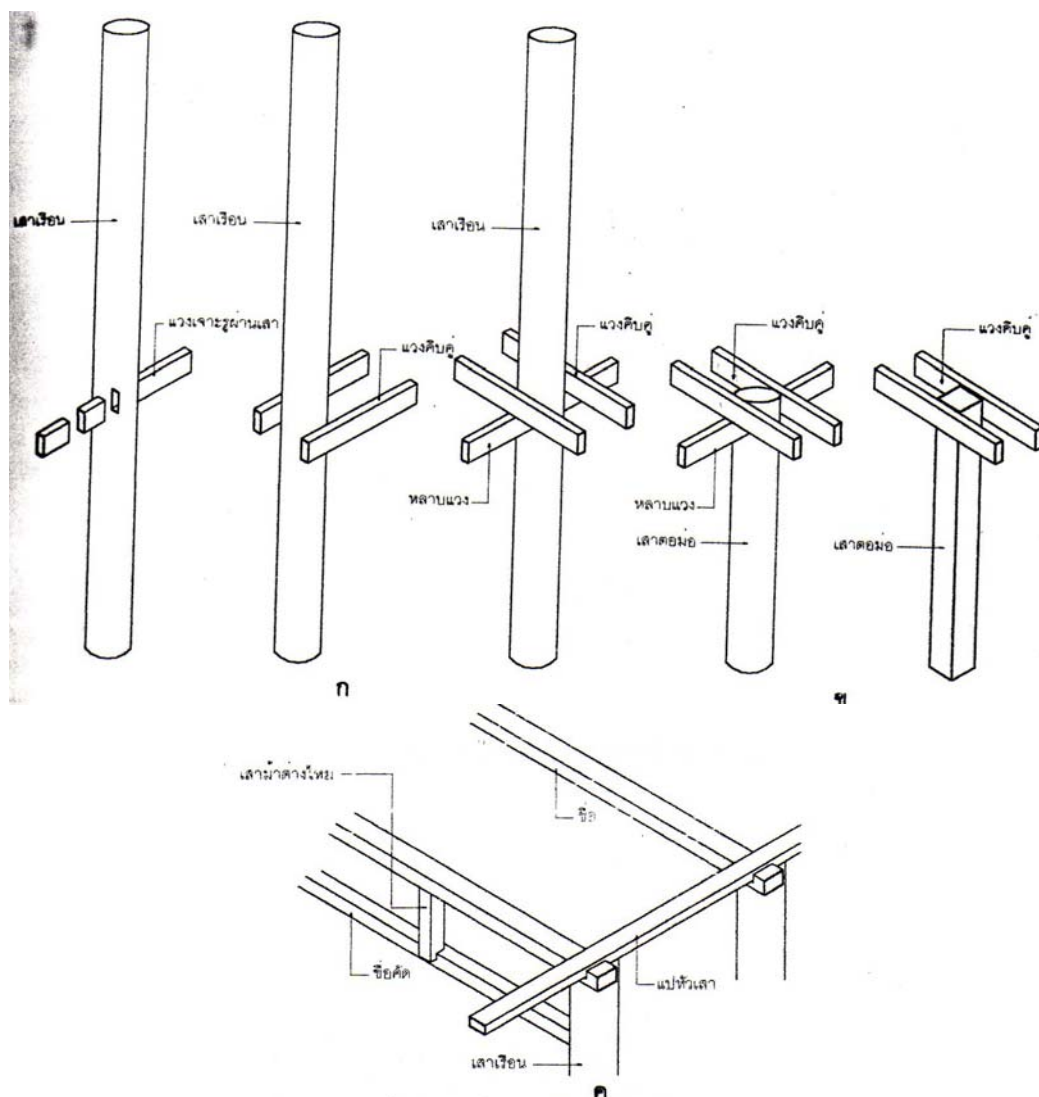
2.8.2 โครงสร้างและส่วนประกอบของเรือนไม้ รวมทั้งความหมายซึ่งเรียกตามเรือนกาแล ที่ได้มีผู้ศึกษาไว้ดังนี้

1. เสา

เสาเรือนเป็นเสาไม้กลม แปดเหลี่ยม และเสาสี่เหลี่ยม ส่วนพื้นดินเกือบประมาณส่วนกลางๆ จะะรูไว้ใ้ลอด เสามงคล(เสาเอก) คือเสาดั้งแรกของเรือนที่ยกขึ้นตั้งและฝังดิน ชาวบ้านนิยมเรียกว่า เสาพญา ส่วนเสานาง (เสาโท) คือ เสาต้นที่สองที่อยู่ตรงข้ามกับเสามงคล (ภาพลายเส้นที่ 1ก)

เสาดอม่อ คือ เสาที่ฝังลงดินเพื่อรับรอด ซึ่งจะไม่สูงเกินพื้นเรือน ปลายบนของเสาบากกลางเป็นเหลี่ยมเพื่อรับรอดหรือเรียกว่า “เสาป้อก” (ภาพลายเส้นที่ 1ข)

เสาม้าต่างใหม่ คือ เสาที่อยู่กลางห้องรับโครงเครื่องบนหลังคาโดยไม่มีเสาช่วงล่าง โดยจะใช้ซื่อคัดเป็นตัวยึด ทำให้พื้นเรือนบริเวณนั้นจะโล่ง (ภาพลายเส้นที่ 1ค)

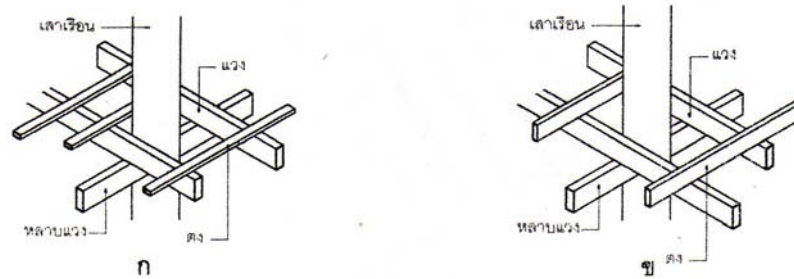

ภาพลายเส้นที่ 1 แสดงเสาริออนเสาคีมเสาคีมค้ำ เสาคีมค้ำค้ำ

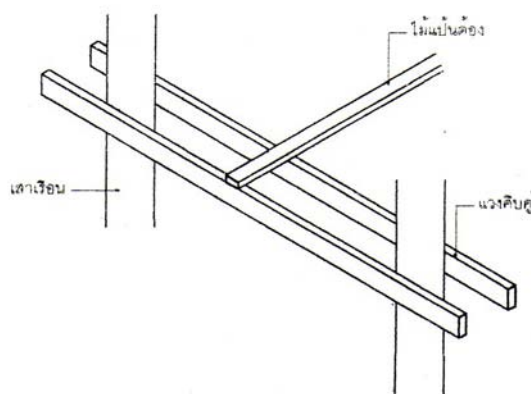
2. แวง (รอด)

คือ ไม้เหลื่อมแบนมีหน้าที่รับตง ซึ่งรับพื้นเรือนอีกชั้นหนึ่ง มีลักษณะ 3 แบบ ดังนี้

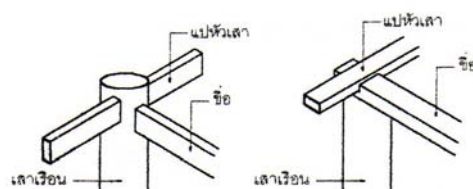
- แวงจะสอดผ่านรูที่เสาคีม ซึ่งเจาะไว้ตามแนวขวางของเรือน และแผ่ปลายให้พื้นเสาด้านนอก ที่กึ่งกลางของวงจะมีเสาคีมค้ำรับวงอยู่
- แวงค้ำ เป็นคานไม้ที่ค้ำประกบเสาด้านนอก โดยการบากเสาคีมไว้เล็กน้อย แบ่งเป็นวงค้ำคู่หรือวงค้ำเดี่ยว และวงค้ำค้ำ คือ ใช้วง 1 ตัว ประกบเสาด้านเดียว ได้วงค้ำค้ำจะมีไม้ขนาดเท่าวงยาวประมาณ 30 เซนติเมตร ประกอบไว้ เรียกว่า “หูแป้น”

ภาพลายเส้นที่ 2 แสดงตง และลักษณะการวาง

ภาพลายเส้นที่ 3 แสดงไม้แป้นตง

ภาพลายเส้นที่ 4 แสดงช่อ แป้นหัวเสา

- หลาบแวง คือ แวงที่เจาะสอดผ่านรูที่เสาวางตามแนวยาวของเรือนมีหน้าที่รับแวงคืบ (ภาพลายเส้นที่ 1ก)

3. ตง

เป็นไม้เหลี่ยมแบนขนาดเล็กกว่าแวงใช้วางพาดยึดติดบนแวงตามแนวความยาวของเรือน ซึ่งเป็นตามแนวตั้งฉากกับแวงจึงมีความยาวเท่าๆตัวเรือน ซึ่งเรือนแต่ละหลังจะใช้

ตงเป็นจำนวนมาก การวางตงจะมี 2 รูปแบบ คือ วางตงตามแนวราบของความกว้าง เรียกว่า “ปูหล่ายเป็บ” (ภาพลายเส้นที่ 2ก) และการวางตงบนความหนาของตง เรียกว่า “ปูสะแคง” (ภาพลายเส้นที่ 2ข)

4. พื้นเรือนและไม้แป้นตอง

พื้นเรือนใช้ไม้สักเป็นส่วนใหญ่เป็นไม้แบน ส่วนใหญ่หน้าไม่กว้างเนื่องจากตงตามแนวยาวของเรือน พื้นเรือนจึงปูตามแนวขวาง

ไม้แป้นตอง เป็นไม้แบนขนาดกว้างเท่ากับไม้พื้นแต่หนากว่าปูตามแนวยาวของห้องนอนเพื่อแบ่งเขตห้องนอนเป็น 2 ส่วน ตามโครงสร้างแล้วไม้แป้นตองวางอยู่บนหัวเสาตอม่อ (ภาพลายเส้นที่ 3)

5. ชื่อ

เป็นไม้เหลื่อมแบนใช้ไม้สักเป็นส่วนใหญ่ ความยาวมีขนาดตามความยาวของเรือน ส่วนความกว้างจะเท่ากับความกว้างของห้องเสา ชื่อบางเรือนตอนปลายจะมีการบากเพื่อไว้รับแปหัวเสาด้วย (ภาพลายเส้นที่ 4)

6. แป้ง (แปข้าง), แปหลวง, (แปหัวเสา)

เป็นไม้แบนขนาดเท่าๆ กับชื่อ แต่บางหลังใช้ไม้ขนาดหนากว่าชื่อ ส่วนใหญ่เป็นไม้สัก แปหัวเสาวางตามแนวยาวของเรือนโดยวางทับบนชื่อหรือวางเสมอชื่อ ทำหน้าที่ยึดหัวเสา ระหว่างห้องและรับน้ำหนักจากหลังคา ช่วยเป็นส่วนหยุดของฝ้าตอนบนด้านยาวของเรือน (ภาพลายเส้นที่ 4)

7. ตั่ง

ตั่ง คือ ไม้เหลื่อมแบน ปลายล่างเข้าเดือยยึดติดกับกึ่งกลางชื่อ ส่วนปลายบนแต่งให้มีขนาดเล็กลงเลียบเข้าอกไก่เพื่อยึดและรับน้ำหนักอกไก่ (ภาพลายเส้นที่ 5)

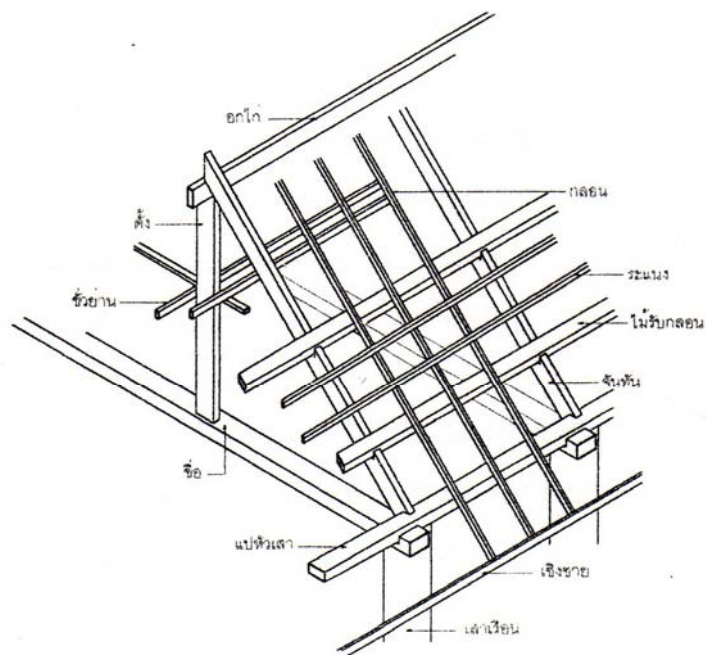
8. แปจ้อง (อกไก่)

เป็นเครื่องบนใช้ไม้สักแต่งให้เป็นรูปสามเหลี่ยมข้าวหลามตัดหรือสี่เหลียมแบนยาวตลอดความยาวเรือน และยื่นหัวท้ายอีกข้างละประมาณ 60-70 เซนติเมตร เป็นเครื่องไม้ที่ตั้งอยู่ยอดสุดของโครงหลังคายึดติดกับตั่ง จั่วและจันทัน (ภาพลายเส้นที่ 5)

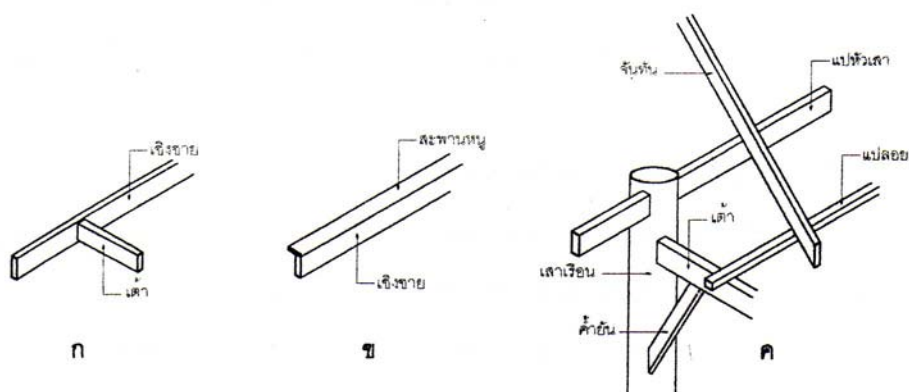
9. ตังโย (จันทัน)

เป็นโครงสร้างไม้ 2 ชั้น ประกอบกันเป็นรูปสามเหลี่ยมของโครงหลังคา ปลายบนประกอบเข้ายึดติดกับตั่งและอกไก่ ส่วนปลายล่าง ถายน้ำมันลงแปหัวเสา ทำหน้าที่รับน้ำหนักหลังคาเช่นเดียวกับจั่ว (ภาพลายเส้นที่ 5)

10. ก้าน (แป แปลาน)

ภาพลายเส้นที่ 5 แสดงส่วนประกอบโครงสร้างหลังคา

ภาพลายเส้นที่ 6 แสดงเชิงชาย เสา สะพานหนู แป้วลอย ค้ำยัน

ถ้าเป็นสำเนียงคำเมืองของคำว่า คาน แปเป็นไม้เหลี่ยมพาดความยาวของเรือนบนสันจั่วและจันทันโดยการบากอมไว้ มีความยาวตลอดเรือนและยื่นหัวท้ายเช่นเดียวกับออกไก่ (ภาพลายเส้นที่ 5)

11. ก้อน (กลอน)

เป็นไม้สามเหลี่ยมแบนวางพาดยึดติดกับแป ลาด ตามแนวดิ่งของโครงหลังคา ปลายบนยึดติดกับออกไก่ สล่า (ช่าง) บางคนเรียกไม้นี้ว่า แป (ภาพลายเส้นที่ 5)

12. ไม้ก้านฟ้า (ไม้ระแนง)

เป็นไม้เหลี่ยมวางยึดติดกับกลอน ตามความยาวของหลังคา เพื่อเป็นที่เกี่ยวของกระเบื้องดินขอ (ภาพลายเส้นที่ 5)

13. น้ำย้อย แปตินชาย (เชิงชาย)

เป็นไม้เหลี่ยมยึดติดอยู่กับปลายล่างของกลอนเพื่อรับน้ำหนัก ปลายของเด้าจะมายึดติดด้วย แต่เนื่องจากบางแห่งเด้าไปยึดและรับน้ำหนักที่เปลือย จึงไม่ได้ยึดกับเชิงชายเชิงชายทำหน้าที่รับตะพานหนู (ภาพลายเส้นที่ 6ก)

14. เปลอย

เป็นไม้เหลี่ยม เป็นแปตัวล่างสุดของหลังคาจึงอยู่ใกล้ชายคา หางเชิงชายประมาณ 20-30 เซนติเมตร เป็นไม้ที่มีความยาวตลอดความยาวของหลังคา มีลักษณะลอยตัวขึ้นรับกลอนแต่มีบางแห่งมีไม้หย่าง (เด้า) ยื่นออกมาจากเสา มารับน้ำหนักอีกต่อหนึ่ง

15. ตะพานหนู

เป็นไม้เหลี่ยมยึดติดด้านบนของเชิงชายช่วยรับกระเบื้องแถวล่างสุดของหลังคาให้ยึดพื้นเชิงชาย (ภาพลายเส้นที่ 6ข)

16. ปั่นลม

เป็นไม้เหลี่ยมแบนวางติดอยู่บนแปหัวเสาพาดบนแปลนและเลยไปไขว้กันเหนืออกไก่ ซึ่งปลายบนแกะสลักมีหน้าที่กันลมที่จะตีกระเบื้องเพราะปิดชายคาด้านสกัด

17. แหนบ (จั่ว)

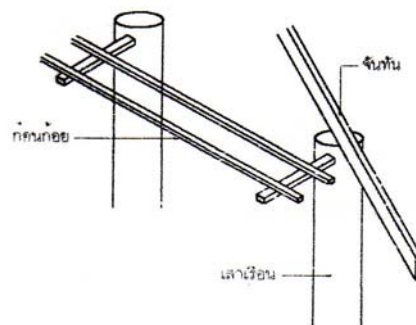
เป็นแผ่นไม้รูปสามเหลี่ยมหน้าจั่ว ประกอบด้วยไม้เป็นกรอบรอบและกรุด้วยไม้ที่บางกว่า อาจมีการประดับด้วยไม้คิ้วแผ่นจั่วจะถูกแบ่งเป็นช่องต่างๆ หรืออาจกรุด้วยการเข้าไม้แบบลูกฟัก จั่วมีประโยชน์เพื่อปิดส่วนของหลังคาด้านสกัดกันลม ฝนและแดด จั่วจะมีความกว้างของฐานเท่ากับความยาวของข้อ ส่วนความสูงของจั่วมีความสำคัญที่ทำให้ทรงหลังคาเปลี่ยนไป ถ้าจั่วสูงจะทำให้หลังคาลาดชันมากขึ้น

18. หลังคา

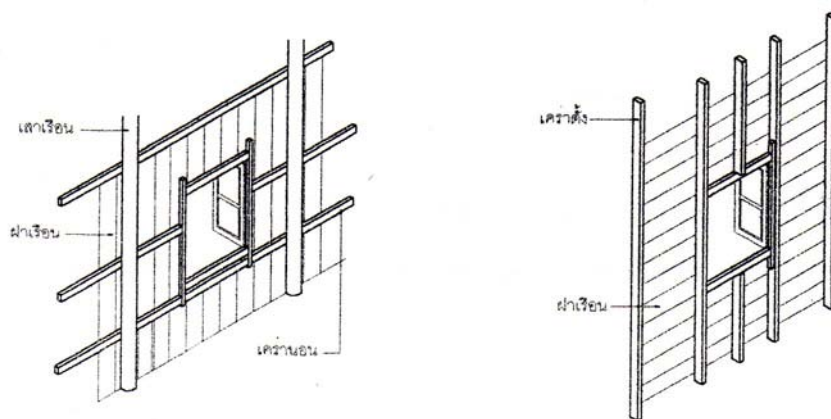
หลังคาเป็นส่วนของเรือนที่คลุมด้านบนเพื่อกันแดดกันฝน ประกอบด้วยโครงสร้างและมีเครื่องมุงหลายชนิด

19. ไชรา

เป็นส่วนของหลังคาที่ยื่นจากฝาหรือจั่วออกไป ส่วนที่ยื่นออกไปคลุมจั่วเรียกว่าไชราหน้าจั่ว ส่วนที่ยื่นตรงฝาด้านข้างตรงกันสาดเรียกว่าไชรากันสาด และส่วนที่ยื่นจากตีนจั่วเพื่อคลุมฝาด้านสกัดเรียกว่าไชราปีกนก

ภาพลายเส้นที่ 7 แสดงกันสาด

ภาพลายเส้นที่ 8 แสดงลักษณะฝาเรือน

20. ยาง,หย่าง (เต้า)

ยาง เป็นไม้เหลื่อมแบนสอดผ่านรูไถ่ปลายเสาขึ้นพื้นเสาเพื่อรับส่วนล่างของโครงหลังคาซึ่งมีไม้สี่เหลี่ยม (แปล้อย) ยาวตลอดความยาวของหลังคาและซ้อนรับกลอนอยู่ (ภาพลายเส้นที่ 6ค)

21. หย่างค้ำ (ค้ำยัน, ทวย)

คือไม้เหลื่อมแบน ใช้เป็นไม้รับน้ำหนักจากเต้าสู่เสา (ภาพลายเส้นที่ 6ค)

22. ไม้ตะเฒ่า

เป็นต้นไม้ที่มีขนาดเท่าๆ แปที่ยื่นทะแยงจากเสาเพื่อไปรับโครงหลังคาส่วนล่างที่ตรงมุมบรรจบของชายคา ส่วนไขว่กันสอดและไขว่ปึกกัน ตัวไม้อยู่ประมาณกึ่งกลางของมุม

23. กันสาด

เป็นตัวไม้เหลี่ยมขนาดเท่าๆ แป้นจากเสาบริเวณเดียวกับไม้ตะเฒ่าทำหน้าที่รับ ส่วนล่างของหลังคาเช่นเดียวกัน แต่ก่อนก็อาจจะยื่นตรงๆ จากเสารับโครงไขว่ปากนกทำให้ส่วนนี้ไม่ติดต่อกับไขว่ปากนก (ภาพลายเส้นที่ 7)

24. ไม้แล่นดินตั้ง, ขัวย่าน

เป็นไม้เหลี่ยมหรือใช้ไม้ไผ่ทั้งลำ วางคู่ขนานยึดประกบส่วนข้างของดั่งโดยตลอด ผ่านจั่วกรูกันห้องตรงที่มีช่องลม มีประโยชน์ใช้ยึดดั่งทำให้โครงหลังคามั่นคงและสะดวกในการจะขึ้นไปซ่อมหลังคา โดยมากใช้ไม้ไผ่สองลำถักรัดด้วยหวายให้ติดดั่ง ขัวย่านหมายถึงไม้สะพานกันไม่ให้ตก (ภาพลายเส้นที่ 4)

25. ฝา

ฝาจะวางตั้งฉากจากพื้นจนถึงแปหรือช่อ เป็นฝากันห้องและฝาเรือนเพื่อกันแดดฝน ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้จริงยาวตามความกว้างของเรือนแต่ละด้านหรือแต่ละห้อง โดยบางส่วนของฝาจะใช้ไม้ไผ่สานเป็นลวดลาย เช่น บริเวณห้องนอนที่ต้องการแสงสว่างและการถ่ายเทอากาศหรือบริเวณห้องครัวที่ต้องการ การระบายของควันไฟเวลาทำอาหาร เป็นต้น (ภาพลายเส้นที่ 8)

บทที่ 3

สภาพทั่วไปพื้นที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มีพื้นที่ศึกษาคือ ตำบลแม่ทราย อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นจังหวัดที่อยู่ในภาคเหนือถือว่าเป็นล้านนาตะวันออก ความเชื่อ ประเพณีและลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นยังคงถ่ายทอดจากวัฒนธรรมล้านนาเดิม

ภาพที่ 2 แสดงที่ตั้งพื้นที่ศึกษา ตำบลแม่ทราย อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่

3.1 ประวัติความเป็นมา :

เมื่อร้อยกว่าปีมาแล้ว มีประชาชนอพยพมาจากถิ่นต่าง ๆ ได้แก่ บ้านกาศหลวง บ้านกวาง บ้านเหล่า อำเภอสองแคว จังหวัดแพร่ ได้มาตั้งถิ่นฐานโดยการประกอบอาชีพทำไร่ ทำสวน ต่อมา มีประชากร และมีครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น จึงได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านชื่อบ้านแม่ทราย หมู่ที่ 1 ขึ้นกับตำบลร่องขวาง มีนายกำ ทรายอินทร์ เป็นผู้นำคนแรก ปี พ.ศ. 2430 ต่อมาปี พ.ศ. 2526 ได้แยกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ บ้านแม่ทราย หมู่ที่ 1 และบ้านแม่ทรายต้นมื่น หมู่ที่ 11 ปี พ.ศ. 2532 แยกอีก 2 หมู่บ้าน คือ บ้านแม่ทรายใต้ หมู่ที่ 13 บ้านแม่ทรายต้นมื่น หมู่ที่ 14 รวมเป็น 4 หมู่บ้าน ขึ้นกับเขตปกครองของตำบลร่องขวาง ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2534 ได้แยกจากตำบลร่องขวางเป็นตำบลแม่ทราย ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2534

3.2 สภาพทั่วไปของตำบล:

ตำบลแม่ทราย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ของอำเภอร้องกวาง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอร้องกวาง ระยะทาง 5 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวจังหวัดแพร่ ระยะทาง 30 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 5,639 ไร่ 3 งาน 75 ตารางวา หรือประมาณ 57,023 ตารางกิโลเมตร

3.3 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิประเทศ ตำบลแม่ทรายตั้งอยู่ในภูมิประเทศส่วนใหญ่ที่เป็นที่ราบติดเชิงเขา มีภูเขาล้อมรอบ เป็นที่ดอนค่อนข้างลาดน้ำ ส่วนใหญ่เป็นที่ทำการเกษตรและเลี้ยงสัตว์

ลักษณะภูมิอากาศ ฤดูร้อน ช่วงประมาณเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม อุณหภูมิสูงสุดประมาณ 41 องศาเซลเซียส ฤดูฝนประมาณปลายเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายนมีปริมาณฝนตกชุกที่สุดในช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม

3.4 อาณาเขตตำบล :

ทิศเหนือ	ติดกับ ต.เตาปูน อ.สอง จ.แพร่
ทิศใต้	ติดกับ ต.ร้องกวาง อ.ร้องกวาง จ.แพร่
ทิศตะวันออก	ติดกับ ต.ไผ่โพน อ.ร้องกวาง จ.แพร่
ทิศตะวันตก	ติดกับ ต.ร้องกวาง, ต.แม่ยางฮ่อ อ.ร้องกวาง จ.แพร่

3.5 จำนวนประชากรของตำบล :

จำนวนประชากรในเขต อบต. 2,502 คน และจำนวนหลังคาเรือน 663 หลังคาเรือน

3.6 ข้อมูลอาชีพของตำบล :

พื้นที่หลักของตำบลแม่ทราย มีลักษณะเป็นที่ราบ มีพื้นที่เกษตรกรรม อาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม การทำนา ปลูกข้าว ปลูกข้าวโพด ปลูกยาสูบ มีการปลูกฝ้ายและปั่นฝ้ายในบางครัวเรือน และมีการทำปศุสัตว์ อาชีพเสริม การทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น การทำไม้กวาด ดอกหญ้า การเย็บผ้า และการทอผ้า

ภาพที่ 3 อาชีพหลักของประชาชนในพื้นที่คือเกษตรกรรมการปลูกข้าวโพดและยาสูบ

ภาพที่ 4 สภาพแวดล้อมบริเวณหมู่บ้าน

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการวิจัยพบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเรือนและเรือนพื้นดินตำบลแม่ทราย ปัจจุบันการดำรงชีวิตของคนในชุมชนยังคงยึดแบบแผนวัฒนธรรม ประเพณี แบบดั้งเดิมตามที่บรรพบุรุษได้ทำกันมาตั้งแต่ก่อน ลักษณะบ้านเรือนมีการปรับเปลี่ยนตามแบบสมัยใหม่แต่ก็ยังคงเหลือแบบดั้งเดิมโดยไม่มีการปรับปรุงใดๆ อยู่บ้าง

4.1 วัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อ

จากการสำรวจและสัมภาษณ์ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พบว่า วิถีชีวิต ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยชาวบ้านจะมีการปลูกผักไว้ภายในบริเวณบ้าน หรือการเลี้ยงสัตว์ที่ใช้ในการประกอบอาหารได้ จึงทำให้ทราบได้ว่าชุมชนในตำบลแม่ทรายค่อนข้างมีความสันโดษจากสังคมที่วุ่นวาย การใช้ชีวิตยังคงเป็นแบบดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก แม้ว่าลูกหลานรุ่นใหม่จะออกไปเรียนหนังสือหรือทำงานต่างถิ่นก็ตามชาวบ้านส่วนใหญ่ยังยึดถือความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถ่ายทอดมาแต่บรรพบุรุษ

ความเชื่อที่สำคัญได้แก่การนับถือผีปู่ย่า ประเพณีการส่งเคราะห์ ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเรือน เช่น การปลูกเสกเสาเรือน การขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

4.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับบ้าน

ความเชื่อเกี่ยวกับบ้านของผู้อยู่อาศัยในบ้านแม่ทรายจากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ภายในหมู่บ้านพบว่า จะมีความคล้ายคลึงกันโดยส่วนใหญ่จะแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยในด้านรายละเอียด

ความเชื่อเกี่ยวกับบ้าน ที่สำคัญคือ การปลูกสร้างบ้าน ที่ดินเป็นสิ่งที่สำคัญ คือจะต้องไม่มีจอมปลวก เพราะจะทำให้บ้านไม่มีความสุข(นายสงัด กาศสกุล อายุ 71 ปี) พื้นดินที่จะสร้างบ้านนอกจากห้ามเป็นที่ดินที่มีจอมปลวกจะห้ามที่ดินที่เคยใช้ตำข้าว เพราะจะเป็นการสร้างทับถม จะทำให้บ้านเกิดแต่ความหมองเศร้า การปลูกสร้างบ้านในสมัยก่อนจะต้องมีลายฉลุที่สวยงามถือเป็นบ้านแบบโบราณ(นาง ยุพิน อัฐวงศ์ อายุ 56 ปี) ในการสร้างบ้านเรือน ในพื้นที่ที่มีจอมปลวก จะทำให้ครอบครัวพบเจอแต่ปัญหา วิธีแก้ไข คือการเอาขี้เถ้ามาอน ใช้ควายเผือกไถดินบริเวณบ้าน และฝังธูปไว้ 4 ด้านของบ้าน ส่วนการใช้พื้นที่นา นำมาปลูกสร้างบ้าน ควรจะให้รากข้าวตายก่อนให้หมด เพราะถือว่าข้าวเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (นางวิไลย์ กาศวิราช อายุ 68 ปี)

การหันหน้าแหบ(จั่ว) บ้านที่ดีนั้น จะต้องหันไปทางทิศเหนือและทิศตะวันออกเท่านั้น จะไม่นิยมหันหน้าบ้านไปทางไปทางทิศใต้และทิศตะวันตก เพราะจะทำให้บ้านเรือน เกิดความตกต่ำ จะเป็นการขวางบ้านขวางเมือง ถ้าบริเวณบ้านและตัวบ้านชำรุด จะต้องใช้สล่ำ(ช่างไม้)ที่มีครู มีคาถาอาคมเท่านั้น มาปรับปรุงซ่อมแซม บุคคลในบ้านจะซ่อมเองไม่ได้ โดยเฉพาะบันได เพราะจะทำให้เกิดสิ่งไม่ดีแก่คนในบ้าน (นายสงัด กาศสกุล อายุ 71 ปี)

การสร้างบ้านจะใช้ไม้ใหม่เท่านั้น จะไม่นำไม้ที่สร้างจากยุงข้าวหรือสิ่งก่อสร้างแบบอื่นมาสร้างบ้านเรือน เพราะจะทำให้ครอบครัวพบเจอแต่สิ่งไม่ดี ประตูบ้านและหน้าบ้าน จะหันไปทางทิศเหนือ บ้านจึงจะพบแต่สิ่งที่ดี ห้ามสร้างประตูบ้านตรงกับประตูเรือน เพราะจะทำให้เงินทองไหลออกจากบ้าน

บันไดบ้านจะมี 2 ที่ คือ บริเวณหน้าบ้าน บันไดจะหันไปทางทิศตะวันออก ส่วนบริเวณหลัง บ้านบันไดทางขึ้นจะอยู่ทางทิศเหนือ การสร้างบันไดนั้น จะต้องสร้างด้วยช่างไม้ที่มีฝีมือ และควรจะหันไปทางทิศเหนือและทิศตะวันออก ส่วนการรื้อถอนบันไดนั้น บุคคลภายในบ้าน ไม่สามารถรื้อถอนได้เพราะมีความเชื่อว่า จะทำให้พบแต่สิ่งไม่ดี จะต้องใช้สล่ำที่มีครู (ช่างไม้ที่มีครู) เป็นผู้รื้อถอนเท่านั้น

การสร้างยุงข้าว ควรจะใช้ไม้ใหม่สร้าง เพราะข้าวเป็นของสูง ศักดิ์สิทธิ์ และเมื่อมีการรื้อถอนยุงข้าว ไม่ควรจะนำไม้มาสร้างบ้านเรือนต่อไป จะทำให้บ้านไม่มีความสุขส่วนการรื้อถอนยุงข้าว นั้น บุคคลที่รื้อได้จะต้องเป็นคนที่มีคาถาอาคมเท่านั้น และห้ามเอามีดฟันบันได (นางวิไล กาศวิราช อายุ 68 ปี) ในสมัยก่อนจะมีบันไดขึ้นทางหลังบ้าน เพื่อใช้ในการขึ้นลงและตักน้ำจากบ่อน้ำ น้ำจะใช้ในการกินและอาบ น้ำ ส่วนห้องน้ำจะอยู่ทางด้านหลังของบ้าน (นางยุพิน อัฐวงศ์ อายุ 56 ปี)

การปลูกบ้านนั้น จะต้องดูวันที่ดี ถ้าเป็นวันเสียหรือวันเนา จะยังไม่สร้าง การปลูกบ้าน จะมีการบูชาเสาเอก หรือเสามงคล โดยการใช้ อ้อย กล้วย ผ้าขาว ผ้าแดง ผูกติดกับเสาไว้ และมีใบขนุน ใบแก้ว ผงไต้เสาเอกซึ่งเป็นเสาที่จะทำให้บ้านมีความยั่งยืนเมื่อสร้างบ้านเสร็จสิ้น จะต้องมีการทำบุญให้แก่ผีบ้านผีเรือน มีพิธีการแลกนอนให้แก่บ้าน เพื่อความเป็นสิริมงคล ไม่สร้างความรบกวนให้แก่บ้านเรือน ในขณะที่อยู่อาศัย(นาย สงัด กาศสกุล อายุ 71 ปี)การปลูกเสาก่อนทำบุญบ้าน ทำวตั้ง 4 ห้องนอนทิศเหนือ บันไดบ้านหันออกเหนือข้ามบ้านเดิม ห้ามแม่มาหมาใกล้ขณะทำพิธี (นางเนาวรัตน์ จันทร์ภิมย์)

ภายในบ้าน จะมีตะแหลว 7 ชั้น แหวนไว้บริเวณประตูเรือน ตะแหลวจะช่วยให้บ้านเรือน และบุคคลภายในบ้าน พบเจอแต่สิ่งที่ดี พ้นจากเคราะห์ร้ายทั้งปวง และจะมีการเปลี่ยนผ้าขาวที่ติดอยู่กับตะแหลวในวันส่งเคราะห์ ก็คือ สิ้นสุดวันสงกรานต์ ประมาณวันที่ 16-17 ซึ่งเป็นประเพณี

ของชาวพื้นเมืองอีกอย่างหนึ่ง ตะเหลวไว้กันเสา ไว้กันผีเวลาไม่อยู่บ้าน ลูกหลานแต่นั่น ผู้หญิงเท่านั้น ห้ามถมบ่อน้ำและห้ามสร้างบ่อน้ำทิศตะวันตก สล่าเก่าต้องมีครู ยกขึ้นตั้งไม่ให้ได้เจ็บปวด (นางผดุง ภาคาร)

ความเชื่อเรื่องการนับถือผีปู่ย่าแต่ละบ้านจะมีหิ้งผีปู่ย่าไว้ที่ห้องนอนหัวหน้าครอบครัว ซึ่งในตระกูลหนึ่งๆจะมีหิ้งผีปู่ย่าเพียงบ้านเดียวเท่านั้น ลูกหลานในตระกูลที่อาศัยแยกครอบครัวไปอยู่บ้านอื่นเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมจะต้องมารวมตัวกันที่บ้านที่มีหิ้งผีปู่ย่าเท่านั้น พิธีผีปู่ย่า จะเป็นการประกอบในเดือนที่ห้าต้องดูยามด้วยถึงจะประกอบพิธีได้ขึ้นอยู่กับลูกหลานของแต่ละบ้านแทนบูชาผีปู่ย่าส่วนมากจะเอาไว้ในห้องนอนถ้าเราไม่สังเกตเราจะไม่เห็นเราต้องถามเจ้าของบ้านเอาไว้บอกบางเวลาที่ทำอะไรเราจะต้องบอกกับผีปู่ย่า

หิ้งพระจะอยู่ทางตะวันออกของบ้านและหันหน้าไปทางทิศเหนือส่วนผีปู่ย่าจะอยู่บริเวณหัวนอน การนอนจะหันหัวไปทางทิศตะวันออกทุกห้อง ที่สำคัญจะนอนตามแนวไม้ เพราะถ้านอนขวางไม้จะทำให้ผีบ้านผีเรือนโกรธ(นางยุพิน อัฐวงศ์ อายุ 56 ปี) ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าและเจ้าบ้าน ผีปู่ย่าจะเลี้ยงใน เดือน 6 แรม 11 จำพวก กล้วย เทียน ดอกไม้ ขนมหวาน อาหารคาว ส่วนการเลี้ยงเจ้าบ้าน จะเป็นการเลี้ยงด้วยไก่ ซึ่งตรงกับ วันขึ้นเดือนออก 5 ค่ำ ซึ่งบ้านที่ไม่มีการเลี้ยงผีปู่ย่า ก็จะมีการเลี้ยงเจ้าบ้านเพียงอย่างเดียว (นางวิไล กาควิราช อายุ 68 ปี) หิ้งผีปู่ย่า อยู่กับบ้านผู้หญิง บ้านเก่า บ้านหลัก หากย้ายแล้วจะเกิดไม่ดี ผีมาบอกสร้างบ้าน 2 ปีเลี้ยงไก่ก็จะไปเลี้ยงบ้านเก่าซึ่งบางครอบครัวจะอยู่หม้ออื่น เลี้ยงหม้อแดง หิ้งผีปู่ย่ามีรูป ดอกไม้หลังคาห้ามขวางตะวัน ตรงไปด้านเหนือ ห้ามนอนขวางแป้น(นายบรรทม วงศ์เมือง)

บันไดของบ้าน หันไปทางทิศตะวันออก การสร้างบันไดมีทั้งหมด 9 ขั้นเพราะเชื่อว่าจะมีความก้าวหน้า ตรงคานประตูหน้าบ้านจะมีสายสิญจน์ ผูกติดอยู่ เพื่อเป็นการส่งเคราะห์ของบ้าน จะกระทำในช่วงหลังสงกรานต์ (นาย หวัง หนองน้ำดิบ อายุ 50 ปี) จะไม่นำไม้ที่สร้างเป็นส่วนอื่นของบ้าน มาทำเป็นตัวเรือน แต่สามารถนำไม้จากตัวเรือนไปสร้างอย่างอื่นได้ ไม่วังหรือกระที่บทำให้เกิดความเสียดังบนบ้านเรือน เพราะเป็นการรบกวนผีบ้านผีเรือน (นางปราณี นะภาอายุ 53 ปี)

ภาพที่ 5 ตะแหลัว ไว้ป้องกันภูตผีสิ่งไม่ดีในบ้าน

ภาพที่ 6 น้ำเต้า เชื่อกันว่ามีไว้จะมีความมั่งมีอุดมสมบูรณ์พูนสุข

การขึ้นบ้านใหม่และการบูชาท้าวทั้งสี่

ชาวบ้านในท้องถิ่นตำบลแม่ทรายมีความเชื่อในการบูชาท้าวทั้งสี่เช่นเดียวกับคนล้านนาทั่วไป ในจังหวัดอื่น การบูชาท้าวทั้งสี่หรือต้าวตั่วสี่ เรียกว่า ต้าวจตุโลกบาลตั่วสี่ ซึ่งเชื่อว่าเป็นการบูชาเทวดาที่คุ้มครองปกป้องรักษาบ้านเรือนทั้ง 4 ทิศ ได้แก่

1. ต้าวภูเวระ มีหน้าที่รักษาอยู่ทางทิศอุดรหรือทิศเหนือ มียักษ์เป็นบริวาร
2. ต้าวระตะรุฐะ มีหน้าที่รักษาอยู่ทางบูรพาหรือทิศตะวันออก
3. ต้าววิรปายา มีหน้าที่รักษาทิศทักษิณหรือทิศใต้
4. ต้าววิรุสปักข์ มีหน้าที่รักษาทิศประจิมหรือทิศตะวันตก

เครื่องบูชา มีขนม ของคาว –หวาน บุหรี่ หมากพลู เมี่ยง กล้วย อ้อย ช่อตุงอย่างละ 4 มีรูปเทียนบรรจุลงในตะตองที่ทำด้วยหนากกล้วยขนาดกว้างประมาณ 1 คืบเศษ เอาตะตองนี้ไปวางไว้บนเสาไม้ซึ่งสมมติว่าเป็นของพระอินทาชราชซึ่งเป็นประมุขของเทวดาและจะต้องมีตะตองอีกอันหนึ่งวางไว้ที่ตีนปราสาท ซึ่งสมมติว่าเป็นของพระแม่ธรณีเจ้าที่ซึ่งเป็นประจักษ์พยานในการมงคลที่จัดขึ้นที่ตะตองกลางนั้นมีฉัตร 1 ใบ นำไปวางไว้บนแท่นทางตะวันออกด้านเหนือของงานนั้น

การประกอบพิธี เริ่มทำตั้งแต่เวลา 09.00 น.ขึ้นไปส่วนคนที่มาร่วมงานนั้นส่วนมากจะไม่เอาอะไรมาช่วยแต่ถ้าต้องการช่วยก็จะเป็นเรื่องของเงินที่ใส่ซองมาด้วยอุปกรณ์ต่างทางเจ้าภาพเป็นผู้จัดการหมดทุกอย่างหรือถ้าไม่ทำเองก็จะมีมารับเหมาเป็นอย่างไรไปเช่นการทำอาหารส่วนอาจารย์มีหน้าที่มาทำพิธีการอย่างเดียวซึ่งเป็นพิธีการทางศาสนาอย่างเดียว

อุปกรณ์ประกอบการทำพิธีได้แก่ หมากพลู เหล้า และดอกไม้ธูปเทียน

ภาพที่ 7 แสดงอุปกรณ์การทำพิธีปลุกเสกเส้า

ภาพที่ 8 แสดงการทำพิธีบูชาท้าวทั้งสี่

การปลุกเสกเส้า

การปลุกเสกเส้าก่อนการสร้างบ้าน คือการบูชาเส้าแฮหรือเส้าเอกของบ้านจะมีอุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม เช่น ต้นกล้วย ผ้ามแดงถ้ามีการต่อบ้านเราต้องขออนุญาตก่อนโดยขออนุญาตท้าวทั้งสี่ก่อนซึ่งเป็นผู้ดูแลรักษาโลกมนุษย์เราซึ่งการบูชาท้าวทั้งสี่สามารถทำได้กับพิธีทุกครั้งการประกอบพิธีของอาจารย์จะได้รับค่าตอบแทนเป็นเงิน 36 บาทซึ่งเป็นเงินถวายที่ได้มาการทำพิธีเพื่อให้บ้านเกิดสิริมงคล การประกอบพิธีการปลุกเสกเส้าเรือน การนำของมงคลใส่หลุมเส้าเอกก่อนทำพิธีเช่นใบขนุน แก้วแหวน เงินทอง

ภาพที่ 9 แสดงพิธีการปลุกเสกเส้า

การส่งเคราะห์บ้าน (สัมภาษณ์: นายนิคม เซาว์แล่น)

การส่งเคราะห์บ้านเป็นความเชื่อที่ทำเพื่อให้บ้านเราอยู่ดีมีสุข จะมีการประกอบพิธีกรรมนี้ช่วงหลังสงกรานต์ ประมาณวันที่ 16-17 เมษายน สมมติว่าเราฝันไม่ดีเกิดสิ่งร้ายเกิดขึ้นเราก็ทำพิธีนี้เพื่อให้บ้านของเราน่าอยู่มากยิ่งขึ้นอุปกรณ์ ได้แก่ สะตอง 9 ห่องใช้แกงส้ม แกงหวาน หมากปูก้อย อ้อย ชินดิบ ปลาดิบ ส้มลูกของหมาด ข้าวต้ม ขนมจ้อ ข้าวตอก ดอกไม้(ดอกอะไรก็ได้) ข้าวสุก ข้าวสาร น้ำส้มป่อย แล้วใส่เข้าไปทุกห้องที่เตรียมไว้ ชาวบ้านจะมาร่วมกันประกอบพิธีกรรมที่หอบ้านที่หมู่บ้านแต่หมู่บ้านจะมีอยู่ 1 แห่ง โดยนิมนต์พระสงฆ์และพ่ออาจารย์มาประกอบพิธี เมื่อเสร็จพิธีจะนำน้ำส้มป่อยที่ได้จากการทำพิธีไปรดบริเวณบ้านหรือห้องต่างๆ และนำด้ายสายสิญจน์ และส้มป่อยไปผูกไว้บริเวณประตูหรือทางเข้าบ้าน

การส่งเคราะห์คน

การส่งเคราะห์คน ก็จะมีการทำพิธีในช่วงสงกรานต์ เช่นเดียวกันกับการส่งเคราะห์บ้าน สมมติว่าเป็นเคราะห์ส่วนตัวทำอะไรเล็กๆน้อยๆก็เกิดการได้รับความเจ็บปวด การทำพิธีส่งเคราะห์คนอย่างนี้เพื่อให้เราดำรงชีวิตอยู่อย่างสบายมากยิ่งขึ้น เครื่องประกอบการทำพิธีส่งเคราะห์คน ได้แก่ แป้งสะตอง 1 อัน กว้าง 1 ศอก บั้นข้าวใส่ 1 บั้น มีหมากพลู เมียง บุหรี่ แกงส้ม แกงหวาน ข้าวต้มขนมจ้อจ้อง 1 อัน ตุง 1 ตัว เทียนขี้ผึ้ง 1 เล่ม บันรูปตัวเรา 1 ตัว น้ำส้มป่อย ฝ้ายมัดมือ

ภาพที่ 10 การทำพิธีกรรมส่งเคราะห์บ้าน (ที่มา:จากการสำรวจ)

ภาพที่ 11 อุปกรณ์ประกอบพิธีกรรมสงเคราะห์บ้าน (ที่มา: จากการสำรวจ)

4.2 ผลการสำรวจภาคสนาม ลักษณะทางกายภาพภายในพื้นที่ศึกษา

การดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยการหาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ และการสำรวจเก็บข้อมูลภาคสนามเรือนพื้นถิ่นตำบลแม่ทราย ซึ่งประกอบด้วยหมู่บ้านทั้งหมดจำนวน 4 หมู่บ้าน แบ่งเป็นบ้านแม่ทรายหมู่ที่ 1 บ้านแม่ทรายหมู่ที่ 2 บ้านแม่ทรายหมู่ที่ 3 และบ้านแม่ทราย หมู่ที่ 4

4.2.1 ลักษณะเรือนพื้นถิ่นและสภาพแวดล้อม

4.2.1.1 ลักษณะการวางผังเรือน

การวางผังเรือนของเรือนพื้นถิ่นตำบลแม่ทรายมีความเชื่อในการวางผังเช่นเดียวกันกับลักษณะเรือนล้านนาทั่วไปที่จะวางแนวแกนเรือนไปตามแนวทิศเหนือใต้ เป็นการวางเรือน “ขวางตะวัน” โดยหันหน้าจั่วไปในทิศเหนือและทิศใต้ จะไม่วางตัวเรือนโดยหันหน้าจั่วไปทางทิศตะวันตกและตะวันออกเพราะถือว่าเป็นอัปมงคลจะทำให้เกิดสิ่งไม่ดีแก่ผู้อยู่อาศัยหรือผู้เป็นเจ้าของบ้าน บริเวณบ้านจะมีช่อง หรือ ลานบ้าน มียุ้งข้าวหรือหลองข้าวไว้เพื่อเก็บพืชผลทางการเกษตร และมีบ่อน้ำไว้หน้าบ้านหรือหลังบ้าน

การแบ่งอาณาเขต หรือแบ่งเขตพื้นที่บ้านแต่ละหลังก็จะใช้รั้วไม้เป็นที่กั้น แต่หากเป็นจะเครือญาติกันก็จะมีรั้วกันแต่ภายในพื้นที่บ้านนั้นก็จะประกอบไปด้วยบ้านหลายหลัง การตั้งบ้านเรือนจะปลูกบ้านไม่ไกลกันมากนักแต่ก็มีบางส่วนที่กระจายไปตามพื้นที่เกษตรกรรมของตนเอง

ภาพที่ 12 ลักษณะการวางผังเรือนและสภาพแวดล้อม

4.2.1.2 ลักษณะทางกายภาพเรือนพื้นถิ่น

จากการสังเกต การสำรวจทางกายภาพและการสัมภาษณ์ ลักษณะเรือนพื้นถิ่นของแพร์จะแตกต่างจากเรือนล้านนาทั่วไปที่พบส่วนใหญ่จะเป็นกาแลซึ่งมักพบแถบจังหวัดเชียงใหม่และภาคเหนือตอนบน แต่ลักษณะของเรือนพื้นถิ่นแบบชนบทของจังหวัดแพร์ไม่พบ บ้านเรือนที่มี

หลังคาภาแลเลย แต่พบว่ามีรูปแบบที่แตกต่างกัน คือ 1. บ้านไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง 2. บ้านไม้สองชั้น 3. บ้าน 2 ชั้น แบบครึ่งไม้ครึ่งปูน 4. บ้านปูน ชั้นเดียว และสองชั้น

1. บ้านไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูงแบ่งออกเป็น

- บ้านเก่าแบบดั้งเดิมในอดีตจะเป็นหลังคามุงกระเบื้องดินเผา ตัวบ้านทำด้วยไม้ทั้งหลัง เหลือเพียงหลังเดียวในหมู่บ้านซึ่งหลังจากการทำการสำรวจบ้านหลังนี้ได้ทำการรื้อถอนแล้ว เนื่องจากสภาพทรุดโทรม

- บ้านไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูงหลังคาจั่วเดี่ยวและจั่วแฝด ส่วนใหญ่ที่พบในตำบลแม่ทราย เป็นบ้านไม้ชั้นเดียวหลังคาจั่วเดี่ยว หลังคาทำด้วยกระเบื้องลอนหรือสังกะสีส่วนหลังคาจั่วแฝดมีไม่ถึง 10 หลังคาเรือน

- บ้านไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูงหลังคาปั้นหยา พบเพียงไม่กี่หลัง

- บ้านที่มีเสาคานใหญ่ทำด้วยไม้สักซึ่งบ้านแต่ละหลังจะมีเสาอยู่ประมาณ 10-12 ต้น บ้านมักจะมีขนาดใหญ่ทำด้วยไม้สักทั้งหลัง เพราะจังหวัดแพร่ขึ้นชื่อได้ว่ามีชื่อเสียงในเรื่องอุตสาหกรรมไม้สัก จึงนิยมนำเอาไม้สักมาสร้างบ้าน

2. บ้านไม้สองชั้น

- บ้านไม้สองชั้นมักไม่นิยมสร้างในเขตพื้นที่เนื่องจากสภาพภูมิอากาศที่ค่อนข้างร้อนแต่ที่พบจะเป็นบ้านที่มีอายุมากกว่า 30 ปีขึ้นไป ลักษณะรูปทรงเป็นหลังคาจั่วเดี่ยว เอกลักษณ์สำคัญคือ บานเปิด หน้าต่างและประตูจะเป็นบานยาวเกือบถึงพื้น เพื่อเปิดรับลม

3. บ้าน 2 ชั้น แบบครึ่งไม้ครึ่งปูน

- บ้าน 2 ชั้น แบบครึ่งไม้ครึ่งปูนเกิดจากการปรับปรุงต่อเติมบ้านไม้ชั้นเดียวใต้ถุนสูง โดยต่อเติมห้องด้านล่างเนื่องจากสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปและจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่เพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่จะพบเฉพาะบ้านหลังคาจั่วเดี่ยวไม่พบหลังคาจั่วแฝดหรือหลังคาปั้นหยา

4. บ้านปูน ชั้นเดียวและสองชั้น

- บ้านปูน จากการสำรวจทั้ง 4 หมู่บ้านของตำบลแม่ทรายจะพบว่าเป็นบ้านที่มีอายุไม่เกิน 5 ปี เป็นบ้านที่มีรูปทรงสมัยใหม่ จะเป็นบ้านปูนชั้นเดียว ส่วนบ้านปูนสองชั้นขณะที่ทำการสำรวจกำลังก่อสร้างเพียงหนึ่งหลังเท่านั้น

จากการสำรวจลักษณะเรือนพื้นถิ่นโดยทำการแบ่งประเภทเรือนพื้นถิ่นตามลักษณะโครงสร้างอาคาร พบดังนี้

บ้านแม่ทรายหมูที่ 1

บ้านที่สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง	จำนวน 50 หลัง
บ้านที่สร้างด้วยปูนทั้งหลัง	จำนวน 15 หลัง
บ้านครึ่งไม้ครึ่งปูน	จำนวน 41 หลัง

รวมทั้งสิ้นที่สำรวจ 106 หลัง

บ้านแม่ทรายหมูที่ 2

บ้านที่สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง	จำนวน 98 หลัง
บ้านที่สร้างด้วยปูนทั้งหลัง	จำนวน 25 หลัง
บ้านครึ่งไม้ครึ่งปูน	จำนวน 58 หลัง

รวมทั้งสิ้นที่สำรวจ 181 หลัง

บ้านแม่ทรายหมูที่ 3

บ้านที่สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง	จำนวน 56 หลัง
บ้านที่สร้างด้วยปูนทั้งหลัง	จำนวน 14 หลัง
บ้านครึ่งไม้ครึ่งปูน	จำนวน 37 หลัง

รวมทั้งสิ้นที่สำรวจ 107 หลัง

บ้านแม่ทรายหมูที่ 4

บ้านที่สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง	จำนวน 52 หลัง
บ้านที่สร้างด้วยปูนทั้งหลัง	จำนวน 14 หลัง
บ้านครึ่งไม้ครึ่งปูน	จำนวน 19 หลัง

รวมทั้งสิ้นที่สำรวจ 85 หลัง

รวมจำนวนบ้านทั้งหมดที่สำรวจทั้ง 4 หมู่บ้าน คือ 479 หลัง

จากการสำรวจภาคสนามพบว่าเรือนพื้นถิ่นแม่ทรายหมูที่ทำการศึกษารายใหญ่ เกินครึ่ง คือ ร้อยละ 53.45 สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง รองลงมาคือประเภทครึ่งไม้ครึ่งปูน ร้อยละ 32.35 และสร้างด้วยปูนทั้งหลัง ร้อยละ 14.20 (ตารางที่ 1) จากสัดส่วนของโครงสร้างบ้านดังกล่าวและจากการสัมภาษณ์พบว่าเดิมการสร้างบ้านเรือนจะใช้วัสดุคือไม้ทั้งหลังเป็นบ้านชั้นเดียวยกใต้ถุนสูงแต่เนื่องจากในปัจจุบันพฤติกรรมการอยู่อาศัยเปลี่ยนไปและภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง ทำให้มีการต่อเติมบ้านชั้นล่างที่เดิมเป็นใต้ถุนด้วยปูน และบางส่วนบ้านเดิมที่ทำด้วยวัสดุไม้เสื่อมสภาพผุพังลงและในปัจจุบันไม่มีราคาสูงคนจึงหันมานิยมในการสร้างบ้านปูนทั้งหลังขึ้น

ตารางที่ 1 แสดงประเภทเรือนพื้นดินตำบลแม่ทราย ตามโครงสร้างอาคาร

ประเภท	หมู่ที่ 1	หมู่ที่ 2	หมู่ที่ 3	หมู่ที่ 4	จำนวน	ร้อยละ
สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง	50	98	56	52	256	53.45
สร้างด้วยปูนทั้งหลัง	15	25	14	14	68	14.20
ครึ่งไม้ครึ่งปูน	41	58	37	19	155	32.35
รวม	106	181	107	85	479	100

ที่มา: จากการสำรวจ

หลังจากทำการสำรวจและเก็บข้อมูลทางกายภาพของแต่ละหมู่บ้านได้ทำการแบ่งประเภทบ้านตามอายุบ้านโดยการสอบถามเจ้าของบ้านและทำการรังวัดพื้นที่และเก็บภาพถ่ายเรือนพื้นดินที่มีอายุในมากกว่า 30 ปีขึ้นไปและสัมภาษณ์ลักษณะความเชื่อเกี่ยวกับบ้านกับผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน รวมทั้งทำการเก็บข้อมูลวิถีชีวิตและวัฒนธรรมภายในของแต่ละหมู่บ้าน

ในการแบ่งอายุบ้านได้แบ่งเป็นช่วงอายุทั้งหมด 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 อายุบ้านตั้งแต่ 1-10 ปี กลุ่มที่ 2 อายุตั้งแต่ 11-20 ปี กลุ่มที่ 3 อายุบ้านตั้งแต่ 21-29 ปี และ กลุ่มที่ 4 อายุบ้านตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป

บ้านแม่ทรายหมู่ 1 พบว่าอายุบ้านตั้งแต่ 1-10 ปี มีจำนวน 38 หลัง อายุตั้งแต่ 11-20 ปี มีจำนวน 44 หลัง อายุบ้านตั้งแต่ 21-29 ปี จำนวน 11 หลัง อายุบ้านตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป มีจำนวน 12 หลัง

บ้านแม่ทรายต้นมื่นหมู่ 2 พบว่าอายุบ้านตั้งแต่ 1-10 ปี มีจำนวน 62 หลัง อายุตั้งแต่ 11-20 ปี มีจำนวน 72 หลัง อายุบ้านตั้งแต่ 21-29 ปี จำนวน 19 หลัง อายุบ้านตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป มีจำนวน 10 หลัง

บ้านแม่ทรายใต้หมู่ 3 พบว่าอายุบ้านตั้งแต่ 1-10 ปี มีจำนวน 29 หลัง อายุตั้งแต่ 11-20 ปี มีจำนวน 34 หลัง อายุบ้านตั้งแต่ 21-29 ปี จำนวน 17 หลัง อายุบ้านตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป มีจำนวน 15 หลัง

บ้านแม่ทรายต้นมื่นหมู่ 4 พบว่าอายุบ้านตั้งแต่ 1-10 ปี มีจำนวน 33 หลัง อายุตั้งแต่ 11-20 ปี มีจำนวน 36 หลัง อายุบ้านตั้งแต่ 21-29 ปี จำนวน 5 หลัง อายุบ้านตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป มีจำนวน 4 หลัง (จากการสำรวจ เมษายน-ตุลาคม, 2550 คูภาคผนวก)

ภาพที่ 13 บ้านไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง หลังคามุงกระเบื้องดินเผา (ปัจจุบันรื้อแล้ว)

ภาพที่ 14 บ้านชั้นเดียวใต้ถุนสูงหลังคาจั่วเดียว

ภาพที่ 15 บ้านไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูงหลังคาจั่วแฝด

ภาพที่ 16 บ้านไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูงหลังคาปั้นหยา

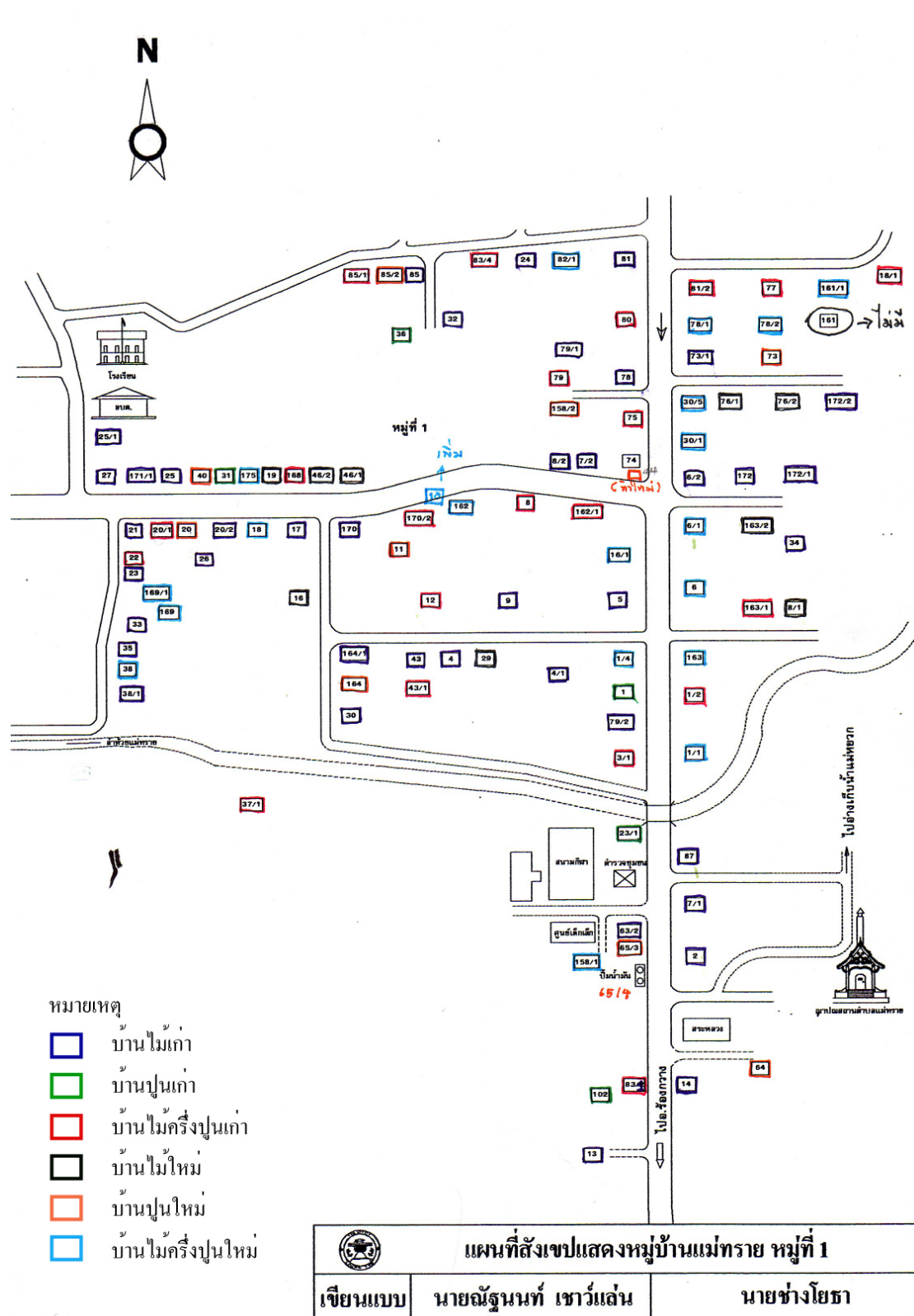
ภาพที่ 17 บ้านไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูงแบบเสาชขนาดใหญ่

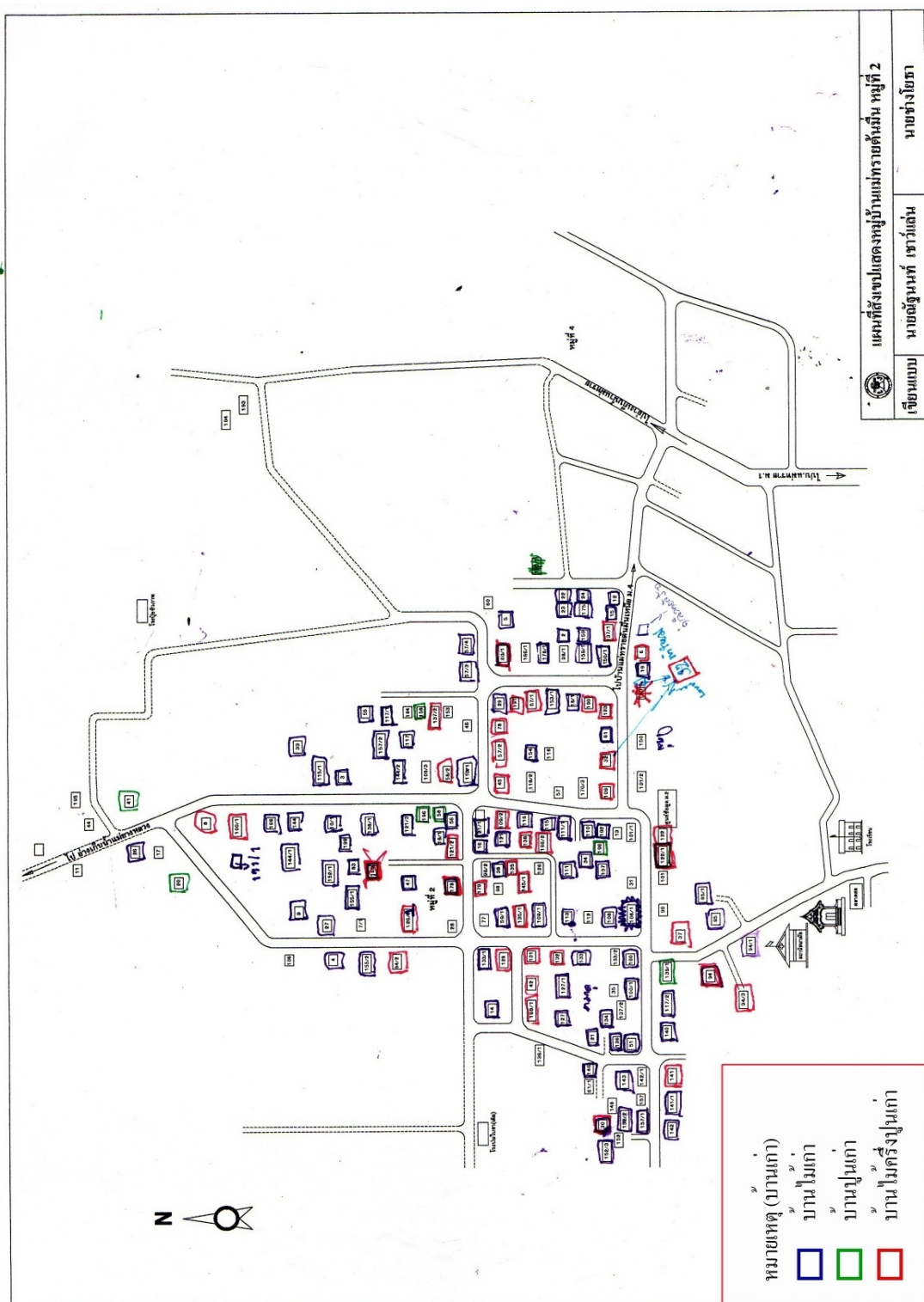
ภาพที่ 18 บ้าน 2 ชั้น ครึ่งไม้ครึ่งปูน

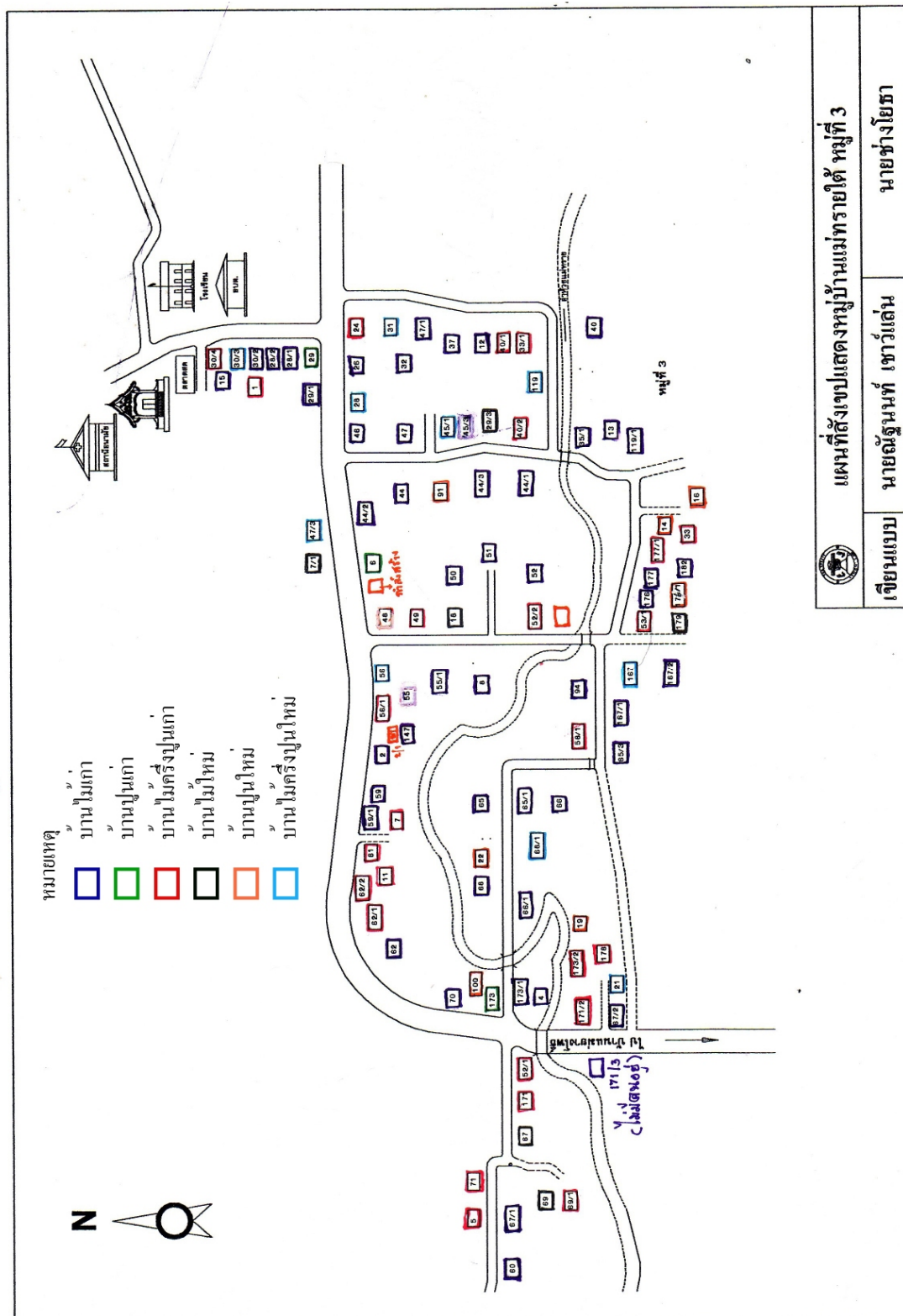
ภาพที่ 19 บ้านไม้สองชั้น

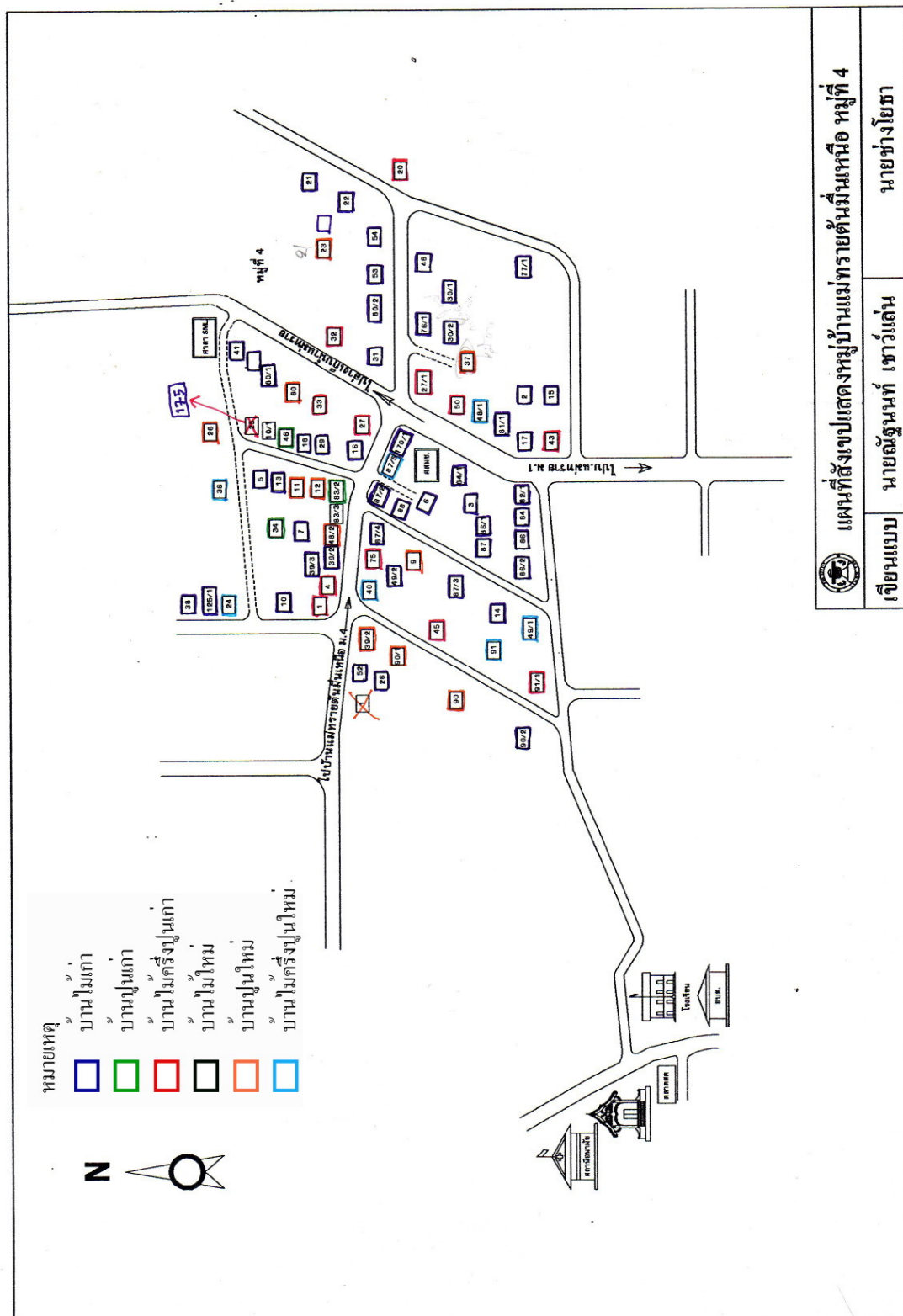
ภาพที่ 20 แสดงแผนที่การสำรวจลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นหมู่ที่ 1

ภาพที่ 21 แสดงแผนที่การสำรวจลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนพื้นที่หมู่ที่ 2

ภาพที่ 22 แสดงแผนที่การสำรวจลักษณะทางกายภาพของเรือนพินถิ่นหมู่ที่ 3

ภาพที่ 23 แสดงแผนที่การสำรวจลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นหมู่ที่ 4

ส่วนประกอบอาคารที่สำคัญ

ภาพที่ 24 หน้าต่างบานเพี้ยมแบบยาว

ภาพที่ 25 หน้าต่างฝาไหล

ภาพที่ 26 หลังคาที่ยื่นปกคลุมบันได

ภาพที่ 27 ส้อมรินหรือรางริน

จากการสำรวจเรือนพื้นถิ่นที่เป็นแบบดั้งเดิมในพื้นที่ศึกษา พบหน้าต่างแบบฝาไหลและหน้าต่างแบบบานเปิดยาว หน้าต่างแบบฝาไหลเป็นหน้าต่างแบบโบราณที่เรือนพื้นถิ่นล้านนาในอดีต นิยมใช้แต่ในปัจจุบันยังคงหลงเหลือไม่กี่แห่ง ในปัจจุบันบ้านเรือนส่วนใหญ่มีรูปแบบหน้าต่างเป็นแบบบานเปิดตามรูปแบบสมัยใหม่แต่ยังคงเป็นไม้ จากเดิมที่คนแพรวนิยมทำบ้านด้วยไม้สักเนื่องจากมีมากเรือนพื้นถิ่นในช่วงหลังที่มีอายุประมาณ 30 ปีลงมา จะนิยมทำด้วยไม้ประเภทอื่นด้วยเช่น ไม้แดง ขนาดของบ้านจะบ่งบอกขนาดครัวเรือนและนอกจากนั้นยังนิยมทำบ้านด้วยเสาที่มีขนาดใหญ่จะเป็นที่นิยมเนื่องจากเชื่อว่าบ่งบอกฐานะเจ้าของบ้าน

4.2.1.3 ลักษณะพื้นที่ใช้สอย

ลักษณะเรือนของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่คล้ายกันคือเป็นเรือนที่ยกใต้ถุนสูงสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ใต้ถุนเรือนได้ นิยมเก็บอุปกรณ์ เครื่องมือทางการเกษตรหรือใช้เป็นที่พักผ่อนยามว่าง มักทำที่ล้างเท้าไว้บริเวณบันไดเสมอ มีเฉลียงด้านหน้าเรือน เรือนส่วนใหญ่มีการต่อเติมมาแล้ว วัสดุที่ใช้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากการก่อสร้างครั้งแรก แต่เดิมไม่มีห้องน้ำห้องส้วม อยู่ภายในตัวเรือนจะสร้างแยกออกไปนอกตัวเรือนเป็นลักษณะการก่อสร้างง่าย ๆ ไม่มั่นคงนักมักจะเป็นส้วมซึม ปัจจุบันส่วนใหญ่มีการต่อเติมไว้ภายในเรือนเนื่องจากความสะดวกและพื้นที่ใต้ถุนด้านล่างบางหลังมีการต่อเติมกันเป็นห้องเนื่องจากจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น

การจัดพื้นที่ภายในตัวบ้าน หากเป็นบ้านชั้นเดียวก็จะมีการแบ่งพื้นที่ค่อนข้างจะชัดเจน ห้องนอน ห้องน้ำ ห้องครัว ห้องนั่งเล่นหรือห้องโทรทัศน์จะเป็นที่รวมสมาชิกทุกคน ส่วนมากมักจะเป็นห้องโถง แต่ก็มีบางหลังที่เป็นห้องโถงรวมจะแบ่งเป็นมุมที่นอน มุมที่ทำครัว มุมโทรทัศน์ก็อาจจะอยู่มุมที่นอนเลยก็มี

บ้านสองชั้นนั้นจะมีการแบ่งพื้นที่ที่ชัดเจนกว่า คือใต้ถุนบ้านที่เปิดโล่งบางหลังก็จะเป็นโรงรถและเล้าไก่หรือบางหลังก็จะทำเป็นห้องเก็บของ ส่วนหลังไหนที่ไม่มีใต้ถุนก็มีการกั้นห้องนอน ห้องครัว และห้องข้างโทรทัศน์จะอยู่ชั้นล่าง ชั้นที่สองก็จะเป็นห้องนอนบ้าง ห้องพระบ้าง เป็นห้องโถงที่มีตู้เก็บรูปภาพ หรือเก็บของก็มี ภายในรอบๆบ้าน ก็จะมียั้งฉางเพื่อใช้ในการเก็บเมล็ดข้าวเปลือก หรือเมล็ดข้าวโพด ไม่ไกลจากตัวเรือนมากนัก บางหลังก็มีเล้าไก่ หรือคอกหมู หรือบางหลังก็สร้างห้องน้ำห้องส้วมไว้นอกบ้าน ก็จะอยู่ไม่ไกลบ้านมากนักบางหลังอาจมีศาลเจ้าที่ประจำบ้านด้วย

พื้นที่ภายในเรือนจะเป็นโถงโล่งมีการกั้นห้องเท่าที่จำเป็นส่วนใหญ่เป็นห้องนอนของเจ้าของเรือน พื้นที่ใช้สอยอื่นๆจะมีการลดระดับแทน จะมีสวนโถงโล่งเรียกว่า เติ้น ไว้ทำกิจกรรม

เอนกประสงค์เช่น ห้องพระ เป็นที่รับรองแขก ส่วนพักผ่อน ที่รับประทานอาหาร พื้นที่ส่วนด้านหลังจะเป็นครัวไฟ และระเบียบซักล้าง เฉลียงด้านหน้าเรือนใช้เป็นที่นั่งเล่น

การแบ่งพื้นที่ภายในเพื่อใช้ประกอบกิจกรรม

- โถงเอนกประสงค์หรือเรียกว่า เต้น ใช้เป็นที่รับแขกพักผ่อนภายในเรือน รับรองแขก เป็นที่นอนสำหรับแขกและสมาชิกในครอบครัว สำหรับทำการบ้านอ่านหนังสือ ดูทีวี
- เฉลียงด้านหน้าเรือนใช้เป็นที่นั่งเล่นพักผ่อนของสมาชิกภายในครอบครัวบางบ้านจะมี ร้านน้ำหรือฮ้านน้ำ ไว้สำหรับต้อนรับแขกที่มาเยือน
- ห้องครัวใช้เป็นสถานที่ในการประกอบอาหาร และรับประทานอาหาร
- ห้องนอนใช้เป็นที่สำหรับนอนของหัวหน้าครอบครัว เนื่องจากเรือนส่วนใหญ่มี ห้องนอนเป็นที่ส่วนตัวเฉพาะหัวหน้าเท่านั้น
- ซานหลังเรือน เป็นส่วนที่เชื่อมระหว่างบันไดหลังเรือนกับครัว ส่วนใหญ่ใช้เป็นที่ซักล้าง ล้างจานและบางหลังคาเรือนใช้สำหรับเป็นที่เก็บผลิตผลทางการเกษตร
- พื้นที่ใต้ถุนเรือน ส่วนใหญ่ใช้สำหรับพักผ่อนและเก็บเครื่องมือทางการเกษตร อาจเป็นที่เลี้ยงไก่ ที่ทอดผ้า หรือที่จอดรถมอเตอร์ไซด์หรือรถไถ
- ยุ้งข้าว ใช้เก็บข้าวและผลิตผลทางการเกษตรตามฤดูกาล

ภาพที่ 28 ครัวไฟ

ภาพที่ 29 เต้น พื้นที่ใช้สอยเอนกประสงค์

ภาพที่ 30 ชานหลังเรือนเป็นส่วนซักล้าง

ภาพที่ 31 เกลียงด้านหน้าเรือน ส่วนนั่งพักผ่อนต้อนรับแขก

ภาพที่ 32 ช่่วงหรือบริเวณลานบ้าน

ภาพที่ 33 ช้านน้ำ

ภาพที่ 34 หลอมข้าวหรือยั้งข้าว ลักษณะต่างๆ

ภาพที่ 35 การใช้สอยพื้นที่ใต้ถุนบ้าน

จากการสำรวจสภาพทางกายภาพทั่วไปของเรือนพื้นถิ่นตำบลแม่ทราย ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจและสัมภาษณ์ บ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะและมีอายุของบ้านมากกว่า 30 ปี ขึ้นไป มาจำนวนทั้งหมด 8 หลัง โดยมีผลการสำรวจดังนี้ (พฤษภาคม - กรกฎาคม 2551)

1.บ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 3 อายุบ้าน สร้างเมื่อ พ.ศ. 2519 ปัจจุบันอายุ 32 ปี
เจ้าของบ้าน นาง วิลัย กาศวิราช อายุ 68 ปี

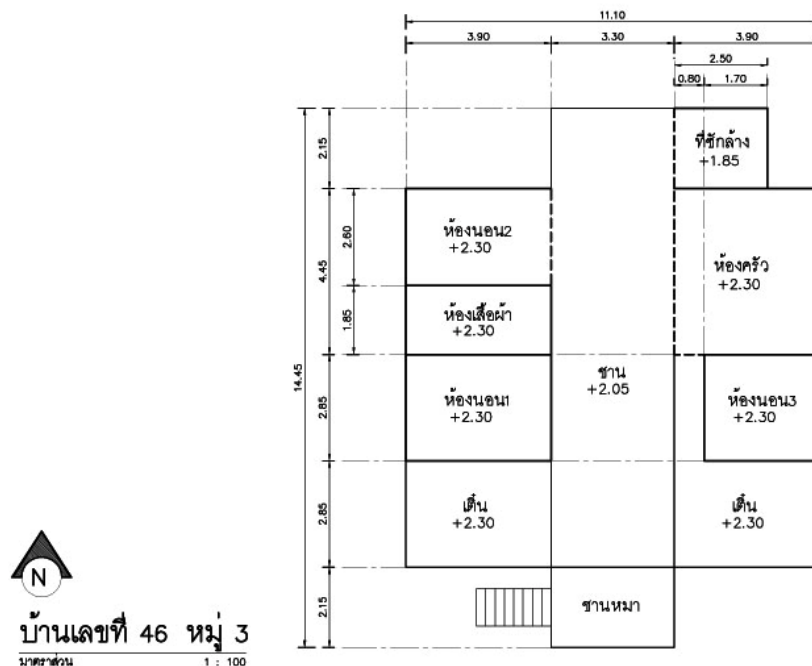
ภาพที่ 36 ลักษณะภายนอกบ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 3

ลักษณะภายนอก

เป็นบ้านไม้เก่า ที่สร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง ได้ถุนยกสูงชันเดียว มุงด้วยหลังคาสังกะสี มีบันไดเป็นทางขึ้นเพียงทางเดียว บันไดจะอยู่ทางหน้าบ้าน คือทางทิศตะวันออกของบ้าน มีบริเวณที่ล้างเท้า โดยใช้ก๊อกน้ำ อยู่ตรงทางขึ้นของบันได ได้ถุนบ้าน จะมีฮ้าน (แคร่) นั่งพักผ่อนและทำการทอผ้า มียุ้งข้าวที่ใช้เก็บข้าวไว้กินแต่ละปี และมีการเลี้ยงสัตว์ ก็คือ การเลี้ยงหมูไว้ ในบริเวณบ้าน และมีการปลูกพืชผักสวนครัว ไว้รับประทาน

ภาพที่ 37 ลักษณะภายในบ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 3

ภาพที่ 38 ผังพื้นที่อยู่อาศัยภายในเรือน

ลักษณะภายในบ้าน

ภายในบ้าน จะแบ่งออกเป็น 3 ห้อง 1. ห้องนอน ตา ยาย และหลานสาว อยู่ทางทิศตะวันออกของบ้าน 2. ห้องนอน พ่อ แม่ และลูกชาย อยู่ทางทิศเหนือของบ้าน 3. ห้องเสื้อผ้า อยู่ทางด้านหลังของบ้านใกล้กับห้องครัว ภายในบ้านประกอบด้วย 2 เต้นมี อ้านั่งตรงบริเวณหน้าบ้านมีเต็นต์ต่อจากห้องนอนทั้ง 2 ห้อง และมีเต็นต์อยู่บริเวณหลังบ้าน ใช้เป็นห้องนอนแต่ไม่ได้กั้นด้วยไม้อย่างชัดเจน และมีชานบ้านยื่นออกไปทางด้านหลังของบ้าน มีห้องครัว 1 ห้อง แต่ไม่ได้กั้นห้องอย่างชัดเจน ในบริเวณกลางชายคาของบ้านจะมีรางน้ำฝน(ฮ่อมริน) ทอดเป็นแนวยาวตั้งแต่หลังบ้านถึงหน้าบ้าน ส่วนหน้าต่างของบ้านนั้น จะเป็นแบบฝาไหลเพราะสามารถรับลม

วิถีการดำรงชีวิตในครอบครัว เป็นการใช้ชีวิตแบบพอเพียง สมาชิกในครอบครัวประกอบอาชีพหลัก คือการทำไร่ ทำนา ปลูกข้าว ปลูกข้าวโพด และปลูกพริกมีการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ส่วนในการรับประทานอาหารจะมีการปลูกเสือนั่งล้อมวง

ในด้านความเชื่อของครอบครัว จะไม่ทิ้งข้อห้าม ไว้ในถ้วยชามเพราะเชื่อกันว่าจะหาเงินได้ลำบาก ไม่นั่งหรือยืนขวางทางบันไดโดยเฉพาะผู้หญิง เพราะเชื่อกันว่าจะทำให้คลอดลูกลำบาก

2.บ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 1 อายุบ้าน สร้างเมื่อ พ.ศ. 2500 หรือ 50 ปี

เจ้าของบ้าน นาย หวัง หนองน้ำดิบ อายุ 50 ปี

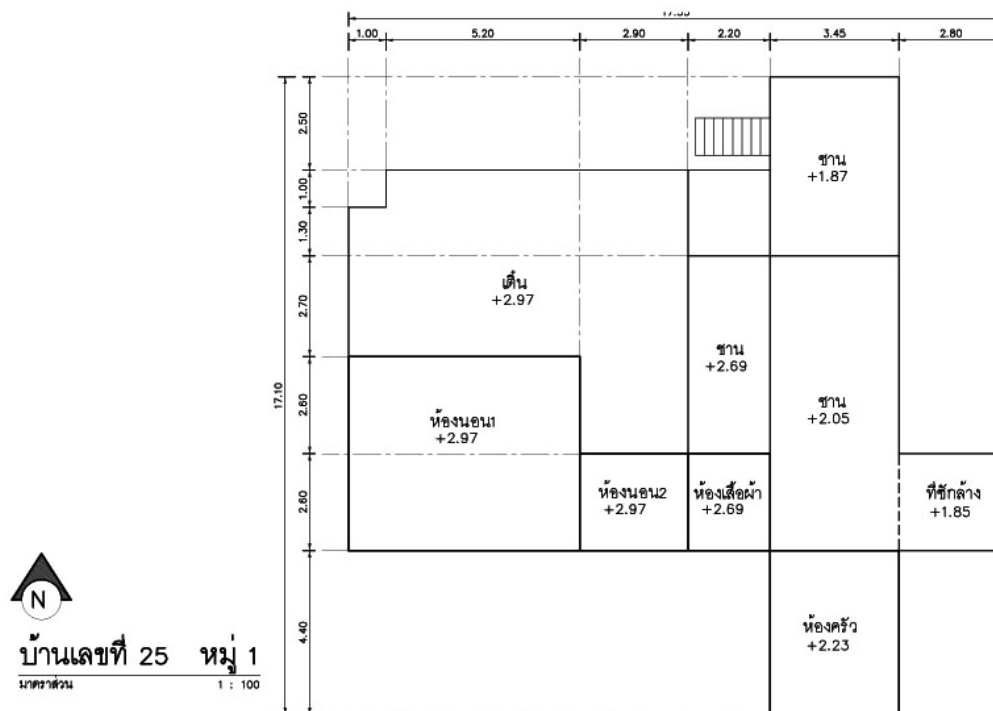
ภาพที่ 39 ลักษณะภายนอกบ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 1

ลักษณะภายนอก

เป็นบ้านไม้เก่ายกใต้ถุนสูง หลังคามุงด้วยสังกะสีและกระเบื้องเก่า มีห้องน้ำ 1 ห้อง สร้างด้วยปูน อยู่ทางด้านล่างของบ้าน ในใต้ถุน จะมีฮ้านหรือแคร่ให้นั่งพักผ่อน และมียุ้งข้าว 1 หลัง อยู่ทางด้านข้างของตัวเรือน มีบันไดเป็นทางขึ้นเพียงทางเดียว บริเวณรอบๆบ้านจะมีการปลูกผัก เลี้ยงไก่ ส่วนบ่อน้ำจะอยู่ทางหลังบ้าน

ภาพที่ 40 ลักษณะภายในบ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 1

ภาพที่ 41 ผังพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน

ลักษณะภายในบ้าน

ภายในบ้านประกอบไปด้วย ห้อง 4 ห้อง 1. ห้องนอน 2. ห้องนอน 3. ห้องเสื้อผ้า และ 4. ห้องครัว มีเตียง 1 เตียง 2 ชาน มีชานบ้านยื่นออกไปทางด้านข้างของตัวบ้าน โดยใช้เป็นที่ล้างจาน บริเวณในบ้านกว้างขวาง ลมพัดเข้าออกสะดวก บริเวณหน้าบ้านจะมี ฮ้านไว้นั่งพักผ่อน บริเวณระหว่างชายคาของบ้านจะมีฮ้อมริน ทอดยาวเพื่อรองรับน้ำฝน น้ำฝนจะไหลลงทั้ง 2 ข้างของบ้าน หน้าต่างเป็นแบบเปิด 2 ข้างทั่วไป

การดำรงชีวิตของครอบครัว เป็นไปอย่างพอเพียง ประกอบอาชีพทำไร่ทำนา ปลูกข้าว ปลูกยาสูบ ปลูกข้าวโพด และมีการเลี้ยงวัวเป็นอาชีพเสริม มีไร่นาเป็นของตนเอง 4 ไร่กว่า มีพาหนะในการไปทำไร่ทำนา คือ รถไถ 1 คัน

3. บ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 3 สร้างพ.ศ 2500 อายุบ้าน 50 ปี เจ้าของบ้านนางปรางณี นะภาใจอายุ 53 ปี

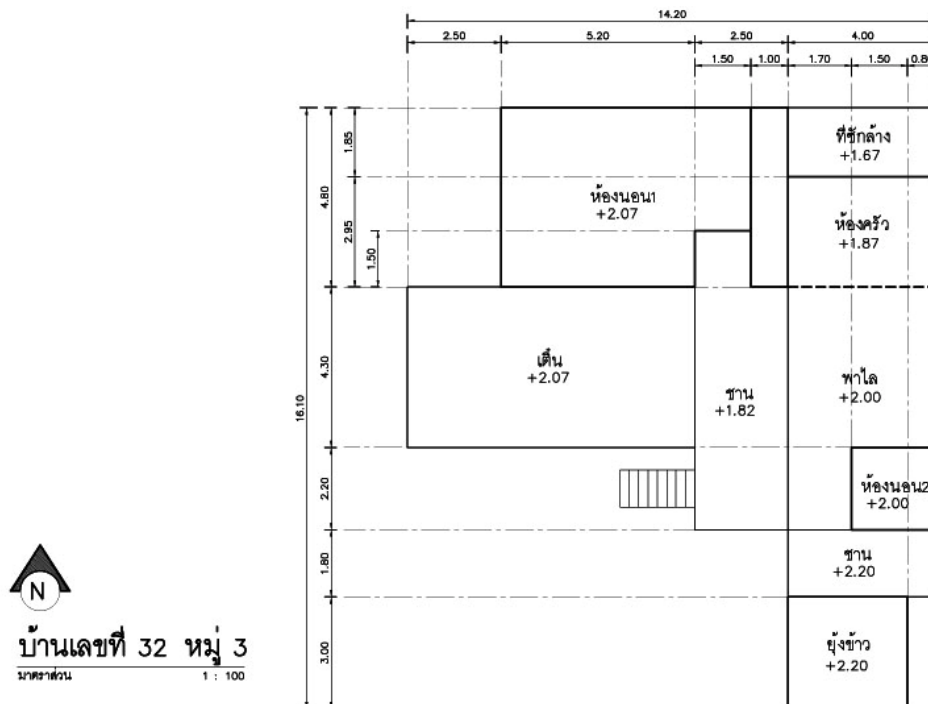
ภาพที่ 42 ลักษณะภายนอกบ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 3

ลักษณะภายนอก

เป็นบ้านไม้ยกใต้ถุนสูง หลังคาบ้านเป็นกระเบื้องเก่าและสังกะสี บันไดของบ้านอยู่ทางทิศตะวันออก ส่วนหน้าบ้านจะหันไปทางทิศเหนือ บริเวณรอบๆบ้านก็จะมี ห้องน้ำที่สร้างด้วยปูนอยู่ทางทิศตะวันออก 1 ห้อง มีถังข้าว 1 หลังซึ่งจะอยู่ติดกับตัวบ้านและยกใต้ถุนสูง มีฮ้าน(แคร่)นั่งพักผ่อนบริเวณใต้ถุนบ้าน มีเล้าไก่ที่สร้างจากไม้ไผ่ อยู่ใต้ถุนบ้าน มีบ่อน้ำอยู่หน้าบ้าน และบริเวณบันได จะมีประตูปิดซึ่งเรียกว่าประตูบันได ทำจากไม้ไผ่หรือไม้ซางและไม่มีศาลพระภูมิ

ภาพที่ 43 ลักษณะภายในบ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 3

ภาพที่ 44 ผังพื้นการใช้สอยภายในเรือน

ลักษณะภายในบ้าน

ภายในบ้าน แบ่งเป็น 3 ห้อง 1. ห้องนอน 2. ห้องนอน 3. ห้องครัว ซึ่งห้องครัวจะไม่ได้กั้นด้วยไม้อย่างชัดเจน และประกอบไปด้วย เตียง 1 เตียง 1 ชาน 1 พาล์ และยุงข้าว ซึ่งอยู่ติดกับบ้าน มีทางเดินเชื่อมต่อระหว่างพาล์กับยุงข้าว บริเวณใต้หลังคาจะมี รางริน (ฮ่อมริน) รางเป็นแนวยาวตั้งแต่กลางตัวบ้านถึงห้องครัวเพื่อรองรับน้ำฝน ที่สำคัญจะไม่มีหิ้งพระอยู่ในบ้าน

ลักษณะการดำรงชีวิตของครอบครัว จะประกอบอาชีพการทำไร่ทำนา เช่น ปลูกข้าว ปลูกข้าวโพดและเลี้ยงสัตว์ ประเพณีความเชื่อในครอบครัวนับถือแต่ผีปู่ย่าและเจ้าบ้าน

4.บ้านเลขที่ 37/1 หมู่ที่ 1 อายุบ้าน 33 ปี เจ้าของบ้าน นาย เปลี้น เซว้แล่น อายุ 63 ปี

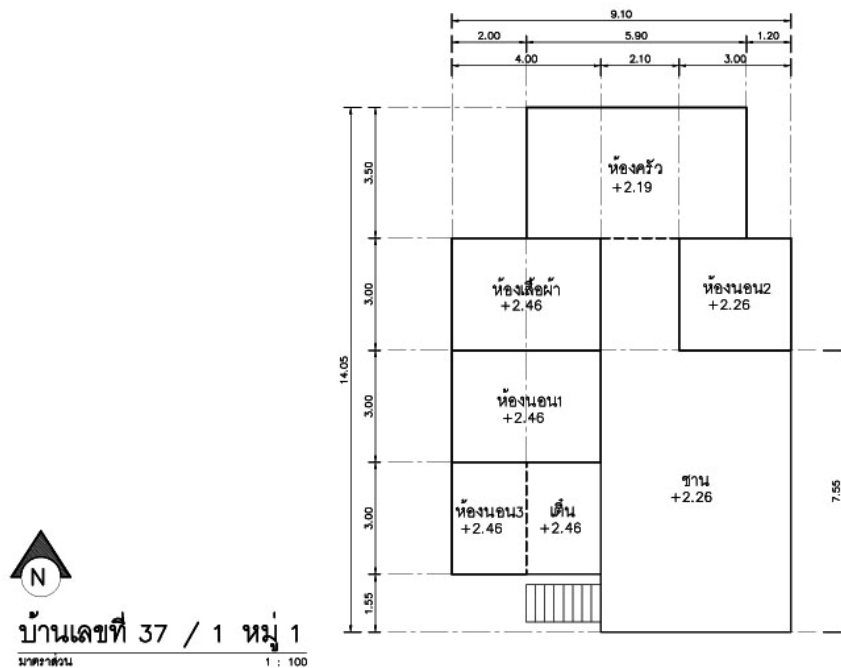
ภาพที่ 45 ลักษณะภายนอกบ้านเลขที่ 37/1 หมู่ที่ 1

ลักษณะภายนอก

เป็นบ้านไม้ยกใต้ถุนสูง เสาบ้านเป็นเสาไม้ หลังคาสังกะสี มีทางขึ้นทางเดียว คือ บันได บริเวณหน้าบ้านซึ่งบันไดจะอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้าน หน้าบ้านหันไปทางทิศเหนือ หน้าต่างเป็นแบบโบราณคือแบบฝาไหล และผสมกับแบบบานเปิด บริเวณรอบๆบ้าน ก็จะมีบ่อน้ำอยู่ทางหลังบ้าน มีห้องน้ำ 1 ห้อง อยู่บริเวณหลังบ้าน และมียุงข้าวอยู่บริเวณข้างบ้านตัวบ้านและยุงข้าวจะสร้างจากไม้สัก ไม้แดง และไม้ประดู่ ซึ่งนำไม้มาจากห้วยแม่ยางหลวง ในใต้ถุนบ้านก็จะมี อ้าน (แคร่) ไว้นั่งพักผ่อน มีการเลี้ยงสัตว์และเก็บอุปกรณ์ทางการเกษตร

ภาพที่ 46 ลักษณะภายในบ้านเลขที่ 37/1 หมู่ที่ 1

ภาพที่ 47 ผังพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน

ลักษณะภายในบ้าน

ภายในบ้าน แบ่งออกเป็น 5 ห้อง ประกอบด้วย ห้องนอน 3 ห้อง แต่ห้องนอนห้องที่ 3 จะอยู่บริเวณเต็น ไม่ได้กั้นห้องด้วยไม้อย่างชัดเจน และมีห้องเสื้อผ้า กับห้องครัว ไม่ได้กั้นห้องด้วยไม้อย่างชัดเจนเช่นกัน มีเต็น 1 เต็น มีชาน 1 ชาน ภายในบ้านทั้งหมดสร้างด้วยไม้สักและไม้ประดู่ อุปกรณ์เครื่องใช้ภายในบ้านส่วนใหญ่ เป็นเครื่องใช้ในสมัยก่อน เช่น ตู้กับข้าว ที่นั่งข้าว

การดำรงชีวิตของครอบครัว ประกอบอาชีพหลักโดยการ ทำไร่ ทำนา ปลูกข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ และปลูกผักเพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เป็นการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ส่วนในด้านของความเชื่อในครอบครัว จะไม่มี แต่จะนับถือความเชื่อทางหมู่บ้านมากกว่า

5.บ้านเลขที่ 47/1 หมู่ที่ 3 อายุบ้าน 40-45 ปี เจ้าของบ้าน นายสงกรานต์ กาศวิราช อายุ 31 ปี

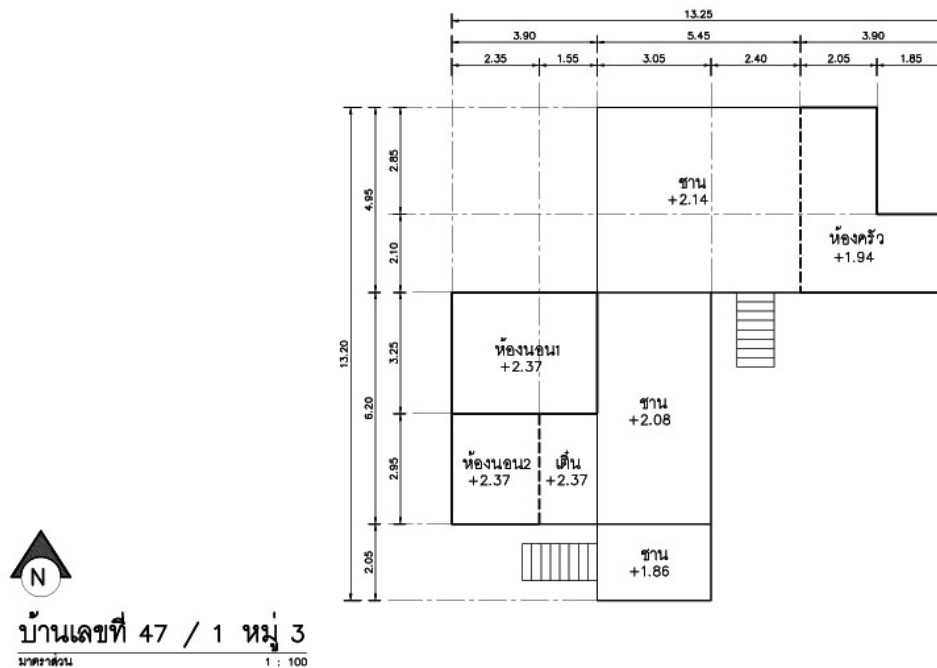
ภาพที่ 48 ลักษณะภายนอก บ้านเลขที่ 47/1 หมู่ที่ 3

ลักษณะภายนอก

เป็นบ้านไม้เก่า ยกใต้ถุนสูง หลังคามุงด้วยสังกะสี ไม้ที่สร้างบ้านเป็นไม้สักและไม้ประดู่ มีบันได 2 บันได คือ บันไดทางหน้าบ้านจะอยู่ทางทิศตะวันออก และบันไดทางหลังบ้านจะอยู่ทางทิศเหนือ บริเวณใต้ถุนบ้าน จะประกอบไปด้วย โรงเก็บรถ โรงเก็บของ โรงเก็บข้าว เล้าไก่ มีฮ้านนั่ง (แคร่) ใว้นั่งพักผ่อน และร้านตัดผม ห้องน้ำจะอยู่บริเวณข้างบ้าน มีบ่อน้ำอยู่บริเวณหน้าบ้าน รอบๆบ้าน จะมีการปลูกผักไว้บริโภคในครัวเรือน และเลี้ยงไก่

ภาพที่ 49 ลักษณะภายใน บ้านเลขที่ 47/1 หมู่ที่ 3

ภาพที่ 50 ผังพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน

ลักษณะภายในบ้าน

ภายในบ้านประกอบไปด้วย ห้องนอน 2 ห้อง แต่ห้องที่ 2 จะอยู่บริเวณเตียง ซึ่งไม่ได้กั้นด้วยไม้อย่างชัดเจน และมีห้องครัว 1 ห้อง ซึ่งไม่ได้กั้นด้วยไม้อย่างชัดเจนเช่นกัน มี 1 เตียง 1 ชาน มีรางริน น้ำฝนหรือ ส่อมริน บริเวณห้องครัว มีฮ้านนั่งบริเวณหน้าบ้าน

ลักษณะการเป็นอยู่ของครอบครัว ไม่ได้ทำนา ต้องซื้อข้าวไว้บริโภค และมีการประกอบอาชีพ หลักก็คือ การเปิดร้านเสริมสวย และรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพเสริม

6. บ้านเลขที่ 66/1 หมู่ที่ 3 อายุบ้าน 45 ปี เจ้าของบ้าน นาย สงัด กาศสกุล อายุ 71 ปี

ภาพที่ 51 ลักษณะภายนอก บ้านเลขที่ 66/1 หมู่ที่ 3

ลักษณะภายนอก

ลักษณะเป็นบ้านไม้เก่า ยกใต้ถุนสูง หลังคามุงด้วยสังกะสีและกระเบื้อง มีบันไดเป็นทางขึ้นเพียงทางเดียว อยู่ทางหน้าบ้านหันไปทางทิศตะวันออก และมีอ้านนั่งบริเวณหน้าบ้าน หน้าบ้านจะหันไปทาง ทิศเหนือ ทางขึ้นจะมีก๊อกน้ำและที่ล้างเท้า ส่วนยุ้งข้าวจะอยู่ด้านทิศตะวันตกของบ้านและมีคอกหมูอยู่ไต้ยุ้งข้าว มีห้องน้ำ 1 ห้อง อยู่ทางหลังบ้าน ใต้ถุนบ้าน มีห้องเก็บของ บริเวณรอบๆบ้านมีการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว หมู ไก่บ่อน้ำและแคร่จะอยู่ทางด้านหน้าบ้าน

ภาพที่ 52 ลักษณะภายใน บ้านเลขที่ 66/1 หมู่ที่ 3

7. บ้านเลขที่ 23 หมู่ที่ 1 อายุบ้าน 35 ปี เจ้าของบ้าน นาง ยุพิน อัฐวงศ์ อายุ 56 ปี

ภาพที่ 54 ลักษณะภายนอก บ้านเลขที่ 23 หมู่ที่ 1

ลักษณะภายนอก

เป็นบ้านครึ่งไม้ครึ่งปูนเก่า ช้างบนเป็นไม้ ประกอบด้วยลายฉลุที่สวยงาม ช้างล่างเป็นปูนเพิงสร้างเสร็จไม่นานไม้นำมาสร้างบ้านนำมาจากในป่าโดยใช้ช้างลาก ประกอบไปด้วยไม้สัก ไม้แดง ไม้ประดู่ บริเวณด้านล่างของบ้านจะมีที่นั่งพักผ่อน ซึ่งเรียกว่าแหียง และมีห้องเก็บของ หลังคาบ้านมุงด้วยสังกะสี บันไดอยู่ทางหน้าบ้านและหันหน้าไปทางทิศเหนือ ทางขึ้นตรงบันไดจะมีก๊อกน้ำไว้ใช้ล้างมือล้างเท้า ยุ้งข้าวอยู่ติดกับบ้านทางทิศตะวันตกและมีโรงรถอยู่ติดกับบ้านทางทิศตะวันออก ส่วนบริเวณรอบๆบ้านก็จะมีสวนผลไม้และการเลี้ยงไก่ ในบ้านจะไม่มีบ่อน้ำ แต่จะใช้ท่อเจาะน้ำ จากน้ำบาดาลมาดื่มกิน

ภาพที่ 55 ลักษณะภายใน บ้านเลขที่ 23 หมู่ที่ 1

ลักษณะภายในบ้าน

ภายในบ้านแบ่งออกเป็นทั้งหมด 6 ห้อง ประกอบไปด้วย ห้องนอน 3 ห้อง ห้องครัว 1 ห้อง ห้องเสื้อผ้า 1 ห้อง ห้องน้ำ 1 ห้อง ห้องนอนนั้นจะอยู่ติดกันทั้ง 3 ห้อง และอยู่ในบริเวณเดินซึ่งจะมีประตูแบบเลื่อนที่ทำด้วยไม้ปิดอยู่ ห้องเสื้อผ้าและห้องน้ำอยู่ทางหลังของบ้านติดกับห้องครัว ส่วนห้องครัวจะแบ่งออกเป็น 2 พื้นที่อย่างกว้างขวางโดยไม่มีประตูกั้น ภายในบ้านจะมี 1 ชาน ความยาวตั้งแต่หลังบ้านถึงหน้าบ้าน บริเวณหลังคาจะมีฮ่อมริน หรือรางรินน้ำฝน ยาวตั้งแต่ห้องครัวถึงหน้าบ้านเป็นรูปตัวแอล

การดำรงชีวิตของครอบครัว เป็นไปอย่างพอเพียง อาชีพหลัก คือ การทำไร่ทำนา ส่วนอาชีพเสริม คือ การรับจ้างทั่วไปและปักเย็บเสื้อผ้า เครื่องใช้ในครัวเรือนส่วนมากจะเป็นเครื่องใช้ในสมัยก่อน เช่น สถานที่ประกอบอาหาร และตุ๋นยาสมุนไพรประจำบ้าน

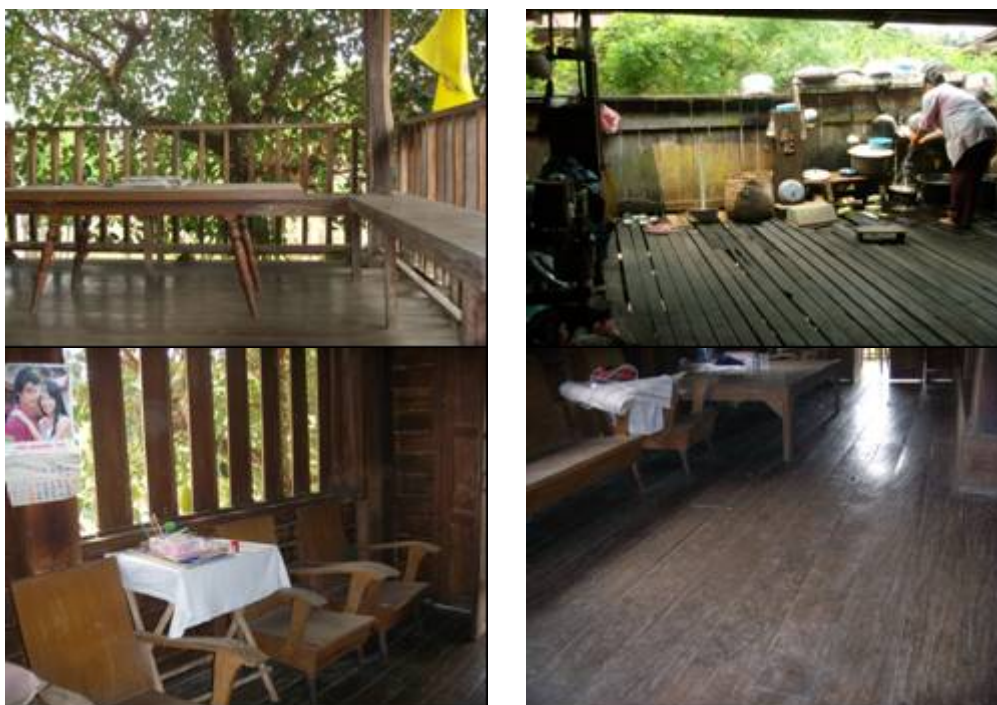
8.บ้านเลขที่ 33 หมู่ที่ 1 อายุบ้าน 35 ปี เจ้าของบ้าน นาย ทองคำ อีป็น อายุ 71 ปี

ภาพที่ 56 ลักษณะภายนอก บ้านเลขที่ 33 หมู่ที่ 1

ลักษณะภายนอก

ลักษณะเป็นบ้านไม้เก่ายกใต้ถุนสูง มีบันได 2 ที่ คือ บริเวณหน้าบ้าน และหลังบ้าน บันได ทั้ง 2 จะมีทั้งหมด 11 ขั้น และบริเวณทางขึ้นบันได จะมีก๊อกน้ำไว้ล้างมือ ล้างเท้า หลังคาบ้านสร้างด้วยสังกะสี ตัวบ้านสร้างด้วยไม้สัก ไม้แดง และ ไม้ประดู่ บริเวณใต้ถุนบ้าน จะมีฮ้านนั่ง (แคร่) ใว้นั่งพักผ่อน มีเล้าไก่ มีโรงรถอยู่ใต้ถุนบ้าน บริเวณรอบๆบ้าน ประกอบไปด้วย ห้องน้ำ 1 ห้อง อยู่ทางด้านหลังของบ้าน บ่อน้ำอยู่ทางหน้าบ้าน ยุ้งข้าวอยู่ทางทิศตะวันออกของตัว บ้าน โรงเก็บยาสูบและเตาอบยาสูบ อยู่ติดกับยุ้งข้าวทางทิศตะวันออก สุดท้าย คือบริเวณหลัง โรงอบยาสูบจะมี สวนมะม่วง สวนมะขาม และสวนไผ่

ภาพที่ 57 ลักษณะภายในบ้านเลขที่ 33 หมู่ที่ 1

ลักษณะภายในบ้าน แบ่งออกเป็น 6 ห้อง

1. ห้องนอนทางทิศเหนือ
2. ห้องนอนทางทิศตะวันออก
3. ห้องนอนทางทิศตะวันออก
4. ห้องเสื้อผ้าทางทิศใต้
5. ห้องน้ำ 1 ห้องทางทิศตะวันตก
6. ห้องครัว 1 ห้อง ทางทิศใต้ แต่ไม่ได้กั้นด้วยไม้อย่างชัดเจน และประกอบไปด้วย 1 เติ่น 1 ชาน มีชานบ้านยื่นออกไปต่อจากห้องน้ำทางทิศเหนือ บริเวณหน้าบ้าน ก็จะมีฮ้านนั่ง ใว้นั่งพักผ่อน บริเวณทางเชื่อมระหว่างหลังคา ก็จะมีฮ่อมริน หรือ รางรินน้ำฝนทอดยาวระหว่างจวนถึงห้องครัว ส่วนหน้าต่างเป็นแบบฝาไหลและเปิดปิดธรรมดา

การดำรงชีวิตเป็นไปอย่างพอเพียง อาชีพหลักคือ การปลูกข้าว ปลูกข้าวโพด และปลูกยาสูบ ด้านความเชื่อไม่ค่อยมีมากนัก จะยึดถือตามประเพณีของหมู่บ้าน

4.3 ผลการวิเคราะห์แบบสอบถาม

จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่าง บ้านแม่ทรายหมูที่1 จำนวน 63 ตัวอย่าง บ้านแม่ทรายหมูที่2 จำนวน 63 ตัวอย่าง บ้านแม่ทรายหมูที่3 จำนวน 62 ตัวอย่างและบ้านแม่ทรายหมูที่4 จำนวน 62 ตัวอย่าง รวมทั้งสิ้น 250 ตัวอย่าง

4.3.1 คุณลักษณะ เศรษฐกิจสังคมประชากร

ผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างที่พบเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชายจะเป็นกลุ่มที่มีอายุเฉลี่ย 37.98 ปี อายุต่ำสุด 12 ปีและอายุสูงสุด 85 ปี นับถือศาสนาพุทธเพียงอย่างเดียว รายได้เฉลี่ย 3,143.84 บาท/เดือน รายได้ต่ำสุด 3,000 บาท รายได้สูงสุด 15,000 บาทประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคืออาชีพรับจ้าง การศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวนสมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่ครอบครัวละ 4 คน ส่วนใหญ่ร้อยละ 91.6 กลุ่มตัวอย่างเป็นคนในพื้นที่โดยกำเนิดไม่คิดจะย้ายไปอยู่ที่อื่นร้อยละ 98.8 และคิดจะย้ายร้อยละ 1.2 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ดั้งเดิมและอาศัยในเรือนไม้ต่ำกว่า 10 ปี (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 คุณลักษณะเศรษฐกิจสังคมประชากร

คุณลักษณะ	จำนวน (n= 250)	ร้อยละ
หมู่ที่ 1	63	25.2
หมู่ที่ 2	63	25.2
หมู่ที่ 3	62	24.8
หมู่ที่ 4	62	24.8
เพศ		
ชาย	96	38.4
หญิง	154	61.6
อายุเฉลี่ย 37.98 ปี	อายุต่ำสุด 12 ปี	อายุสูงสุด 85 ปี
ศาสนาพุทธ	250	100
อาชีพ		
เกษตรกร	122	48.8
นักเรียน นักศึกษา	43	17.2
รับจ้างทั่วไป	33	13.2
ค้าขาย	3	1.2

ตารางที่ 2 คุณลักษณะเศรษฐกิจสังคมประชากร (ต่อ)

คุณลักษณะ	จำนวน (n= 250)	ร้อยละ
รับราชการ	3	1.2
ไม่มีงานทำ (อยู่บ้าน)	6	2.4
รายได้เฉลี่ย 3143.84 บาท/เดือน		
รายได้สูงสุด 15,000 บาท		
รายได้ต่ำสุด 3,000 บาท		
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้เรียนหนังสือ	3	1.2
ต่ำกว่าประถม 4	9	3.6
ประถม 4-6	115	46.0
มัธยมศึกษา	101	40.4
อนุปริญญา	2	0.8
ปริญญาตรี	4	1.6
จำนวนครอบครัว		
1 ครอบครัว	229	91.6
2 ครอบครัว	21	8.4
จำนวนสมาชิกในครอบครัว เฉลี่ย 4 คนต่อครอบครัว		
รายได้ครัวเรือนของท่านพอเพียงหรือไม่		
เหลือเฟือ	70	28.0
พอใช้	175	70.0
ไม่เพียงพอ	5	2.0
เป็นคนพื้นที่โดยกำเนิด	229	91.6
เป็นคนต่างถิ่นมาอาศัย	21	8.4
คิดจะย้ายไปอยู่ที่อื่น		
ไม่ย้าย	247	98.8
คิดจะย้าย	3	1.2
รู้จักเพื่อนบ้านในหมู่บ้าน	เกือบทุกหลังคาเรือน	

ที่มา: แบบสอบถาม

4.3.2 ทศนคติที่มีต่อคุณค่าและความสำคัญต่อพื้นที่

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คิดว่าเรือนไม้ภายในหมู่บ้านมีความสำคัญด้านวัฒนธรรมมาก ร้อยละ 64 และคิดว่าจุดเด่นหรือเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นตนเอง คือ วิถีชีวิตในชุมชน มีเอกลักษณ์วัฒนธรรมที่ดึงดูดสืบต่อกันมาและมีสภาพแวดล้อมที่ดีและน่าอยู่ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อาศัยอยู่บ้านที่มีลักษณะเป็นบ้านครึ่งไม้ครึ่งปูน ร้อยละ 42.8 รองลงมา คือ บ้านไม้ ร้อยละ 36.4 บ้านไม้สองชั้น ร้อยละ 5.2 และบ้านปูนสมัยใหม่ ร้อยละ 14.8 ซึ่งจะพบว่าสัดส่วนการอยู่อาศัยส่วนใหญ่ยังเป็นบ้านที่ทำจากวัสดุธรรมชาติคือไม้

จากความเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่คิดว่ารูปแบบบ้านที่เหมาะสมกับท้องถิ่นของตนเองในปัจจุบันควรเป็นบ้านครึ่งไม้ครึ่งปูน ร้อยละ 33.2 และรองลงมาคือบ้านไม้ ร้อยละ 29.6 สาเหตุที่เลือกรูปแบบบ้านแบบนี้เนื่องจากอยู่สบายและเข้ากับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ความสวยงามเป็นที่นิยมในชุมชนและความหรรษาโอ่อ่าเป็นเพียงเหตุผลที่เป็นส่วนน้อยเท่านั้น การสำรวจคนส่วนใหญ่มีความต้องการในปรับปรุงบ้านของตนเองโดยส่วนใหญ่ต้องการปรับปรุงเพียงบางส่วน ร้อยละ 54.4 เหตุผลเนื่องจากการผุพังเสื่อมสภาพตามกาลเวลา สาเหตุที่ปัจจุบันบ้านไม้แบบเก่าจึงไม่ค่อยหลงเหลือให้เห็น เนื่องจากอากาศร้อน คนจึงนิยมสร้างหรือปรับปรุงบ้านด้วยปูน ร้อยละ 32.4 และเนื่องจากเวลาผ่านไปวัสดุไม้หายากและแพง ร้อยละ 30.4 สาเหตุรองลงมาคือ เนื่องจากบ้านไม้ผุพังง่ายและการที่เจ้าของบ้านไม่มีเงินจึงขายบ้านไม้เพราะได้ราคาสูง

ความคิดเห็นในการอนุรักษ์บ้านแบบเก่าไว้ให้ลูกหลานได้ดู ส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ร้อยละ 64.4 และ เห็นด้วย ร้อยละ 32.8 ความเข้าใจในการอนุรักษ์ ร้อยละ 62.0 เข้าใจว่าเป็นการสืบทอดสิ่งที่มีอยู่ให้ยั่งยืน และร้อยละ 22.8 เห็นว่าเป็นการคงเดิมโดยไม่เปลี่ยนแปลง แนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแม่ทรายควรเป็นส่วนใหญ่มีความเห็นว่าควรมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงส่วนเฉพาะส่วนที่พังแต่ยังรูปแบบควรจะคงเดิมไว้ ร้อยละ 47.2 ไม่ควรเปลี่ยน คงสภาพอาคารเดิมไว้ ร้อยละ 28.8 และ ปรับเปลี่ยนตามวัสดุสมัยใหม่แต่ลักษณะแบบบ้านเดิมคงไว้ ร้อยละ 21.2 มีเพียงร้อยละ 2.8 ที่มีความเห็นว่าควรเปลี่ยนวัสดุและรูปแบบตามสมัยใหม่ทั้งหมด (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 แสดงทัศนคติที่มีต่อคุณค่าและความสำคัญต่อพื้นที่

ทัศนคติที่มีต่อคุณค่าและความสำคัญต่อพื้นที่ (n=250)	จำนวน	ร้อยละ
เรือนไม้ภายในหมู่บ้านมีความสำคัญด้านวัฒนธรรม		
มาก	164	65.6
ปานกลาง	83	33.2
น้อย	3	1.2
จุดเด่นหรือเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นตนเอง คือ วิถีชีวิตในชุมชน มีเอกลักษณ์วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมสืบต่อกันมา	54	21.6
บ้านที่อาศัยอยู่ในปัจจุบันมีลักษณะเป็นแบบ		
บ้านที่มีลักษณะเป็นบ้านครึ่งไม้ครึ่งปูน	107	42.8
บ้านไม้	93	37.2
บ้านไม้สองชั้น	13	5.2
บ้านปูนสมัยใหม่	37	14.8
รูปแบบบ้านที่เหมาะสมกับท้องถิ่นของตนเองในปัจจุบัน		
ควรเป็นบ้านครึ่งไม้ครึ่งปูน	83	33.2
บ้านไม้ยกใต้ถุนสูง	74	29.6
บ้านไม้สองชั้นบนและล่าง	9	3.6
บ้านปูนแบบสมัยใหม่	53	21.2
รูปแบบบ้านที่เหมาะสมกับท้องถิ่นปัจจุบัน		
เข้ากับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม	91	36.4
อยู่สบาย	114	45.6
สวยงามเป็นที่นิยมในชุมชน	37	14.8
หรูหรา โอ่อ่า	8	3.2
มีโครงการที่จะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงบ้าน		
มี	157	62.8
ไม่มี	93	37.2
หากมีโครงการที่จะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงบ้าน (n=157)		
ต่อเติมบางส่วน	136	54.4
สร้างบ้านใหม่	21	8.4

ตารางที่ 3 แสดงทัศนคติที่มีต่อคุณค่าและความสำคัญต่อพื้นที่ (ต่อ)

ทัศนคติที่มีต่อคุณค่าและความสำคัญต่อพื้นที่ (n=250)	จำนวน	ร้อยละ
สาเหตุที่ปัจจุบันบ้านไม้แบบเก่าจึงไม่ค่อยหลงเหลือให้เห็น		
เนื่องจากอากาศร้อน คนจึงนิยมสร้างบ้านปูน	81	32.4
เนื่องจากบ้านไม้ผุพังง่าย	66	26.4
เนื่องจากไม่มีเงินคนจึงขายบ้านไม้	27	10.8
เนื่องจากเวลาผ่านไปวัสดุไม้หายากและแพง	76	30.4
ความคิดเห็นในการอนุรักษ์บ้านแบบเก่าไว้ให้ลูกหลานได้ดู		
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	163	65.2
เห็นด้วย	82	32.8
ไม่เห็นด้วย	5	2.0
ความเข้าใจในคำว่าอนุรักษ์		
การอนุรักษ์เป็นการสืบทอดสิ่งที่มีอยู่ให้ยั่งยืน	158	63.2
การอนุรักษ์คือการคงเดิมโดยไม่เปลี่ยนแปลง	57	22.8
การปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมตามวิถีชีวิต	26	10.4
การปรับปรุงพื้นที่บางส่วน	9	3.6
การเปลี่ยนแปลงโดยสิ้นเชิง	0	0
แนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแม่ทราย		
เปลี่ยนแปลงปรับปรุงส่วนที่พังแต่ยังคงรูปแบบเดิม	118	47.2
ไม่ควรเปลี่ยน คงสภาพอาคารเดิมไว้	72	28.8
ปรับเปลี่ยนตามวัสดุสมัยใหม่แต่ลักษณะแบบบ้านเดิมคงไว้	53	21.2
เปลี่ยนวัสดุและรูปแบบตามสมัยใหม่ทั้งหมด	7	2.8

ที่มา: แบบสอบถาม

4.3.3. ความคิดเห็นในด้านวัฒนธรรมและการอนุรักษ์วัฒนธรรมภายในท้องถิ่น

จากการสอบถามความคิดเห็นในด้านวัฒนธรรมและการอนุรักษ์วัฒนธรรมภายในท้องถิ่นพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าประเพณีวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นยังคงมีเหมือนแต่เดิมมีการเปลี่ยนแปลงบ้างแต่ไม่มาก ร้อยละ 60.0 และบางส่วนบอกว่าไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเลย ร้อยละ 20.0 ประเพณีท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักและยึดถือปฏิบัติกันมีหลายอย่างและที่เป็นที่รู้จักดีทั้งเยาวชนและผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน คือประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ร้อยละ 91.6 ประเพณีการขึ้นบ้านใหม่และประเพณีตานก๋วยสลาก ร้อยละ 89.2 ส่วนประเพณีการรื้อถอนเสาและประเพณีการเลี้ยงผีแถนจะเป็นที่รู้จักเฉพาะผู้ที่มีอายุอยู่วัยกลางคนขึ้นไปส่วนเยาวชนส่วนใหญ่มักจะไม่วัดกัน ร้อยละ 50.8 และ 42.8 ตามลำดับ (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ความคิดเห็นในด้านวัฒนธรรมและการอนุรักษ์วัฒนธรรมภายในท้องถิ่น

ความคิดเห็นในด้านวัฒนธรรมและการอนุรักษ์วัฒนธรรมภายในท้องถิ่น	จำนวน	ร้อยละ
การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและประเพณีบ้านแม่ทรายจากอดีตสู่ปัจจุบัน		
ไม่เปลี่ยนแปลง	51	20.4
เปลี่ยนบ้างแต่ไม่มาก	150	60.0
เปลี่ยนไปมากแต่ก็มีของเดิมอยู่	46	18.4
เปลี่ยนจนไม่เหลือแบบเดิม	3	1.2
ประเพณีภายในท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จัก		
ประเพณีสงเคราะห์	217	86.8
การทำบายศรีสู่ขวัญ	215	86.0
ประเพณีการรื้อถอนเสา	127	50.8
การเลี้ยงผีปู่ย่า	229	91.6
ประเพณีการขึ้นบ้านใหม่	223	89.2
ประเพณีตานก๋วยสลาก	223	89.2
ประเพณีการเลี้ยงผีแถน	107	42.8
แนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีพื้นถิ่นบ้านแม่ทราย		
คงเดิมตามบรรพบุรุษ	83	33.2
ปรับเปลี่ยนตามวิถีชีวิตสมัยใหม่	50	20.0
ควรอนุรักษ์อย่างยิ่งเพราะสำคัญกับชุมชนมาก	115	46.0
ไม่จำเป็นต้องอนุรักษ์เพราะไม่สำคัญ	2	0.8

ที่มา: แบบสอบถาม

4.3.4 ปัญหาสำคัญในการอนุรักษ์

จากการสำรวจและสอบถามพบว่ารูปแบบและวัสดุของเรือนพื้นถิ่นในปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนไปด้วยหลายสาเหตุ ซึ่งสาเหตุที่สำคัญได้แก่ เนื่องจากสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต อุณหภูมิสูงขึ้นทำให้การสร้างบ้านด้วยไม้ทั้งหลังไม่เป็นที่นิยมนับแต่เดิม เรือนไม้เก่าหลายหลังมีการต่อเติมปรับปรุงเพื่อให้เข้ากับสภาพอากาศในปัจจุบัน บางเหตุผลก็เนื่องมาจากการที่ชาวบ้านไม่มีเงินจึงขายบ้านไม้เนื่องจากปัจจุบันไม่มีราคาสูง จะมีกลุ่มคนที่นิยมรับซื้อบ้านเก่าในราคาสูง

4.3.5 โครงการเยาวชนรุ่นใหม่ตระหนักและอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

โครงการเยาวชนรุ่นใหม่ตระหนักและอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น โครงการนี้ได้ดำเนินการสัมมนาเมื่อวันที่ 8-9 มีนาคม พ.ศ. 2551 มีผู้เข้าร่วมโครงการคือเยาวชนตำบลแม่ทราย หมู่ที่ 1, 2, 3 และ 4 จำนวน 60 ราย สถานที่จัดโครงการสัมมนา คือ โรงเรียนบ้านแม่ทราย (ครูราษฎร์เจริญวิทย์) ตำบลแม่ทราย อำเภอวังยาง จังหวัดแพร่ โดยมีการบรรยายเรื่องวัฒนธรรม ประเพณี และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจากผู้รู้และผู้นำท้องถิ่น

4.3.5.1 ผลจากการสัมมนา

จากการประเมินผลการสัมมนาโครงการโดยใช้แบบสอบถาม และการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้ารับการสัมมนาพบว่า เยาวชนมีความสนใจในโครงการและผลจากการประเมินพบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจในการจัดในระดับมาก ผลจากการสัมมนาให้ความรู้เยาวชนพบว่าเยาวชนก่อนทำการสัมมนามีความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์รวมทั้งความตระหนักในการเห็นคุณค่าของเรือนพื้นถิ่นในท้องถิ่นของตนเองในระดับปานกลาง เมื่อได้เข้าร่วมโครงการทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์และตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งที่มีค่าในท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น เยาวชนมีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้เฒ่าผู้แก่ในท้องถิ่นและเข้าใจในวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 ผลการประเมินโครงการสัมมนาเยาวชนรุ่นใหม่ตระหนักรู้และอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ประเด็น	ระดับความพึงพอใจ (ร้อยละ)				
	ค่าเฉลี่ย	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1.ความรู้ก่อนเข้ารับการสัมมนา	3.10	2(3.45)	47(81.03)	8(13.79)	1(1.73)
2.ความรู้ที่ได้รับหลังการสัมมนา	4.33	0	10(17.24)	19(32.76)	29(50.0)
3.ความตระหนักในการอนุรักษ์ก่อนการสัมมนา	3.38	6(10.34)	25(43.11)	26(44.83)	1(1.72)
4.ความตระหนักในการอนุรักษ์หลังการสัมมนา	4.28	0	10(17.24)	22(37.93)	26(44.83)
5.ความรู้ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้หลังการสัมมนา	4.33	0	4(6.89)	31(53.45)	23(39.66)
6.วิทยากรที่บรรยายมีความรู้เพียงพอ	4.52	1(1.72)	4(6.89)	17(29.31)	36(62.08)
7.เนื้อหาในการสัมมนามีความเหมาะสมเพียงพอ	4.26	1(1.72)	9(15.52)	22(37.93)	26(44.83)

ที่มา: แบบสอบถาม

บทที่ 5

สรุปอภิปรายผล และ ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเฉพาะเรือนพื้นถิ่นจังหวัดแพร่ กรณีศึกษา ตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ การศึกษารวบรวมคติและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการวัฒนธรรมการอยู่อาศัย การปลูกเรือน สถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นในฐานะที่เป็นผลงานการสร้างสรรคและแก้ปัญหาการอยู่อาศัย การจัดพื้นที่และการก่อสร้าง ยังครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความหมายของพื้นที่ต่อวิถีชีวิตทางสังคม ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของท้องถิ่น เชื่อมโยงมิติทางวัฒนธรรม และการวางผังชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านและวิถีชีวิตชุมชนในพื้นที่ศึกษา
2. เพื่อศึกษารูปแบบเรือนพื้นถิ่น ตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบเรือนพื้นถิ่นแม่ทรายและเรือนล้านนาทั่วไป
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ลักษณะทางกายภาพและสภาพแวดล้อมของเรือนพื้นถิ่นในพื้นที่ศึกษาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน

5.1 สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

จากการวิจัยพบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเรือนและเรือนพื้นถิ่นตำบลแม่ทราย ปัจจุบันการดำรงชีวิตของคนในชุมชนยังคงยึดแบบแผนวัฒนธรรม ประเพณี แบบดั้งเดิมตามที่บรรพบุรุษได้ทำกันมาตั้งแต่ก่อน เช่น การนับถือผีปู่ย่า ประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวกับการสร้างบ้านได้แก่ การส่งเคราะห์บ้าน การบูชาเสาเอกหรือเสาเอก การทำบุญขึ้นบ้านใหม่

การวางผังเรือนของเรือนพื้นถิ่นตำบลแม่ทรายมีความเชื่อในการวางผังเช่นเดียวกันกับลักษณะเรือนล้านนาทั่วไปซึ่งจะวางแนวแกนเรือนไปตามแนวทิศเหนือได้ พบว่าในพื้นที่ศึกษามีรูปแบบเรือนพื้นถิ่นที่แตกต่างกัน คือ 1.บ้านไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง 2.บ้านไม้สองชั้น 3. บ้าน 2 ชั้นแบบครึ่งไม้ครึ่งปูน 4. บ้านปูน ชั้นเดียว และสองชั้น จากการสำรวจภาคสนามพบว่าเรือนพื้นถิ่นแม่ทรายที่ทำการศึกษาล้วนใหญ่เกินครึ่ง สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง บ้านชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง มักทำที่ล้างเท้าไว้บริเวณบันไดเสมอ มีเฉลียงด้านหน้าเรือน

ลักษณะการใช้สอยพื้นที่จะมีลักษณะที่คล้ายกันกับเรือนล้านนาทั่วไป คือ เรือนที่ยกใต้ถุนสูงสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ใต้ถุนเรือนได้ นิยมเก็บอุปกรณ์ เครื่องมือทางการเกษตรหรือใช้เป็นที่พักผ่อนยามว่าง และส่วนประกอบภายในเรือนเหมือนกัน เช่น เติ้น ชานซักล้าง ครุ่ไฟ เรือนส่วนใหญ่มีการต่อเติมมาแล้ว วัสดุที่ใช้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากการก่อสร้างครั้งแรก แต่เดิมไม่มี

ห้องน้ำห้องส้วมอยู่ภายในตัวเรือนจะสร้างแยกออกไปนอกตัวเรือนเป็นลักษณะการก่อสร้างง่ายๆ ไม่นั่นคงนักมักจะเป็นส้วมซึม

การสัมภาษณ์แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มากกว่าเพศชายจะเป็นกลุ่มที่มีอายุเฉลี่ย 37.98 ปี ศาสนาพุทธเพียงอย่างเดียว รายได้เฉลี่ย 3,143.84 บาท/เดือน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคืออาชีพรับจ้าง การศึกษาระดับประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คิดว่าเรือนไม้ภายในหมู่บ้านมีความสำคัญ ด้านวัฒนธรรมมาก และคิดว่าจุดเด่นหรือเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นตนเอง คือ วิถีชีวิตในชุมชน มีเอกลักษณ์วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมสืบต่อกันมาและมีสภาพแวดล้อมที่ดีและน่าอยู่ จากความเห็นของกลุ่มตัวอย่างคิดว่ารูปแบบบ้านที่เหมาะสมกับท้องถิ่นของตนเองในปัจจุบันควรเป็นบ้านครึ่งไม้ครึ่งปูน รองลงมาคือบ้านไม้ สาเหตุเนื่องจากอยู่สบายและเข้ากับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ความสวยงามเป็นที่นิยมในชุมชนและความหรูหราโอ่อ่าเป็นเพียงเหตุผลที่เป็นส่วนน้อยเท่านั้น

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความต้องการในการปรับปรุงบ้านของตนเองโดยส่วนใหญ่ต้องการปรับปรุงเพียงบางส่วน เหตุผลเนื่องจากการผู้พึงเสื่อมสภาพตามกาลเวลา สาเหตุที่ปัจจุบันบ้านไม้แบบเก่าจึงไม่ค่อยหลงเหลือให้เห็น เนื่องจากอากาศร้อน คนจึงนิยมสร้างหรือปรับปรุงบ้านด้วยปูน และเนื่องจากเวลาผ่านไปวัสดุไม้หายากและแพง

ความคิดเห็นในการอนุรักษ์บ้านแบบเก่าไว้ให้ลูกหลานได้ดู ส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ความเข้าใจในการอนุรักษ์ เข้าใจว่าเป็นการสืบทอดสิ่งที่มีอยู่ให้ยั่งยืน และเห็นว่าการคงเดิมโดยไม่เปลี่ยนแปลง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เกือบครึ่งมีความเห็นว่าแนวทางการอนุรักษ์ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแม่ทราย ควรมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงส่วนเฉพาะส่วนที่พังแต่ยังรูปแบบ ควรจะคงเดิมไว้ ไม่ควรเปลี่ยน คงสภาพอาคารเดิมไว้ และปรับเปลี่ยนตามวัสดุสมัยใหม่แต่ ลักษณะแบบบ้านเดิมคงไว้ จากการสอบถามความคิดเห็นในด้านวัฒนธรรมและการอนุรักษ์ วัฒนธรรมภายในท้องถิ่น พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าประเพณีวัฒนธรรมภายในท้องถิ่น ยังคงมีเหมือนแต่เดิมมีการเปลี่ยนแปลงบ้างแต่ไม่มาก และบางส่วนบอกว่าไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเลย ประเพณีท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักและยึดถือปฏิบัติกันมีหลายอย่างและที่เป็นที่รู้จักดีทั้งเยาวชน และผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน

5.2 วิจารณ์ผลการวิจัย

หากวิเคราะห์ถึงวัฒนธรรมประเพณีและคติความเชื่อของคนในท้องถิ่นจะพบว่าอาจจะมีมองเหมือนเป็นเรื่องที่มลายูไร้สาระ แต่หากมาพิจารณาให้ดีแล้ว การกระทำดังกล่าวนั้นนอกจากจะสอดคล้องหลักการทางจิตวิทยา ทำให้ผู้ที่ทำพิธีนั้นมีขวัญกำลังใจ มีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น

การบูชาข้าวทั้งสี่ การส่งเคราะห์บ้าน การบูชาเสาเอกหรือเสาเอก รวมทั้งความเชื่อบางอย่างมีความรู้และหลักการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น ความเชื่อเรื่องการห้ามมีบ่อน้ำทางทิศตะวันตกของบ้าน เนื่องจากแดดยามบ่ายหรือพระอาทิตย์ด้านทิศตะวันตกมีอุณหภูมิสูง หากมีบ่อน้ำทิศตะวันตกก็จะสะท้อนดวงอาทิตย์บริเวณบ่อน้ำทำให้บริเวณบ้านร้อนมากขึ้นเหมือน บ้านมีพระอาทิตย์ส่องดวงด้วยกัน การห้ามสร้างบ้านขวางตะวันตกก็เช่นกัน เนื่องจากจะทำให้บ้านร้อนอากาศถ่ายเทได้ไม่ดีเนื่องจากลมจะพัดด้านทิศเหนือและใต้ การนับถือผีปู่ย่า ก็เป็นการแสดงความสัมพันธ์ทางสังคม ที่สอนให้มีการเคารพผู้อาวุโสหรือบรรพบุรุษ ลูกหลานที่ไปต่างถิ่นก็ได้มีโอกาสกลับมาทำพิธีร่วมกันทำให้คนในครอบครัวและชุมชนมีความสัมพันธ์กัน เป็นวิถีประเพณีที่มีคุณค่าถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นร้อยๆ ปีเพื่อให้ชุมชนอยู่ด้วยกันมาอย่างสงบสุข ดังนั้นความเชื่อวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ควรได้รับการอนุรักษ์ไว้

การวางผังเรือนของเรือนพื้นดินตำบลแม่ทรายมีความเชื่อในการวางผังเช่นเดียวกันกับลักษณะเรือนล้านนาทั่วไปซึ่งจะวางแนวแกนเรือนไปตามแนวทิศเหนือได้ ลักษณะเรือนพื้นดินของแพร่จะแตกต่างจากเรือนล้านนาทั่วไปที่ส่วนใหญ่จะเป็นหลังคาగాแลซึ่งมักพบแถบจังหวัดเชียงใหม่และภาคเหนือตอนบน แต่ลักษณะของเรือนพื้นดินแบบชนบทของจังหวัดแพร่ไม่พบบ้านเรือนที่มีกาแลเลย จากลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมที่พบจากเดิมเป็นเรือนพื้นดินแบบชั้นเดียวยกได้สูงแต่เนื่องจากในปัจจุบันพฤติกรรมการอยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงไปและภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง ทำให้มีการต่อเติมบ้านชั้นล่างที่เดิมเป็นได้สูงด้วยปูน ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่อาศัยในพื้นที่ที่มีความเห็นว่าการปรับปรุงต่อเติมอาคารด้วยวัสดุใหม่เนื่องจากความสะดวก จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นและบางส่วนบ้านเดิมที่ทำด้วยวัสดุไม้เสื่อมสภาพผุพังลงและในปัจจุบันไม่มีราคาสูงคนจึงหันมานิยมในการสร้างบ้านปูนมากขึ้น

5.3 ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน

จากผลการวิจัยจะพบว่าพื้นที่ศึกษายังมีวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามที่ยึดถือและยังปฏิบัติกันมานานซึ่งจากการสำรวจและการสอบถามความเห็นของคนในพื้นที่สรุปเป็นแนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนดังนี้

1. ควรมีการให้ความรู้แก่คนในท้องถิ่นในเรื่องการอนุรักษ์เพื่อให้เกิดความสำนึกและความตระหนักในการรักษาสิ่งที่มีค่าและสิ่งสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่นของตนเองไม่ว่าจะเป็นทางด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดสืบต่อกันมาเพื่อให้คงอยู่ถึงรุ่นลูกหลานต่อไป เช่น การทำพิธีกรรมต่างๆ ต้องทำให้เยาวชนเข้าใจและรักในวัฒนธรรมอย่างถ่องแท้

2. การจัดกิจกรรมในชุมชนประจำเดือนหรือประจำปีเพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม

3. ในส่วนของโรงเรียนในชุมชน ควรส่งเสริมให้มีหลักสูตรการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การศึกษานอกสถานที่ การตั้งชมรมวัฒนธรรมในโรงเรียน

4. ควรมีการจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยความร่วมมือของบุคคลต่างๆ ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการ ครู อาจารย์ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน พระภิกษุสงฆ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ ตลอดจนเยาวชนระดมความคิดเห็นถึงแนวทางอนุรักษ์ รัฐบาล ผู้นำชุมชนควรผลักดันให้เกิดองค์กรขึ้นมา ให้ข้อเสนอแนะและให้ชุมชนเป็นผู้เสนอแนวคิดและมีส่วนร่วมให้มากที่สุด ให้ความรู้แก่ชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านคิดเป็นแต่ไม่ควรคิดแทนชาวบ้าน

5.4 ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชุมชน

เรือนพื้นถิ่นมีความแปรเปลี่ยนในตัวของตัวเองตามกาลเวลา และสภาพแวดล้อม สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นหรือเรือนพื้นถิ่น เป็นพื้นฐานที่แนบแน่นของภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่น และสามารถจะผสมผสานชีวิตปัจจุบันกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของคนในชุมชน ดังนั้นข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชุมชนคือ

1. การพัฒนาใดๆ ควรมีการคำนึงถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชนแทนที่จะให้แปรเปลี่ยนไปตามยุคการรวม

2. ควรคำนึงถึงความคิดเห็นของคนในชุมชนและให้ความรู้และคำนึงในการอนุรักษ์ซึ่งจากผลการวิจัยความต้องการแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแม่ทราย ชุมชนมีความเห็นว่าควรมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงส่วนเฉพาะส่วนที่พังแต่ยังรูปแบบควรจะคงเดิมไว้ ไม่ควรเปลี่ยนแปลงสภาพอาคารเดิมไว้ และปรับเปลี่ยนตามวัสดุสมัยใหม่แต่ลักษณะแบบบ้านเดิมคงไว้

5.5 ปัญหา อุปสรรค และการแก้ไขในการดำเนินการวิจัย

1. ปัญหาในการเก็บข้อมูลภาคสนามเนื่องจากช่วงเวลาที่ทำการเก็บข้อมูลเป็นช่วงที่คนในชุมชนที่เป็นเจ้าของบ้านซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร อยู่ระหว่างการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร จะไม่อยู่บ้านในเวลากลางวัน ทำให้มีเวลาในการเก็บข้อมูลน้อยลงและบางช่วงเป็นช่วงเทศกาลของชาวบ้านคือสงกรานต์ ชาวบ้านก็จะไม่มีเวลาในอันเป็นอุปสรรคทำให้งานล่าช้ากว่าแผนที่จัดเตรียมไว้

2. จากเหตุผลข้างต้นเมื่อเจ้าของบ้านกลับมาในเวลาเย็นเป็นอุปสรรคในการรังวัดและถ่ายภาพเนื่องจากแสงไม่เพียงพอทำให้ต้องเก็บข้อมูลใหม่และต้องรอนเจ้าของบ้านเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จจึงทำการรังวัดบ้านได้

3. ปัญหาจากธรรมชาติ เนื่องจากปีนี้ฤดูฝนเข้ามาจังหวัดแพร่เร็วกว่าปกติทำให้เป็นอุปสรรคในการลงภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลทำให้งานล่าช้า

4. ในการแก้ไขปัญหาผู้วิจัยได้เปลี่ยนวิธีการดำเนินงานให้สอดคล้องตามวิถีชีวิตชาวบ้าน โดยการสัมภาษณ์ในตอนเย็นและกลางคืน และทำการเก็บข้อมูลภายนอกของตัวบ้านและลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านโดยการถ่ายภาพเฉพาะลักษณะภายนอกก่อนเพื่อนำมาวิเคราะห์ลักษณะภายนอกของบ้านทั้ง 4 หมู่บ้านก่อนจึงค่อยรั่ววัดหรือสอบถามเฉพาะบ้านที่คัดแล้วและนัดชาวบ้านตามเวลาที่เหมาะสมวิธีการนี้ทำให้ทำงาน ช้ากัน 2-3 ครั้งในบ้านแต่ละหลังเพื่อให้การดำเนินงานไปได้โดยไม่หยุดชะงัก

5.6 ข้อเสนอแนะในการทำงานวิจัยต่อไป

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลลักษณะทางกายภาพและเป็นการศึกษาวิจัยเฉพาะของเรือนพื้นถิ่นชนบทซึ่งยังไม่ครอบคลุมการหาเอกลักษณ์ของรูปแบบสถาปัตยกรรมทั้งหมดของจังหวัดแพร่ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งในล้านนาตะวันออกที่ยังมีการทำวิจัยกันไม่ค่อยแพร่หลายนัก ในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำการวิจัยให้หลายพื้นที่โดยการสำรวจและศึกษาโดยเฉพาะรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในอดีตว่ามีเหตุผลและที่มาอย่างไรทำไมถึงเกิดลักษณะหน้าตาเป็นรูปแบบที่เหมือนและแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ โดยศึกษาวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อสามารถหารูปแบบปรากฏการณ์ที่เกิดและสามารถอธิบายที่มาต่างๆที่ทำให้เกิดรูปแบบของสถาปัตยกรรมในอดีตและปัจจุบันได้เพื่อผลการศึกษาที่ได้จะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

บรรณานุกรม

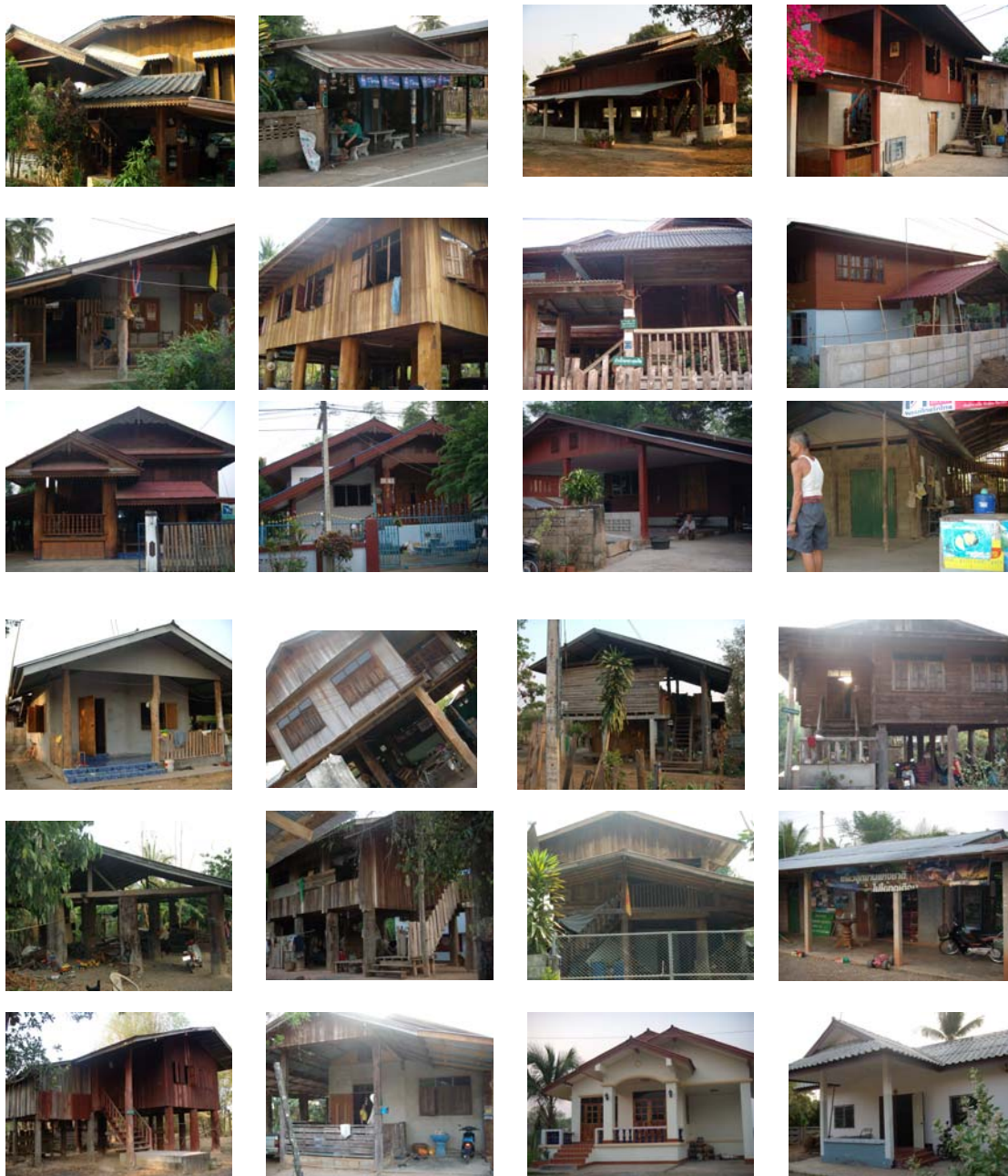
- เรือนไทยภาคเหนือ.(2008).[online] Available: <http://bansongthai.com/content/view/82/31>. [2008, January 21]
- วิชุดา เตชรุ่งถวิล. (2543). **เรือนบะเก่าล้านนา**. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ 22-23 มิถุนายน. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิวัฒน์ เตมีย์พันธ์.(2526) . **อาคารพักอาศัยล้านนา: คติความเชื่อและประเพณีบางประการเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน การปลูกสร้างและวางผัง**.เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้าน:คติความเชื่อ “ศิลปกรรมและภาษา” กรุงเทพฯ : โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.หน้า 1-2.
- วิโรฒ ศรีสุโร. (2543). **สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนั้น สำคัญไฉน**. การศึกษาบ้าน หมู่บ้าน และเทคโนโลยีการก่อสร้างของหมู่บ้านจีนฮ่อ จังหวัดแม่ฮ่องสอน.เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สงวน โชติสุวรัตน์. (2512) **ประเพณีภาคเหนือ**.กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สมคิด จิระทัศนกุล. (2543) **เรือนล้านนา**. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ 22-23 มิถุนายน มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สำนักงานส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ, (2536) **เรือนไทยภาคเหนือ** เอกสารเรือนไทย (กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี)100-109.
- เสนอ นิลเดช (2531).**เรือนไทยโบราณในภาคเหนือ** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และ วิวัฒน์ เตมีย์พันธ์, (2521) **เรือนล้านนาไทยและประเพณีการปลูกเรือน**(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์)
- อรศิริ ปาณินท์.(2543). **การศึกษากาน หมู่บ้าน และเทคโนโลยีการก่อสร้างของหมู่บ้านจีนฮ่อ จังหวัดแม่ฮ่องสอน** .เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Anna Dattillo Rubbo (1979).“Housing as Medium for Cultural and Political Change: Architecture and Capitalist Development in Cambian Agri Business Zone” A Dissertation submitted in partial fulfillment of requirements for Degree of Doctor of Architecture in University of Michigan,p.1-2.
- สถาปัตยกรรมล้านนา**. (2007) [online] Available: http://lanna.arc.cmu.ac.th/lanna/vernacular/page_01.html.2007

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ภาพเรือนพื้นถิ่นตำบลแม่ทราย อำเภอร่องกวาง จังหวัดแพร่ แบ่งตามอายุบ้าน
(ที่มา: จากการสำรวจ 2550-2551)

แม่ทราย หมู่ 1 อายุบ้านตั้งแต่ 1-10 ปีทั้งหมด 38 หลัง

บ้านแม่ทราย หมู่ 1 อายุบ้านตั้งแต่ 11-20 ปี ทั้งหมด 43 หลัง

บ้านแม่ทราย หมู่ 1 อายุบ้านตั้งแต่ 21-29 ปี จำนวน 11 หลัง

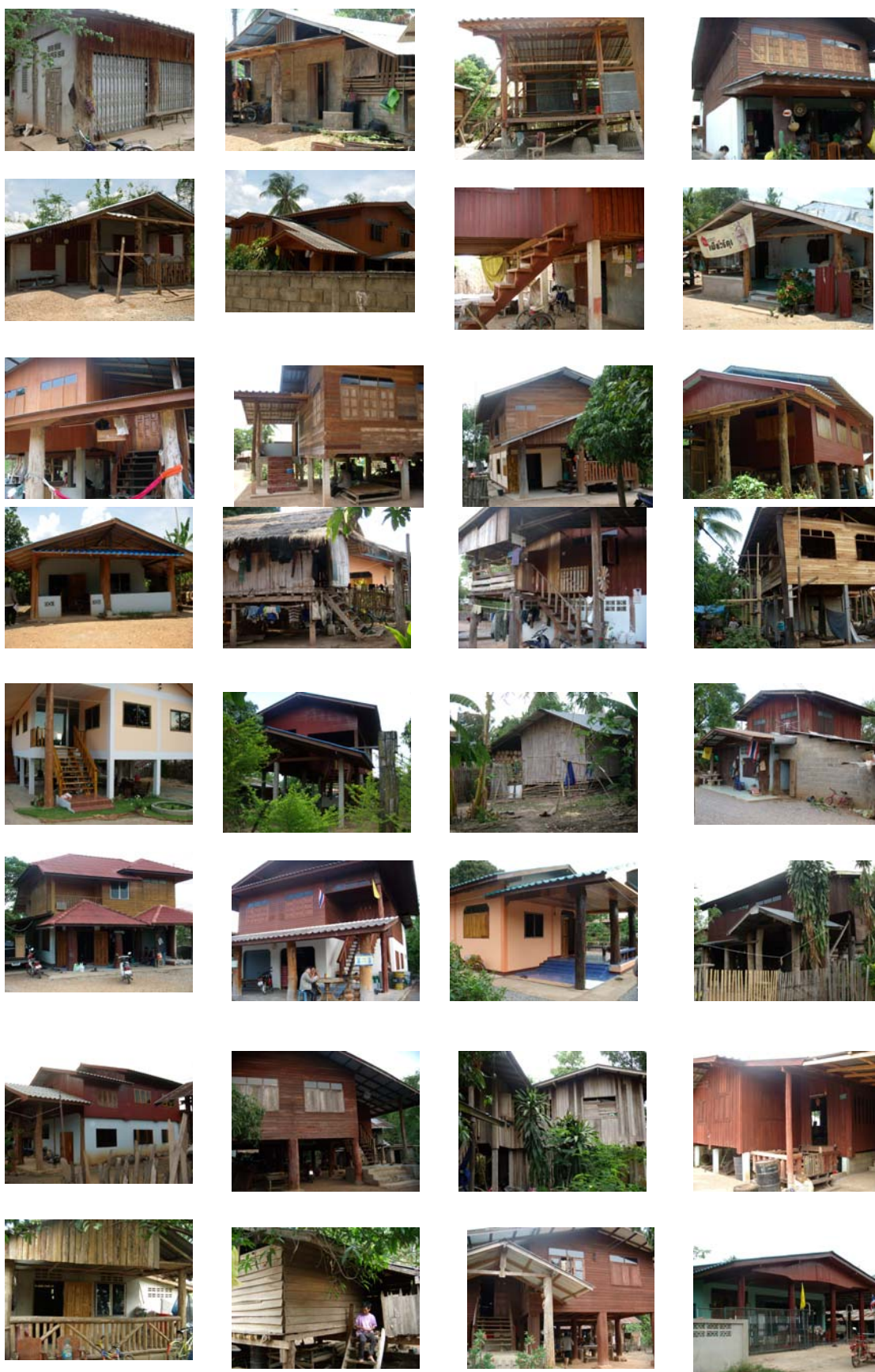

บ้านแม่ทราย หมู่ 1 อายุบ้านตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป จำนวน 12 หลัง

บ้านแม่ทรายต้นผึ้ง หมู่ 2
อายุบ้าน 1-10 ปี จำนวน 62 หลัง

บ้านแม่ทรายต้นมื่น หมู่ 2
อายุบ้านตั้งแต่ 11-20 ปี จำนวน 72 หลัง

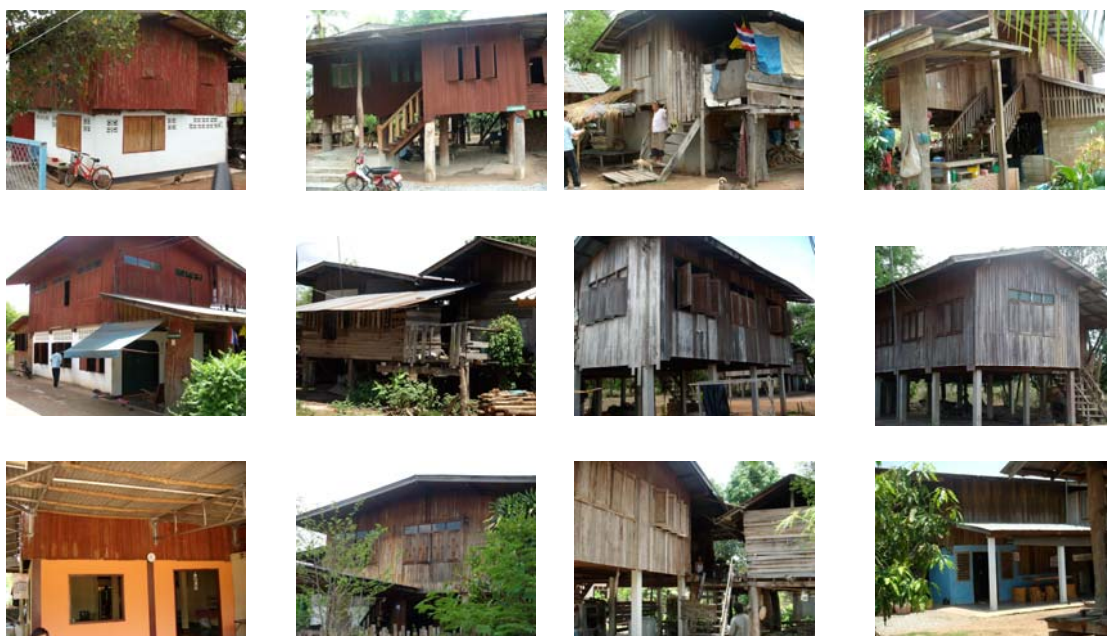

บ้านแม่ทรายตันมีน หมู่ 2
อายุบ้านตั้งแต่ 21-29 ปี จำนวน 19 หลัง

บ้านแม่ทรายต้นมื่น หมู่ 2
อายุบ้านตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไปจำนวน 10 หลัง

บ้านแม่ทรายใต้ หมู่ 3
อายุบ้านตั้งแต่ 1-10 ปี จำนวน 29 หลัง

บ้านแม่ทรายใต้ หมู่ 3
อายุบ้านตั้งแต่ 11-20 ปี จำนวน 34 หลัง

บ้านแม่ทรายใต้ หมู่ 3
อายุบ้านตั้งแต่ 21-29 ปีจำนวน 17 หลัง

บ้านแม่ทรายใต้ หมู่ 3
อายุบ้านตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป จำนวน 15 หลัง

บ้านแม่ทรายต้นมื่น หมู่ 4
อายุบ้านตั้งแต่ 1-10 ปี จำนวน 33 หลัง

บ้านแม่ทรายต้นมื่น หมู่ 4
อายุบ้านตั้งแต่ 11-20 ปี จำนวน 36 หลัง

บ้านแม่ทรายต้นมื่น หมู่ 4
 อายุบ้านตั้งแต่ อายุบ้านตั้งแต่ 21-29 ปี จำนวน 5 หลัง

บ้านแม่ทรายต้นมื่น หมู่ 4
 อายุบ้านตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป จำนวน 4 หลัง

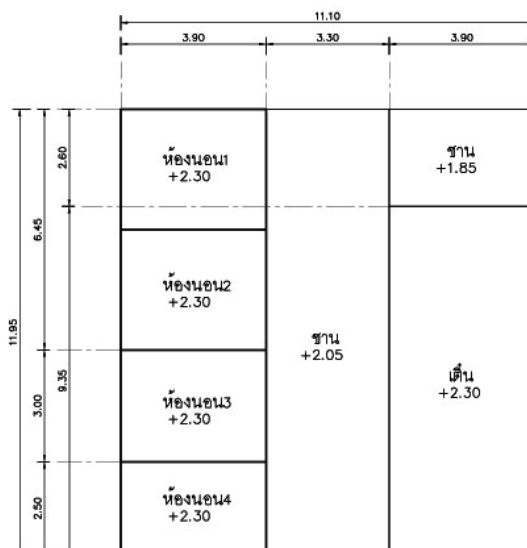
ภาคผนวก ข
ภาพ ผังบริเวณภายในเรือนพื้นถิ่นบ้านแม่ทราย
(ที่มา: จากการสำรวจและรังวัด 2550-2551)

บ้านเลขที่ 173 / 1 หมู่ 3

มาตราส่วน

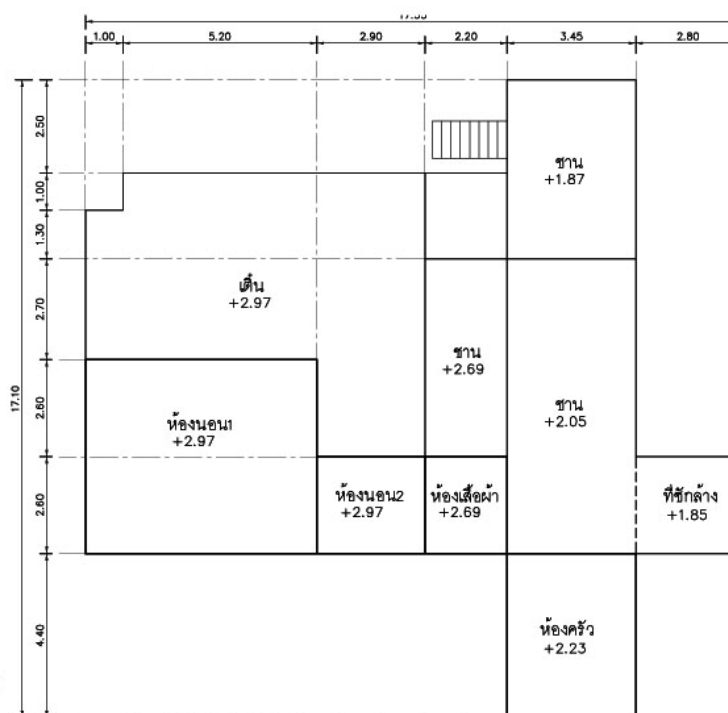
1 : 100

บ้านเลขที่ 25 หมู่ 1

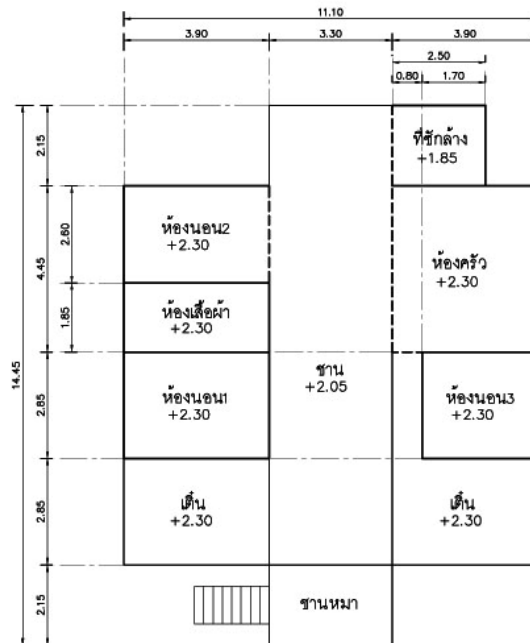
มาตราส่วน

1 : 100

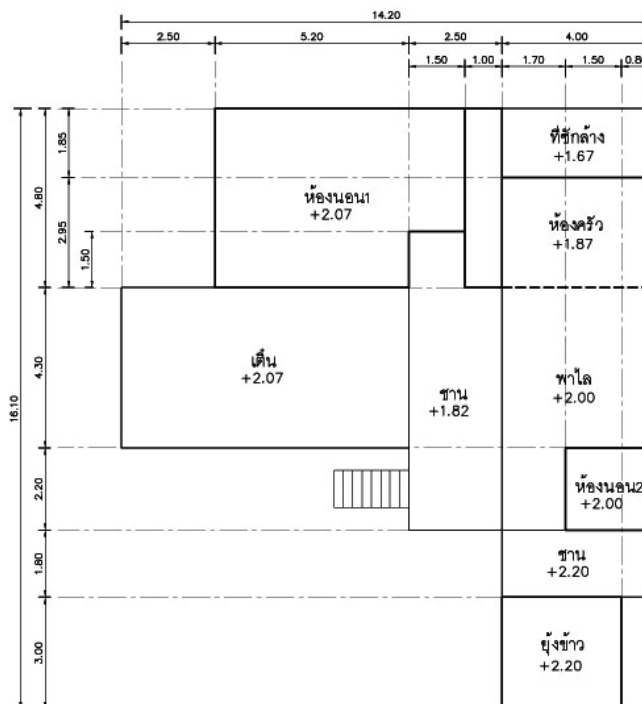

บ้านเลขที่ 46 หมู่ 3
มาตราส่วน 1 : 100

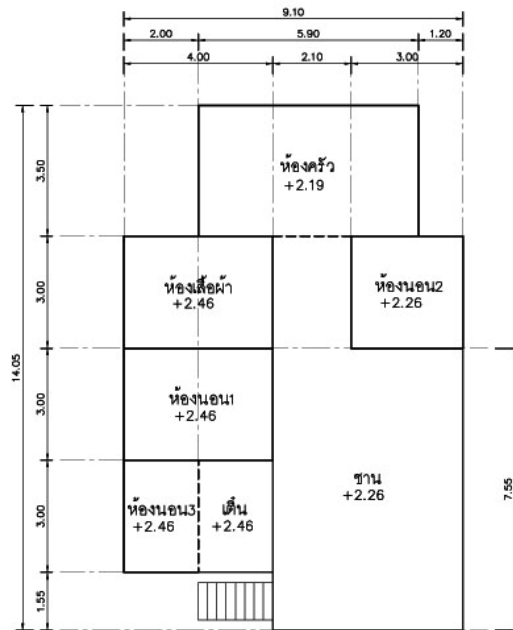

บ้านเลขที่ 32 หมู่ 3
มาตราส่วน 1 : 100

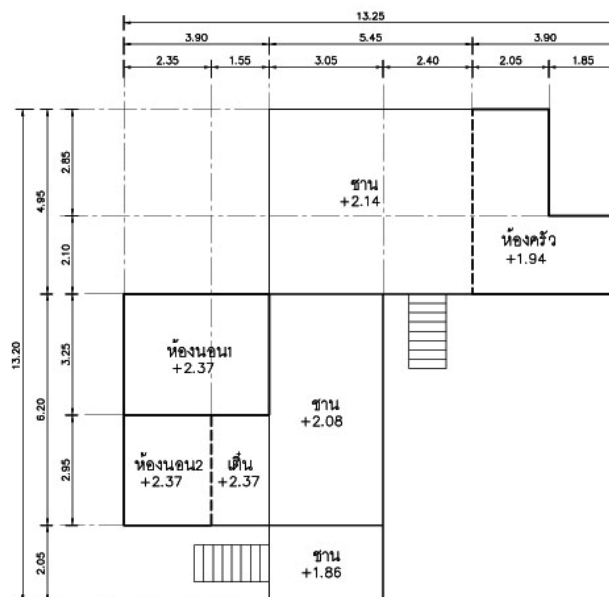

บ้านเลขที่ 37 / 1 หมู่ 1
มาตราส่วน 1 : 100

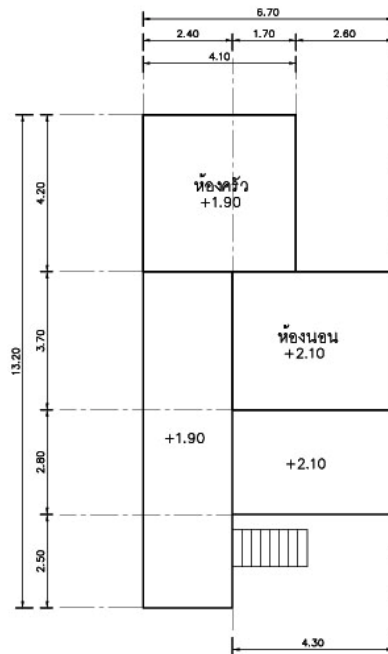

บ้านเลขที่ 47 / 1 หมู่ 3
มาตราส่วน 1 : 100

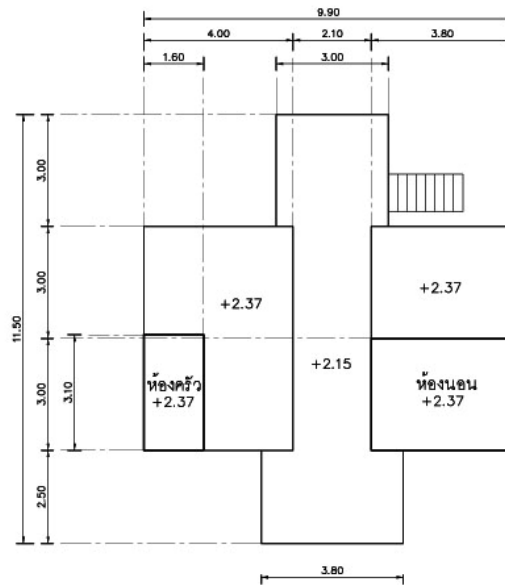

บ้านเลขที่ 86 / 2 หมู่ 4
มาตราส่วน 1 : 100

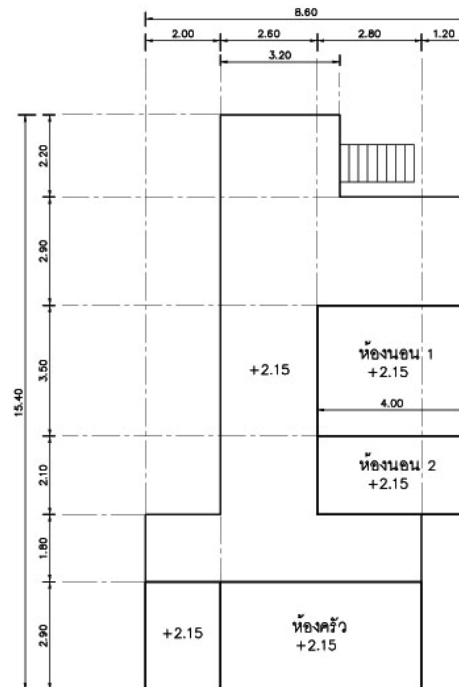

บ้านเลขที่ 50 หมู่ 3
มาตราส่วน 1 : 100

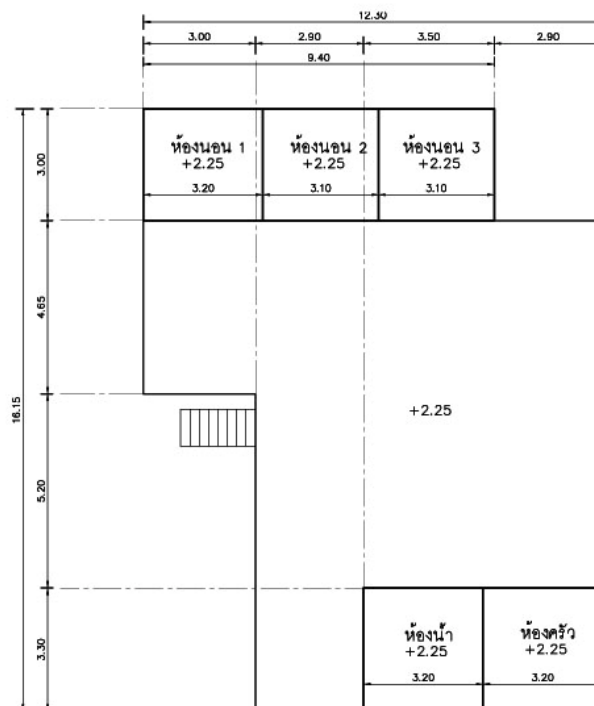

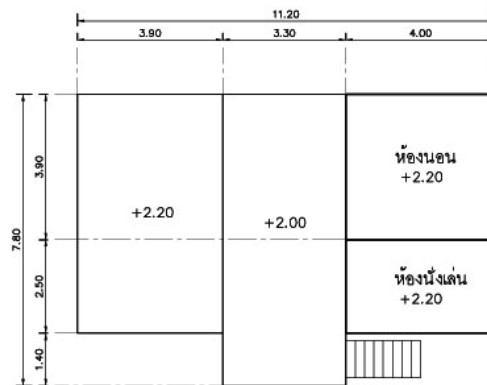
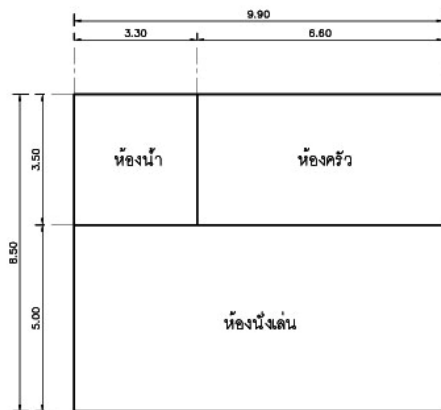

บ้านเลขที่ 66 / 1 หมู่ 3
มาตราส่วน 1 : 100

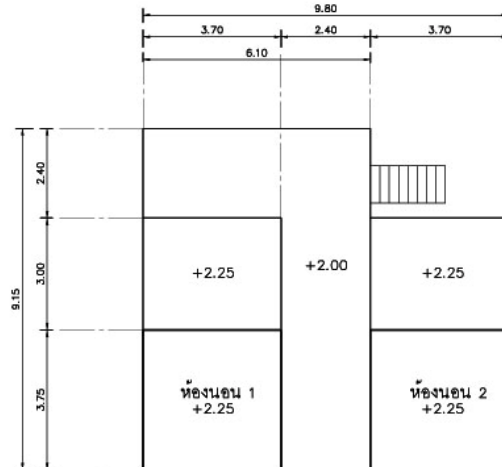

บ้านเลขที่ 26 หมู่ 3
มาตราส่วน 1 : 100

บ้านเลขที่ 8 / 2 หมู่ 1
มาตราส่วน 1 : 100

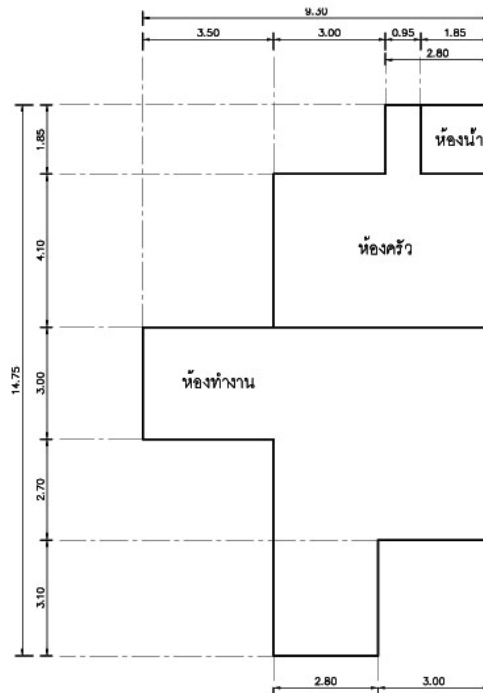
บ้านเลขที่ 3 หมู่ 1
มาตราส่วน 1 : 100

ชั้นล่าง

 บ้านเลขที่ 30 / 1 หมู่ 1

มาตราส่วน 1 : 100

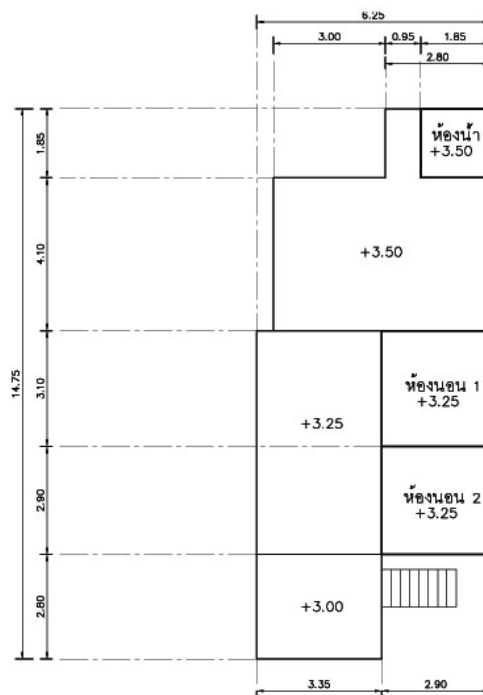

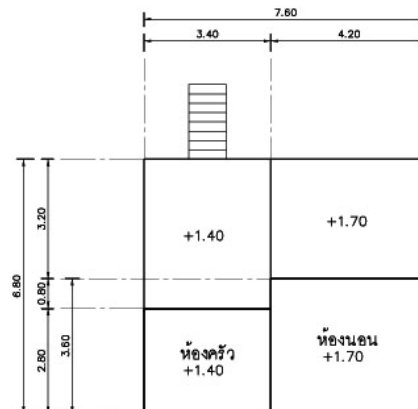

ชั้นบน

 บ้านเลขที่ 30 / 1 หมู่ 1

มาตราส่วน 1 : 100

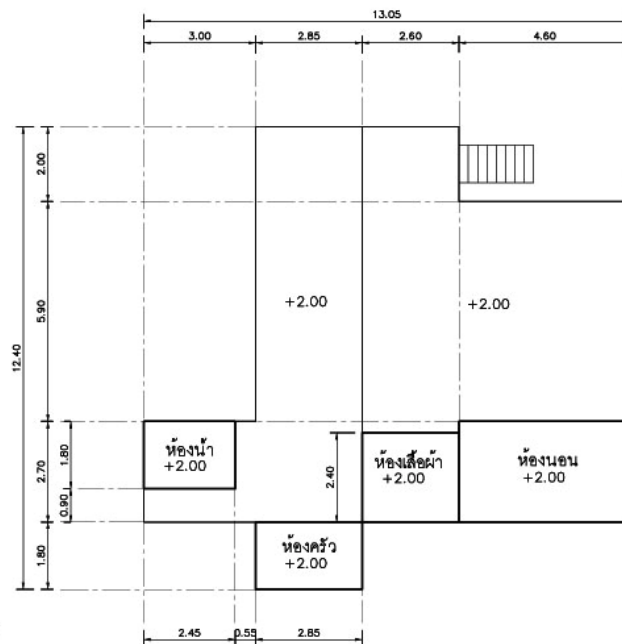

ชั้นบน

บ้านเลขที่ 73 / 1 หมู่ 1

มาตราส่วน

1 : 100

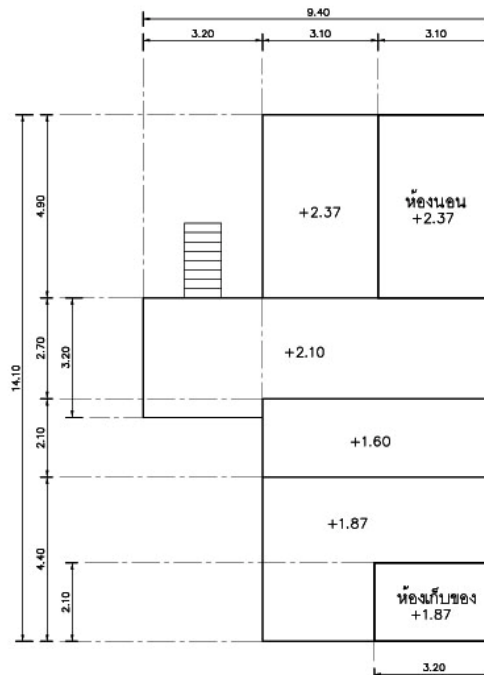
บ้านเลขที่ 44 / 3 หมู่ 3

มาตราส่วน

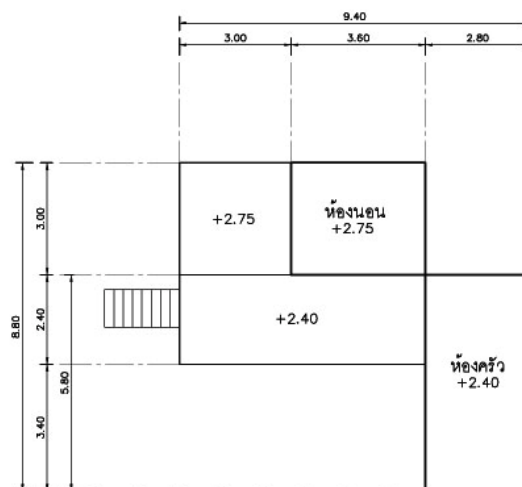
1 : 100

บ้านเลขที่ 87 / 2 หมู่ 4
มาตราส่วน 1 : 100

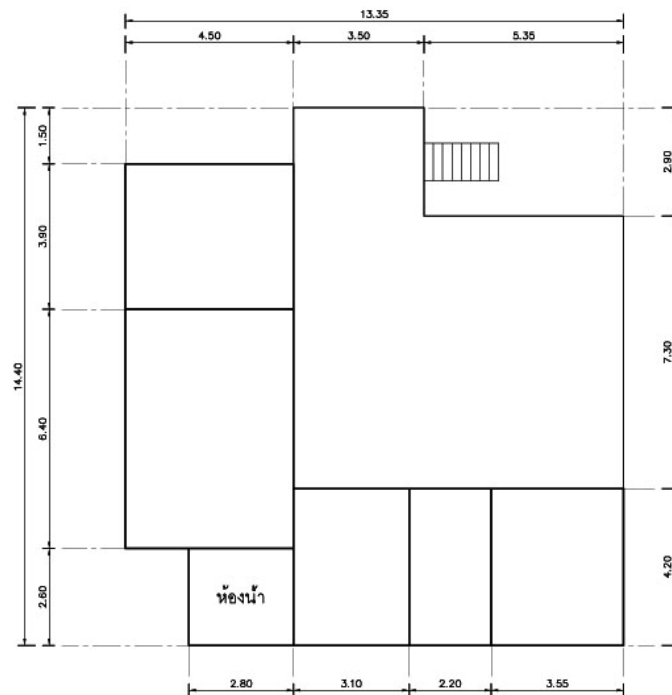

บ้านเลขที่ 51 หมู่ 3
มาตราส่วน 1 : 100

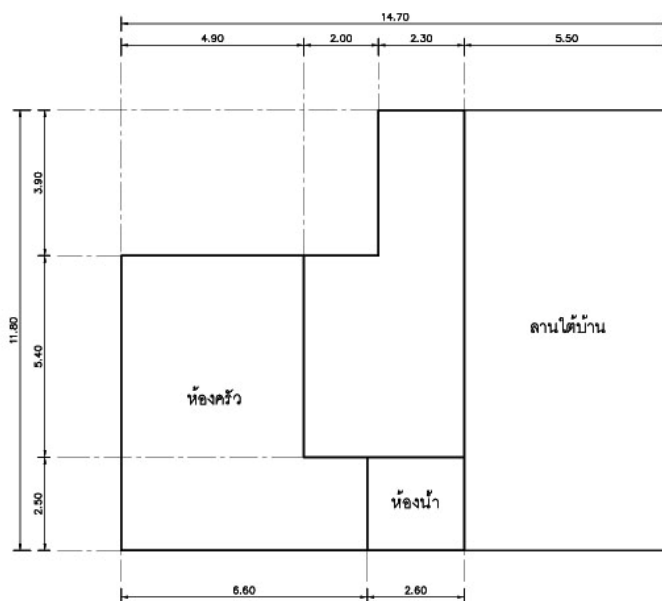

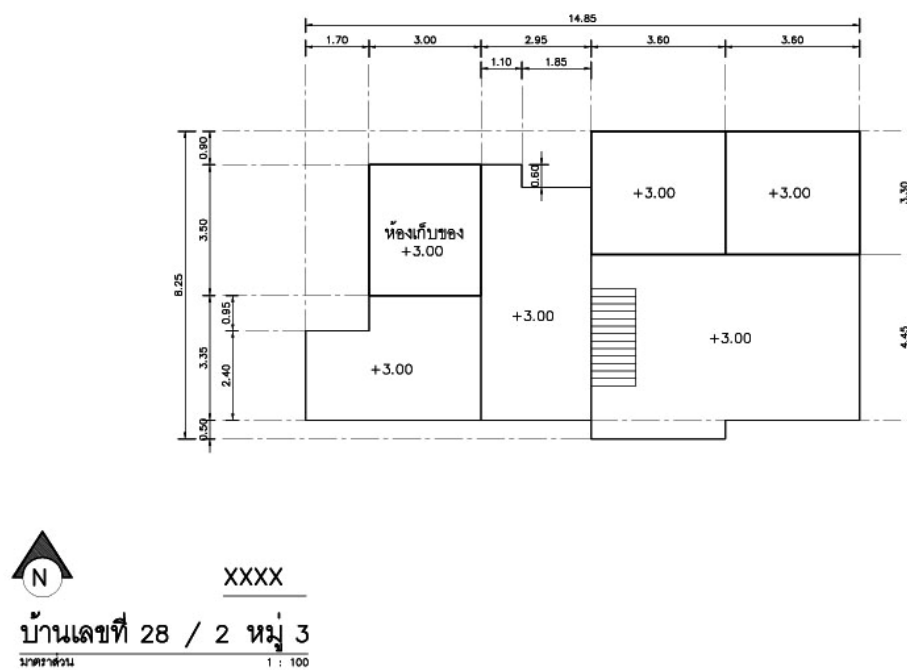
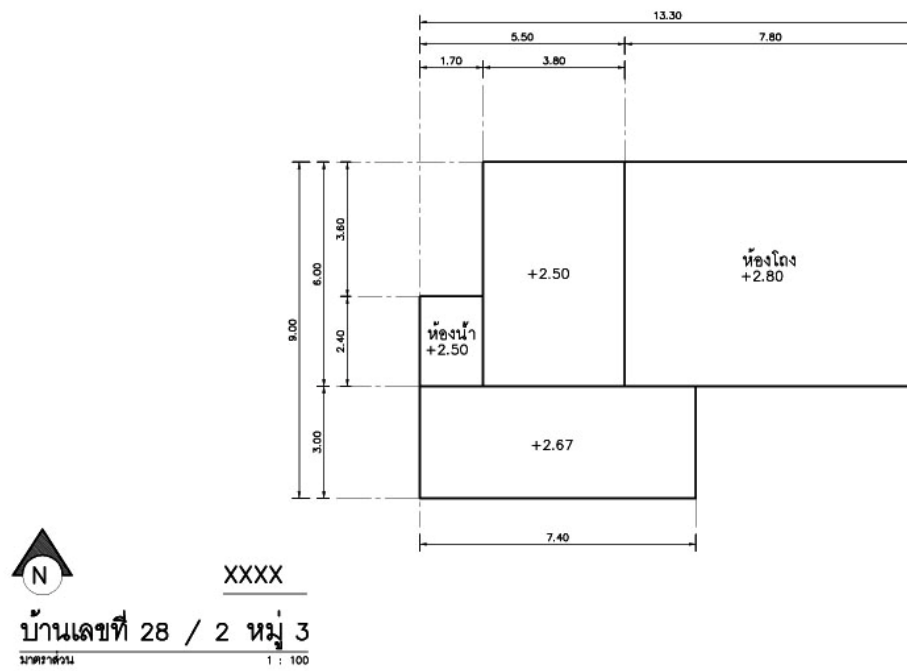

ชั้นบน
บ้านเลขที่ 123 หมู่ 2
มาตราส่วน 1 : 100

ชั้นล่าง
บ้านเลขที่ 123 หมู่ 2
มาตราส่วน 1 : 100

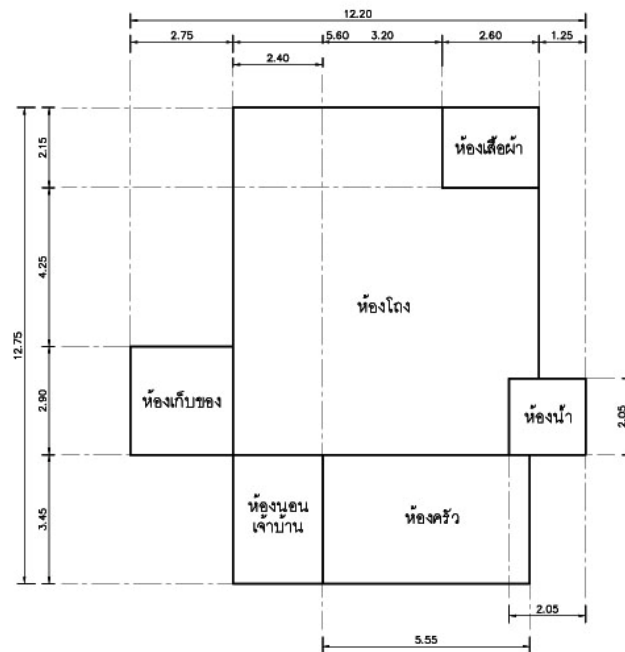

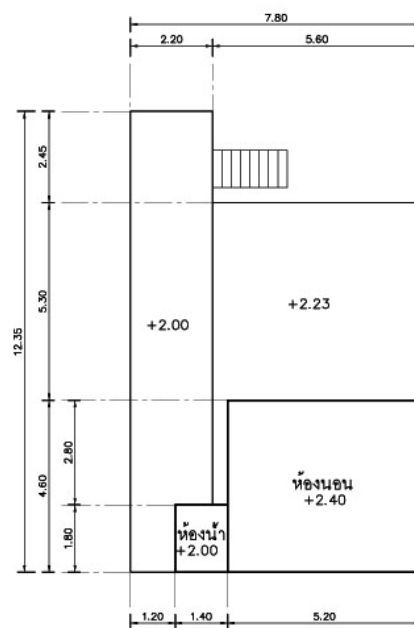
ชั้นล่าง

บ้านเลขที่ 22 หมู่ 1
มาตราส่วน 1 : 100

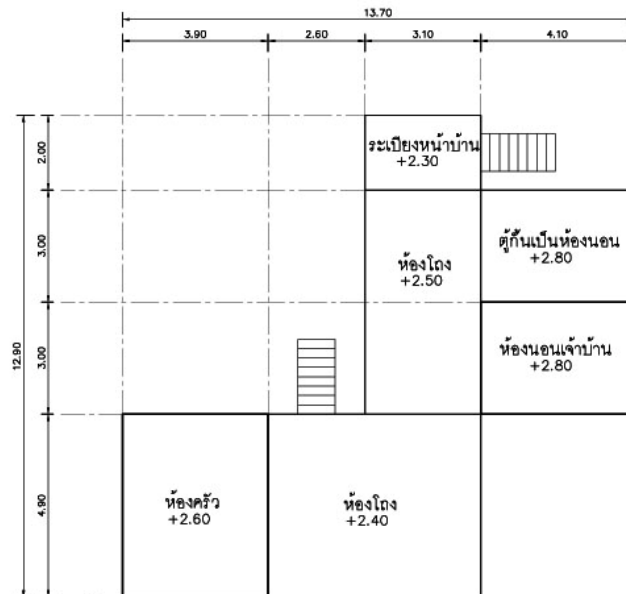
ชั้นบน

บ้านเลขที่ 22 หมู่ 1
มาตราส่วน 1 : 100

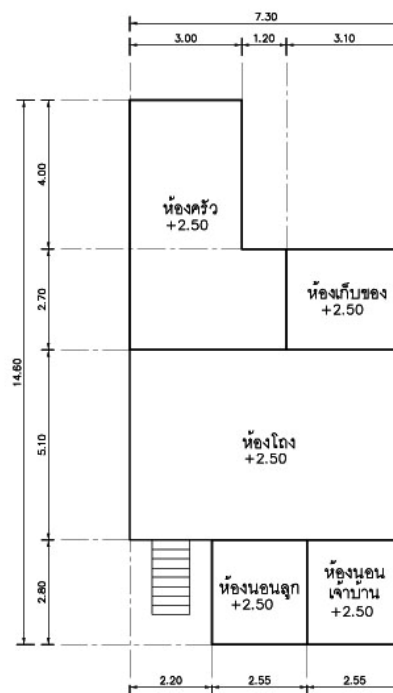

บ้านเลขที่ 47 / 1 หมู่ 3
มาตราส่วน 1 : 100

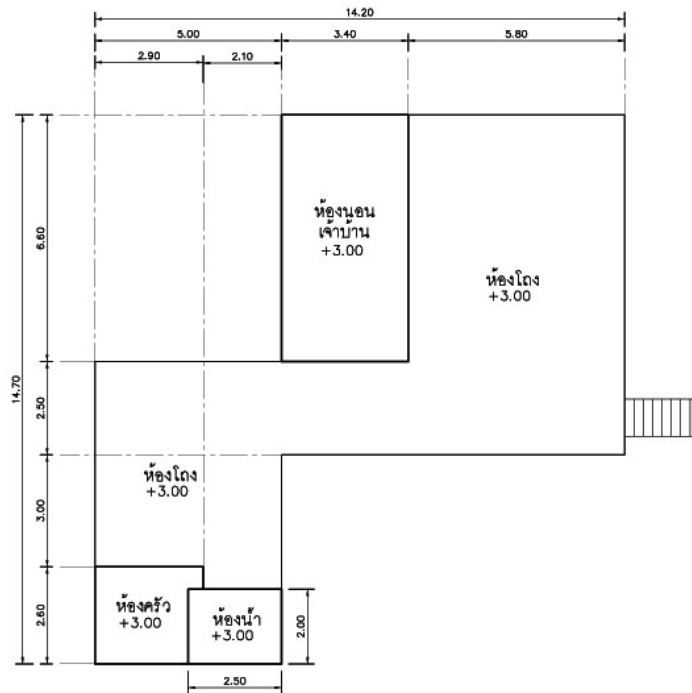

บ้านเลขที่ 31 หมู่ 4
มาตราส่วน 1 : 100

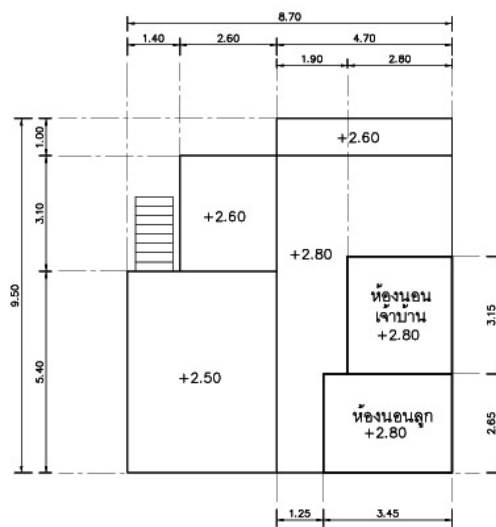

บ้านเลขที่ 84 หมู่ 4
มาตราส่วน 1 : 100

บ้านเลขที่ 2 หมู่ 3
มาตราส่วน 1 : 100

ภาคผนวก ค

แบบสอบถามผู้อยู่อาศัยตำบลแม่ทราย

วิจัยเรื่องเอกลักษณ์เรือนพื้นถิ่นจังหวัดแพร่ ภูมิศึกษา ต.แม่ทราย อ.ร้องกวาง จ.แพร่

เพศ () ชาย () หญิง

อายุ

ศาสนา

อาชีพหลัก.....อาชีพเสริม(ถ้ามี).....

การศึกษาสูงสุดหรือปัจจุบัน.....

รายได้.....บาทต่อเดือน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน

1. จำนวนครอบครัวในบ้านมีกี่ครอบครัว.....ครอบครัว จำนวนสมาชิกในบ้านมี.....คน

คนที่	สถานภาพในครอบครัว	อายุ	เพศ	ระดับการศึกษา	อาชีพ	รายได้ต่อเดือน
0	ตัวอย่าง หัวหน้าครอบครัว	40	ชาย	ป. 4	ทำนา	6,000
1						
2						
3						
4						
5						

2. รายได้ครัวเรือนของท่านพอเพียงหรือไม่

() เหลือเฟือ () พอใช้ () ไม่เพียงพอ

3. ครอบครัวของท่านอาศัยอยู่ในบ้านหลังนี้มาเป็นเวลา.....ปี

4. บ้านที่ท่านอาศัยอยู่สร้างมาแล้วกี่ปี.....ปี

5. ท่านเป็นคนที่นี่แต่กำเนิดหรือไม่ () เป็น () ไม่เป็น

6. ท่านคิดจะย้ายไปอยู่ที่อื่นหรือไม่

() ไม่ย้าย () คิดจะย้ายเพราะ.....

7. ท่านรู้จักเพื่อนบ้านในหมู่บ้านของท่านกี่หลัง.....หลัง

ส่วนที่ 2 ทศนคติที่มีต่อคุณค่าและความสำคัญต่อพื้นที่

8. ท่านคิดว่าอาคารเรือนไม้ภายในหมู่บ้านมีความสำคัญด้านวัฒนธรรมมากน้อยเพียงใด

() มาก () ปานกลาง () น้อย

9. ท่านคิดว่าจุดเด่นหรือเอกลักษณ์เฉพาะของบ้านแม่ทรายคืออะไร ให้เรียงลำดับ

.....วิถีชีวิตในชุมชนสภาพแวดล้อมดี

.....มีเอกลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมา คือ

.....

10. บ้านที่ท่านอาศัยอยู่ในปัจจุบันมีลักษณะเป็นแบบใด

() บ้านไม้ยกใต้ถุนสูง () บ้านไม้สองชั้นบนและล่าง

() บ้านครึ่งไม้ครึ่งปูน () บ้านปูนแบบสมัยใหม่

11. ท่านคิดว่ารูปแบบบ้านแบบใดที่เหมาะสมกับตำบลแม่ทรายในปัจจุบัน คือ แบบที่

.....

เพราะเหตุใดจึงเลือกแบบนี้

() เข้ากับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม () สวยงามเป็นที่นิยมในชุมชน

() อยู่สบาย () หรูหรา โอ่อ่า

() อื่นๆ

12. ท่านมีโครงการที่จะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงบ้านท่านหรือไม่

() มี () ไม่มี

ถ้ามีเป็นข้อใด () ต่อเติมบางส่วน () สร้างบ้านใหม่

() รื้อบ้าน () อื่นๆ

13. ท่านคิดว่าเพราะเหตุใดในปัจจุบันบ้านไม้แบบเก่าจึงไม่ค่อยหลงเหลือให้เห็น

() เนื่องจากอากาศร้อน คนจึงนิยมสร้างบ้านปูน

() เนื่องจากไม่มีเงินคนจึงขายบ้านไม้

() เนื่องจากบ้านไม้ผุพังง่าย

() เนื่องจากบ้านปูนทันสมัยกว่า

14. ท่านเห็นด้วยหรือไม่หากมีการอนุรักษ์บ้านแบบเก่าให้คงไว้เพื่อให้ลูกหลานได้ดูต่อไป

() เห็นด้วยอย่างยิ่ง () เห็นด้วยบางส่วน () ไม่เห็นด้วย

15. ท่านเข้าใจคำว่าอนุรักษ์ว่าคืออะไร

() การคงเดิมโดยไม่เปลี่ยนแปลง () การสืบทอดสิ่งที่มีอยู่ให้ยั่งยืน

() การปรับปรุงพื้นที่บางส่วน () การปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมตามวิถีชีวิต

() การเปลี่ยนแปลงโดยสิ้นเชิง

16. ท่านคิดว่าแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแม่ทรายควรเป็นอย่างไร

() ไม่ควรเปลี่ยน คงสภาพอาคารเดิมไว้

() เปลี่ยนแปลงปรับปรุงส่วนที่พังแต่ยังคงรูปแบบเดิม

() ปรับเปลี่ยนตามวัสดุสมัยใหม่แต่ลักษณะแบบบ้านเดิมคงไว้

() เปลี่ยนวัสดุและรูปแบบตามสมัยใหม่ทั้งหมด

17. ท่านคิดว่าปัจจุบันวัฒนธรรมและประเพณีบ้านแม่ทรายมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมหรือไม่

() ไม่เปลี่ยนแปลง

() เปลี่ยนบ้างแต่ไม่มาก

() เปลี่ยนไปมากแต่ก็มีของเดิมอยู่

() เปลี่ยนจนไม่เหลือแบบเดิม

18. แนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีพื้นถิ่นบ้านแม่ทรายควรเป็นอย่างไร

() คงเดิมตามบรรพบุรุษ

() ปรับเปลี่ยนตามวิถีชีวิตสมัยใหม่

() ไม่จำเป็นต้องอนุรักษ์เพราะไม่สำคัญ

() ควรอนุรักษ์อย่างยิ่งเพราะสำคัญกับ

ชุมชนมาก

19. ท่านรู้จักประเพณีใดต่อไปนี้บ้าง กรุณาใส่เครื่องหมายถูก

() ประเพณีส่งเคราะห์

() การทำบายศรีสู่ขวัญ

() ประเพณีการรื้อถอนเสา

() การเลี้ยงผีปู่ย่า

() ประเพณีการขึ้นบ้านใหม่

() ประเพณีตานก๋วยสลาก

() ประเพณีการเลี้ยงผีแกน

20. ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นบ้านแม่ทราย

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถาม

แบบสัมภาษณ์

ส่วนที่1. ข้อมูลทั่วไป

บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....วันที่สัมภาษณ์.....

1.ชื่ออายุ.....เพศ.....

ศาสนา.....

2.จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....คน

3.ผู้ตอบสนองสภาพเป็นเจ้าบ้าน.....ผู้อยู่อาศัย

4.อาชีพ.....

5.รายได้.....บาท/เดือน

6.รู้จักเพื่อนบ้านกี่ครัวเรือน.....

7.เข้าร่วมกิจกรรมหมู่บ้านบ่อยแค่ไหน.....

ส่วนที่2.แบบสัมภาษณ์เรื่องบ้าน

1.อายุบ้าน.....ปี ลักษณะบ้านประเภท.....

2.ผู้สร้างคือใคร.....

3.มีการปรับปรุงหรือไม่กี่ครั้ง.....เมื่อปีพ.ศ.ใด.....

ปรับปรุงอย่างไร

.....

4.การใช้ประโยชน์ภายในบ้านแบ่งเป็นกี่ห้องอะไรบ้าง

.....

.....

5.ความเชื่อเกี่ยวกับบ้านมีหรือไม่อย่างไร เช่นการหันทิศหัวนอน ห้องใครต้องอยู่ตรงไหนนับตามคักดีหรือไม่

.....

.....

6.ความเชื่อ/พิธีในการปลูกสร้างบ้าน หรือปรับปรุงบ้านมีอย่างไร

.....

.....

7.ความคิดเห็นเกี่ยวกับบ้านของท่าน รักและภูมิใจบ้านเก่าหรือไม่เพราะเหตุใด

.....
.....

8.ท่านคิดว่าบ้านของท่าน(บ้านไม้)กับบ้านสมัยใหม่แบบใดมีคุณค่ามากกว่ากันเพราะเหตุใด

.....

9.อยากเปลี่ยนบ้านใหม่หรือไม่ หากอยากเปลี่ยนเป็นแบบใด แบบเดิมหรือใหม่ เพราะเหตุใด

.....

10.ข้อคิดเห็นในการอนุรักษ์บ้านเก่าในหมู่บ้าน

.....
.....

แบบสังเกต/สำรวจ

บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....วันที่สัมภาษณ์

.....

บ้านประเภทใดเช่น ไม้ทั้งหลัง,บ้านไม้เก่า,ใหม่,ครึ่งไม้ครึ่งปูน

.....

ลักษณะภายนอก.วัสดุ,โครงสร้างหลังคา,พื้นที่ใช้สอย

.....

.....

.....

.....

ลักษณะภายในบ้าน จำนวนห้อง,ขนาด,การใช้สอยภายใน,วัสดุ ,ความเชื่อ

.....

.....

.....

.....

.....

แผนผังการใช้สอยภายในบ้าน เขียนขนาดห้องและพื้นที่ภายนอกด้วย

ภาคผนวก ง

แบบประเมินผู้เข้ารับการสัมมนาโครงการเยาวชนรุ่นใหม่ตระหนักและอนุรักษ์
สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ชื่อ.....บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....

เพศ () ชาย () หญิง

อายุ.....ปี

ระดับชั้น.....

กรุณาใส่เครื่องหมายถูก

	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด
1.ความรู้ก่อนเข้ารับการสัมมนา					
2.ความรู้ที่ได้รับหลังการสัมมนา					
3.ความตระหนักในการอนุรักษ์ก่อนการ สัมมนา					
4.ความตระหนักในการอนุรักษ์หลังการสัมมนา					
5.ความรู้ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้หลังการ สัมมนา					
6.วิทยากรที่บรรยายมีความรู้เพียงพอ					
7.เนื้อหาในการสัมมนามีความเหมาะสม เพียงพอ					
8.กิจกรรมในสัมมนาเหมาะสมเพียงพอ					
9.บรรยากาศในการสัมมนา					
10.สถานที่จัดสัมมนามีความเหมาะสมเพียงพอ					
11.ความพร้อมในการจัดงานของทีมงาน					
12.อาหารและเครื่องดื่มเหมาะสมเพียงพอ					
13.ระยะเวลาในการจัดเหมาะสมเพียงพอ					

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....
.....
.....

ตาราง ผลการประเมินโครงการสัมมนาเยาวชนรุ่นใหม่ตระหนักรู้และอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ประเด็น	ระดับความพึงพอใจ (ร้อยละ)				
	ค่าเฉลี่ย	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1.ความรู้ก่อนเข้ารับการสัมมนา	3.10	2(3.45)	47(81.03)	8(13.79)	1(1.73)
2.ความรู้ที่ได้รับหลังการสัมมนา	4.33	0	10(17.24)	19(32.76)	29(50.0)
3.ความตระหนักในการอนุรักษ์ก่อนการสัมมนา	3.38	6(10.34)	25(43.11)	26(44.83)	1(1.72)
4.ความตระหนักในการอนุรักษ์หลังการสัมมนา	4.28	0	10(17.24)	22(37.93)	26(44.83)
5.ความรู้ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้หลังการสัมมนา	4.33	0	4(6.89)	31(53.45)	23(39.66)
6.วิทยากรที่บรรยายมีความรู้เพียงพอ	4.52	1(1.72)	4(6.89)	17(29.31)	36(62.08)
7.เนื้อหาในการสัมมนามีความเหมาะสมเพียงพอ	4.26	1(1.72)	9(15.52)	22(37.93)	26(44.83)
8.กิจกรรมในสัมมนาเหมาะสมเพียงพอ	4.10	1(1.72)	10(17.24)	28(48.27)	19(32.76)
9.บรรยากาศในการสัมมนา	3.97	1(1.72)	13(22.41)	31(53.45)	13(22.41)
10.สถานที่จัดสัมมนามีความเหมาะสมเพียงพอ	3.97	2(3.45)	12(20.69)	30(51.72)	14(24.14)
11.ความพร้อมในการจัดงานของทีมงาน	4.03	3(5.17)	6(10.35)	31(53.45)	18(31.03)
12.อาหารและเครื่องดื่มเหมาะสมเพียงพอ	4.31	1(1.72)	7(12.07)	23(39.66)	27(46.55)
13.ระยะเวลาในการจัดเหมาะสมเพียงพอ	3.95	3(5.17)	13(22.41)	26(44.83)	16(27.59)

ที่มา: แบบสอบถาม

ประมวลภาพผู้เข้ารับการสมัครโครงการเยาวชนรุ่นใหม่ตระหนักรู้และอนุรักษ์ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

